

Časopis československé socialistické opozice

Základní podmínka

Z jednání XV. sjezdu KSČ zaujal západní tisk jen jeden bod: ta část projevu Gustáva Husáka, ve které mluvil o možnosti, že by někteří komunisté, zbavení v čistkách z období 1969-70 legitimací KSČ mohli být znovu přijati do strany. Je zatím těžko říci, zda stejnou pozornost věnovali této pasáži naši občané, kteří v době sjezdu sledovali s větším zájmem hokejové mistrovství světa v Katovicích. Ale těm, kdo doma projev sledovali a četli je jistě jasné, že interpretace některých západních novin, jako by šlo o kolektivní či individuální rehabilitaci vyloučených či jakýsi druh politické amnestie je nesprávná a že v tomto případě je skutečně přání otcem myšlenky. Úvodník francouzského deníku "Le Monde" si všiml toho, že kromě Husáka nikdo z dalších řečníků a debatérů na sjezdu o tomto problému nemluvil a vyvodil z toho, že šlo o jakousi Husákovu osobní iniciativu, která nebyla dobře přijata stranickým aktivem.

Ať je tomu tak či jinak, byla tato pasáž jediným novým bodem v záplavě frází o úspěších, vítězstvích a vymoženostech, jež se opakují na každém zasedání a jež budou muset naši občané znovu poslouchat v t.zv. volební kampani. Proto stojí za pozornost i věcný rozbor. Víme při tom, že to není tak zcela nová formulace, že sám Husák jí použil již na zasedání ÚV KSČ před dvěma lety. Víme také, že sám Husák zúžil význam této výzvy tím, že z této možnosti předem vyloučil celé kategorie vyloučených komunistů, na př. těch, kdo v roce 1968 byli "aktivními zastánci" tehdejší politiky a pro ostatní stanoví řadu blíže neurčených podmínek, na př. aby podporovali politiku dnešního vedení

a stáli na pozicích socialismu a přátelství se Sovětským svazem. Hned nás při tom napadá, kdo bude rozhodovat o tom, kdo byl "aktivním zastáncem" politiky roku 1968 a kdo byl jen "svedeným", kdo dnes stojí na pozicích socialismu a kdo ne anebo kdo je skutečným stoupencem přátelství se Sovětským svazem. Vždyť většina vyloučených komunistů stála v roce 1968 pevně na pozicích socialismu a stojí na nich i nyní, ale právě proto odmítá sovětskou vojenskou intervenci i politiku dnešního vedení, které prestiž socialismu vážně poškozují.

Je ovšem jasné, že rozhodovat o tom všem budou dnes jen ti, kdo tyto komunisty v roce 1970 vyloučili a že tedy vlastně půjde o to, kdo se bude kát a kdo bude vzat na milost. To nemůže vést k žádnému uklidnění situace. Politické napětí v dnešním Československu nelze odstranit nebo aspoň zmírnit tím, že se dostanou zpátky do strany lidé, kteří se zřeknou svých minulých názorů. Takových lidí je v dnešní KSČ mnoho, dokonce sedí i v jejím nejvyšším vedení. Patří k nim i sám Husák, který, jak známo, ještě v září 1968 prohlašoval, že stojí a padá s Dubčekem a vyhlášoval svou věrnost Akčnímu programu KSČ. Příčina dnešního napětí spočívá v tom, že statisíce lidí-mezi nimi mnoho komunistů-kteří hájí správnost politiky z roku 1968 a odsuzují vojenskou intervenci 20. srpna onoho roku jsou nejen vyloučeni z politického a veřejného života a zbaveni svých občanských práv, ale jsou navíc existenčně pronásledováni, šikanováni bez možnosti obhajoby a také jejich rodiny a děti jsou vystaveny všemožné diskriminaci a někteří jsou dokonce za své názory vězněni. Proto jedinou skutečnou

možností změny v politické atmosféře by bylo odstranit právě tyto příčiny napětí. To ovšem znamená, že by se muselo přestat s dosavadní praxí považovat každý kritický názor na oficiální politiku za protistátní či antisocialistický, zastavit všechny formy represe a diskriminace a vytvořit podmínky pro skutečný dialog mezi těmi, kdo jsou u moci a těmi, kdo jsou v opozici nebo v ústraní.

Nemůžeme také zcela vyloučit, že Husáková "výzva" sleduje spíše cíl rozdělit opozici na ty, kdo mají být ještě víc izolováni a na ty, kdo budou vzati na milost. Nebo že vyhlášená "deferenciace" nebude sloužit k tomu, aby se ještě více zostříla represe vůči těm, kdo se nezřeknou svých názorů pod záminkou, že "většině" komunistů se dala možnost se zapojit do politického života a ten, kdo je pronásledován, si to sám zaviňuje.

Přes tyto výhrady se nám však zdá, že by bylo předčasné Husákovu výzvu jen odmítat. Měli bychom bedlivě sledovat, jak se projeví v praxi. Je pravděpodobné, že řada vyloučených komunistů, unavených obtížnými podmínkami v "ghettu" se pokusí o tuto možnost, vrátit se do strany, aby mohli zase pracovat podle své kvalifikace a aby jejich děti mohli studovat. Bude proto zajímavé hodnotit, co se od nich bude vyžadovat, jak se bude rozhodovat o jejich vstupu do strany, jaké budou mít možnosti uplatnění v zaměstnání a veřejném životě. Nebude-li vyžadována ponižující sebekritika a denuncování spoluobčanů, neměli by být ti, kdo se o tuto možnost pokusí označováni za kapitulanty a neměly by se přerušit kontakty mezi nimi a jejich přáteli a soudruhy, kteří této možnosti využít nemohou nebo z různých důvodů nechtějí. Kdyby se takový návrat do stranického života umožnil desetitisícům odborně kvalifikovaných lidí, aby mohli efektivně pomáhat při řešení krizového stavu naší ekonomiky, znamenalo by to nesporně kvalitativně nový prvek v našem politickém životě. Proto bude pro náš konečný úsudek důležitá politická praxe po XV. sjezdu KSČ.

Musí ovšem být jasné, že ani takový částečný návrat některých komunistů do strany nevyřeší nynější celkovou krizi v Československu. Nejde totiž pouze o komunisty, ale o statisíce dalších občanů, kteří právě proto, že nejsou členy strany a že mají výhrady k politice dnešního vedení jsou zbaveni možnosti podílet se na správě věcí veřejných, nemohou zastávat funkce podle své kvalifikace a schopností a jsou stejně diskriminováni, jako vyloučení komunisté. Skutečnou cestou k řešení dnešní situace a k jakémusi druhu národního smíření by byla jediná změna dosavadní politické praxe, která si vynucuje souhlas strachem. Místo toho by musela být zaručena možnost projevení různých názorů, jejich věcná diskuse a konfrontace a respektování svobody projevu v duchu principů, schválených na Helsinské konferenci.

Neděláme si iluze, že stojíme již na prahu takového obrátu. Právě proto uvítáme každý konkrétní krok, který by přispěl ke zlepšení

životních podmínek našich občanů. V tomto směru možno uvítat i tuto skromnou možnost návratu části vyloučených komunistů do strany jako krůček kupředu. Měl by ovšem zcela jinou váhu, kdyby byl doprovázen aspoň gestem dobré vůle: propuštěním politických vězňů. Je nemyslitelné, aby se reálně uvažovalo o zlepšení politické atmosféry za situace, kdy řada našich spoluobčanů je již pátý rok ve vězení jen za to, že má jinou koncepci socialistické společnosti než vedoucí skupina a že užívala k její obhajobě občanských práv, zaručených Ústavou.

Nechce-li dnešní vedení uznat politické, ať uzná aspoň humaní důvody. Připomíná je s nebyvalou naléhavostí dopis rodin pěti politických vězňů, který uveřejňujeme. Prošel již světovým tiskem a vyvolal rozhořčení a solidaritu. Pokud víme, dostal se doma i do kruhů stranických funkcionářů a u některých vyvolal překvapení, otřes i hanbu. Dopis dostali před zahájením všichni delegáti XV. sjezdu KSČ; nemůže se tedy nikdo z vedoucích funkcionářů vymlouvat, že o této skandální situaci nevěděl. Přáli bychom si upřímně, aby brzké propuštění těchto i dalších vězňů bylo důkazem, že ani nejvyšší vedení není nepřístupné těmto lidským pocitům.

Propuštění všech politických vězňů a zastavení všech forem represe a diskriminace proti všem, kdo mají odlišný názor je jediná cesta, která otvírá možnost dialogu a překonání nynější krize naší země. Mezinárodní i celonárodní solidarita si je vynutí. Čím dříve, tím lépe.

Red.

Věnek Šilhan k XV. sjezdu

Profesor Věnek Šilhan, bývalý člen ÚV KSČ a zvolený na XIV. sjezdu KSČ jako zástupce A. Dubčeka poskytl západnímu tisku krátký interview, ve kterém hodnotí Husákovu nabídku možnosti návratu do KSČ některým vyloučeným členům strany. Interview bylo otištěno v italských socialistických novinách Repubblica, ve švédském liberálním Expressen, v pařížském Le Monde atd.

Na otázku, co soudí o Husákově "nabídce" Šilhan odpověděl: "V žádném případě nejde o nějaký důležitý krok. Byl to pouze okrajový problém, kterému bylo věnováno pouze několik vět v referátu Dr. Husáka a M. Jakeše. V podstatě to bylo opakování starého prohlášení: budete-li lojálními, budete-li s námi spolupracovat, přijmete-li naši politiku a budete-li se chovat podle našich představ a přání, budete možná mít nějakou šanci. Ne, to není řešení problémů, které jsou nyní velice akutní v ČSSR, to není zatím nová politika..."

Myslím, že tato neurčitá nabídka do jisté míry odráží novou situaci v naší zemi. Lidé, kteří byli donuceni opustit politiku, kteří byli vyhozeni z práce, kteří nemohou vykonávat svou profesi, si během uplynulých 6-7 let získali novou lidskou i odbornou autoritu v místech, kde pracují, prokázali znovu své kvality. Tito lidé získali i nové zkušenosti: pochopili, jak důležité je mít vlastní názor, stát za ním, obhajovat jej. Získali si novou životní filosofii, nová měřítká životních hodnot. Vědí teď, že moc není to hlavní, že jsou mnohé jiné hodnoty v životě, které mohou přinášet radost a uspokojení.

Na otázku: "Prošel jste po roce 1968 několik různých zaměstnání. Jak se k Vám chovají lidé kolem Vás?", Věnek Šilhan odpověděl: "Nikdy jsem nepocítil nějaké odsouzení či zavržení svých názorů ze strany prostých lidí. Takové odsouzení či persekuci jsem pocítoval pouze ze strany moci, respektive těch, kteří moc reprezentují. Prostí lidé se ke mně chovali všude velice dobře. Oni vlastně neměli žádnou příčinu chovat se špatně. Dělán svou práci, dělám ji dobře, a to je pro lidi důležité, zda člověk umí dělat svou práci, ať manuální či duševní".

Myslíte, že Husákova nabídka nalezne v ČSSR velkou ozvěnu?

"Nemyslím. Prošla totiž příliš dlouhá doba, ve společnosti vzniklo mnoho nových věcí. Lidé si jasně představují, že mnohé věci ve společnosti by bylo možné dělat mnohem lépe, než je tomu dnes. Lidé těžko mohou přijímat mnohé záporné jevy, které dnes existují v naší zemi v nikdy nevidané míře: třeba korupci, protekcionářství. Tyto negativní jevy nebyly patřičně kritisovány na sjezdu, ačkoliv tvoří v naší společnosti rakovinový nádor.

Nevylučuji, že někteří lidé Husákovu nabídku přijmou: třeba ti, co mají problémy s dětmi (mohu je velice dobře pochopit z vlastní zkušenosti), se svou profesí, lidé kteří chtějí získat nějaké výhody. Ale to jenom prohloubí krizi ve společnosti, posílí ty negativní jevy.

Nemyslím však, že by Husákova nabídka nějak podstatně změnila existující situaci. Považuji ji za nepřesvědčující, formální...".

V diskusi o XV. sjezdu v italském socialistickém deníku "Repubblica" vystoupili kromě Věнка Šilhana také Dr. František Kriegel, Eduard Goldstücker, Ludvík Vaculík, Jiří Pelikán, A. J. Liehm a Jiří Hochman.

D O P I S

Pan
Dr. Gustáv Husák
prezident Československé socialistické republiky
PRAHA-HRAD

Věc: Žádost o propuštění českých politických vězňů, stížnost na jejich nehumánní, nezákonné životní podmínky

Pane prezidente,
v souladu s Ústavou ČSSR (1) se na Vás obracíme se žádostí, abyste se na základě svého práva (2) zasadil o propuštění našich synů, manželů a otců, kteří jsou uvězněni za své politické názory a postoje vyjadřující jejich socialistické přesvědčení.

Současně Vám předkládáme stížnost na jejich životní podmínky, které jsou v rozporu s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech (3), s Ústavou ČSSR a se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. Životní podmínky českých politických vězňů směřují totiž k jejich fyzické destrukci a psychickému zlomení.

Umístění. Přestože naši příbuzní byli odsouzeni do nejmírnější první skupiny (4), jsou ve skutečnosti umístěni v nejhorsích vazebních podmínkách. Již po celá léta (ve vazbě i ve výkonu trestu) jsou nuceni pobývat v malých, trvale zavřených celách o rozměrech

zhruba 2×4 m, v trvalé izolaci ve dvojici se spoluvězněm, zpravidla nepolitickým. Soužití s jediným člověkem se při denním čtyřadvacetihodinovém nuceném styku stává zátěží napínající všechny síly (5). Komunikace se spoluvězněm je navíc poznamenána ohledem na odposlouchávací zařízení, které je z cely vyvedeno do místnosti náčelníka (6).

Naši příbuzní jsou podrobena dlouhodobému a krutému ochuzení smyslových vjemů: jejich svět postrádá přirozenost barev, zvuků, dojmů (7). Chudost, téměř absence nových smyslových podnětů, dlouhodobá izolace, dlouhodobá nucená společnost — to vše je první z okolností, které směřují ke zlomení člověka (8).

Práce. Vězňové pracují v cele: našívají knoflíky na kartony, třídí a navlékají špendlíky, vlásenky, patenty, třídí skleněné korále, vyrábějí umělé květiny, vyplétají křesla a

pod. Společným znakem těchto prací je monotónnost, vysoké tempo, které si někdy vynucuje pracovat i 10 až 12 hodin denně. Neplnění normy se trestá — např. omezením přídelu jídla. Na překážky věznem nezaviněné není brán zřetel (9).

Zákon zakotvuje povinnost práce s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu a pracovním schopnostem vězně a nabádá k vytvoření podmínek ke zvyšování kvalifikace. Čeští političtí vězňové mají profese většinou s vysokoškolským vzděláním (historie, ekonomie, psychologie, sociologie, strojní inženýrství, medicína...), které se ve vězení těžko uplatňují, avšak věznice nerespektují duch zákona ani náznakem snahy, uchovat vězňům aspoň zdraví a profesionální kvalifikaci (10).

Pracovní podmínky jsou ještě zotřívány nedbalou hygienou práce, která hraničí až s krutou schválností (11).

Mzda politických vězňů činívá přibližně méně než polovinu výdělku ostatních (nepolitických, tj. kriminálních) vězňů a asi jednu pětinu průměrné mzdy v ČSSR. Tato mzda nedosahuje československého životního minima, nicméně přes 80% z ní strhává věznice pro své účely. Vězeň ze své mzdy dostane přibližně 20-40 Kčs měsíčně, což jsou jediné peníze, za něž si může doplnit jídelniček (z domova žádné peníze dostávat nesmí).

Jde tedy o několikanásobné vykořisťování: při normování práce, při ohodnocování a při srážkách. Takové nevolnické pracovní podmínky se neslučují s naším společenským řádem. Je tím porušena Ústava ČSSR, která jakékoli vykořisťování vylučuje (12).

Péče o zdraví. Ti, kteří se již z vězení vrátili, přišli se zdravím otřeseným a určitou dobu museli ztrávit v rekonvalescenci. Mnohým se ve vězení neupravitelně pokazil zrak. Z těch, kdo jsou dosud vězněni, již nikdo není tak zdravý, jako když tam přišel. Někteří jsou těžce nemocní, jiní trpí vleklými potížemi (13).

Zdraví vězňů je nejvíce ničeno naprostým nedostatkem čerstvého vzduchu, světla, pohybu, špatnými hygienickými možnostmi vůbec (14), špatnou hygienou práce, dále stravou chudou na bílkoviny, minerální látky a vitaminy. Strava ve věznici zcela pomíjí zásady správné výživy. Balíček z domova, povolený jednou za tři měsíce ve váze do 3 kg, není s to uhradit vše, co chybí. Je-li balíček z trestu vězňů zakázán, trpí vězeň hrubou podvýživou — proteinovým hladem. Opatřování nákupu v kantýně je politickým vězňům znesnadňováno (15).

Lékařskou péči poskytuje věznice většinou neochotně a lékařem udílené rady nebývají respektovány (16). Příznaky nemocí se zanedbávají, takže menší obtíže snadno přerostou ve větší nebo se stávají chronickými nebo dají vznik závažnější poruše (17). Léčení je vězňům znesnadňováno také soukromou iniciativou jednotlivých strážců (18).

Lékařská péče o politické vězně léčí v nejlepším případě samotné potíže, chybí však naprosto prevence. Nejen že chybí, ale potíže jsou celým systémem věznění uměle navozo-

vány. Tím je porušována Ústava ČSSR (19).

Sociální situace vězně a jeho rodiny. Ačkoli se výrok soudu týkal pouze vězně, je spolu s ním závažně poškozena i celá rodina (20). Děti mohou svého otce vidět a slyšet — většinou už nikoli se dotknout — pouze celkem čtyři hodiny ročně (21). (Návštěva je povolena jednou za čtvrt roku na jednu hodinu pro dva dospělé z nejbližších příbuzných a děti (22)). Vězňitelé se snaží návštěvy co nejvíce znesnadňovat a znepríjemňovat. Proto zejména u starších lidí se v období před návštěvou objevují záhadná zhoršení chronických nemocí či podivné nové příznaky (vyrážky, horečky, neuralgické bolesti).

Vězňitelé si uvědomují, že jediné při návštěvách a v korespondenci obnovuje vězeň integritu své osobnosti, čerpá sílu (23).

Omezována je proto i korespondence.

Od roku 1973 je povolen jeden dopis týdně psaný na jednu adresu. Dopisy bývají vězňům vráceny k přepsání (pro "závadnou" větu, pro "neúhledné" písmo). Dopisy, které posíláme my, rodinní příslušníci, jsou někdy zabavovány, aniž si je náš uvězněný příbuzný mohl přečíst. Některé dopisy se nevysvětlitelně ztrácejí. Censura je nedůstojná a nesmyslná. Nesmí se psát o knize, o filmu, o práci vězně ani o práci jeho příbuzných na svobodě, nesmějí se psát verše, úvahy, nesmějí se vyskytovat žádná jména, ani jména autoru, pokud to jsou Češi (24). Pokud se dopis přes cenzuru k vězňovi přece jen dostane, je mu při následujícím dopise odebrán a ničen, ačkoli vězeň má právo si jej ponechat (při nejmenším v osobních věcech mimo celu). Proti postupu censury není odvolání (25).

Rodina vězně je citelně poškozena hmotně. Ve většině případů postrádá hlavního živitele. Manželky, matky a jiní blízcí příbuzní byli postihováni výpověďmi (26) nebo zhoršením sociálního statutu v zaměstnání (27). Dětem je znemožňováno studium (28). Děti jsou tak omezeny v několika základních potřebách, čímž jejich životní dráha je nutně poznamenána. Ač evidentně bez viny — jsou trestány na celý život. Diskriminací dětí je porušena Ústava ČSSR a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (29).

Zvláštní statut českých politických vězňů a svstém nátlaku. Naši uvězněni příbuzní by byli v jiné zemi nebo v jiné době oficiálně nazýváni "politickými vězňi", protože byli uvězněni za činnost nebo postoje v oblasti politiky, totiž za hájení občanských práv. Pojem "politický vězeň" pak umožňuje srovnání se situací jindy a jinde (30). Právní citění současné veřejnosti odlišuje totiž politické vězně od kriminálních zločinců a předpokládá pro "politické" důstojné podmínky odpovídající jejich kultuře a etické motivaci (31).

V ČSSR pojem "politický vězeň" není uznáván s tím, že u nás existují pouze "uvěznění podle Hlavy I. zvláštní části trestního zákona". Naši příbuzní nepoživají tedy výsad, které jsou poskytovány uvězněným politickým protivníkům v ostatních kulturních zemích.

Avšak naši příbuzní nepoživají ani chabých výsad vězňů kriminálních — vede se jim mnohem hůře (32).

Pro současné české politické vězně byl vytvořen zcela mimořádný statut*. Toto zvláštní nařízení si nemůžeme přecíst, avšak sledující, jak je v praxi prováděno, pozorujeme, že odporuje vyšším právním normám a posléze i Ústavě ČSSR (33).

Pro tento mimořádný statut nese systém věznění českých politických vězňů ještě několik zvláštních rysů:

Neposkytování základní péče je způsob méně nápadný, ale neméně krutý než přímá fyzická agrese. V situaci naprosté bezmoci a strádání nabývají běžné předměty a úkazy životního nebo smrtícího významu. Slabá žárovka, pracovní stolička bez opěradla násobený deseti hodinami denně a pak ještě dny, týdny, měsíce, léty se stávají mučícími nástroji. Nemocný s horečnatými otoky a vředy po těle (ze zanedbané avitaminosy) se musí cítit na záměrně tvrdém lůžku, jež mu bylo určeno, jako na mučidle.

Intelektuální izolace znamená mučení psychické. Při silném omezení smyslových vjemu v každodenní jednotvárnosti celý cítí člověk obzvláště silně potřebu podnětu, informací, obrazů přicházejících z vnějšího světa. Mysl našich uvězněných příbuzných je však záměrně otupována až umrtvována.

V některých věznicích mohou vězňové dostávat jen jedny noviny a jednu knihu týdně z vězeňské knihovny podle výběru dozorce (35). Stává se, že je tatáž kniha přidělena do cely několikrát. (Převažují stalinističtí autoři a česká klasika 19. a počátku 20. století). Naším příbuzným je znemožněno číst jakoukoli odbornou a také cizojazyčnou literaturu nebo učit se z jazykových učebnic a slovníků. Bylo jim kategoricky odmítnuto půjčování dokonce i marxistické literatury. Nesmějí si dělat jakékoli poznámky, konspiky, výpisky, seznamy sloviček. Vše je jim zabavováno. Je jim naprosto znemožněno alespoň v takzvaném volném čase udržovat si odbornost vlastní profese.

* Tento zvláštní statut vznikl konfrontací historie a záměrů vězňů. Naše země má dlouhou kulturní tradici a útlak si u nás obvykle nacházel jiné cesty než primitivně krvavé. Proto výjimečně krutá zkušenost 50. let je prožívána jako zlé svědomí a memento. Základní tendenci při zacházení s politickými vězňi po roce 1968 byla absence okamžitého fyzického násilí a mučení (i když i zde byly výjimky) (34). Současný vězeňský systém se chtěl distancovat od zkompromitovaných metod éry stalinismu 50. let, avšak současně si chtěl ponechat možnost vězně zlomit. V souladu s naší "kulturní tradicí" zvolil tedy metody nekrvavé (i když nikoli nebolestivé), v souladu se svým záměrem a tradicí 50. let metody dostatečně násilné. Byly zvoleny metody rafinovanější srovnatelné s umístěním zdravého člověka do blázince, srovnatelné s kapkou vody pravidelně dopadající na odsouzenou šíjí a probouzející pozvolné šílenství.

Složkou vězeňské kultury je nucený poslech rozhlasu po drátě. Jednou za 14 dní je vězeň vyveden na dvě hodiny do cely "kulturního vyžívání", kde je stůl, čtyři židle a televizor. Stanovená doba "vyžívání" je přísně dodržována — jakmile uplyne, je vězeň vyveden. Vidí tedy v televizi několik nedokončených částí různých programů.

Naši příbuzní jsou odsouzeni k tvůrčí nečinnosti a vzhledem k odposlechovému zařízení v celách ponechání v dlouhých nekončících hodinách jen svým myšlenkám. Tím je porušena Ústava ČSSR a zákon o výkonu trestu (36).

Záměrné šikanování, schválnosti jsou iniciativními akty jednotlivých příslušníků vězeňského personálu (37). Ve srovnání se svobodně projevovanou nespravedlností se strany vězňů kontrastuje surovost trestu pro vězně. Ještě kromě souhrnného trestu odnětí svobody jsou vězňové postihováni zostřováním, a to za sebemenší "přestupek". Političtí vězňové jsou hrubě okřikováni a omezováni ve svých právech (38). Celý systém vynuceného žití má vězně udržovat v napětí a ve vědomí bezprávnosti a vydání na pospas svévoli.

Vědomí absurdity ničí psychiku snad nejvíce. Je v rozporu se samotnou lidskou existencí. Člověk uskutečňuje své lidství tím, že se ptá po smyslu svého rodu a sebe sama. Tato otázka je vznášena přemýšlivými lidmi všech dob a leží také v nejvšeobecnějším základu rozhodování a činu našich příbuzných, kteří byli učiněni politickými vězňi. Vědomí cíle a poznání smyslu motivovalo jejich bytí. Naproti tomu existence absurdní je činitel, který se staví proti podstatě života. Chybí-li smysl denního konání, člověk propadá depresi, jeho duch chřadne (39).

Porušení zákonných lidských práv je zřejmé (40).

Stížnosti, obrana. Vedení základní důvěrou v člověka předpokládáme, že i mezi personálem věznic nebo činiteli odpovědnými za jejich chod se vyskytují lidé, u nichž objektivita převládá nad nespravedlivým zaujetím. Avšak obáváme se toho, že opačný případ je častější, a především, že proti němu není obrany, že vešel do systému.

Bylo odesláno již více stížností na osud českých politických vězňů. Nejčastěji putovaly stížnosti z nejvyšších míst, kam byly určeny, k vyřízení zpět na místa, na něž si stěžovaly (41).

Stále trvá ta nejzákladnější nespravedlnost, že totiž ti, kdo jsou věznění, nejsou zločinci a teroristé. Věznění jsou slušní a vzdělaní lidé za to, že se domáhali občanských práv pro sebe a své spoluobčany, a to prostředky odpovídajícími mezinárodnímu pojetí lidských práv, které naše vláda v Helsinkách slíbila respektovat (42).

Přesto, že byli naši příbuzní postiženi touto krutou nespravedlností, přesto, že žijí ve zničujících podmínkách, přesto, že jsou denně konfrontováni s mocí jedinců, kteří se jim nevyrovnají ani intelektem ani morálkou — přesto se mravně nesnížili, dokázali si zach-

vat klid, solidaritu, lidskou důstojnost, statečnost a věrnost ideálům demokracie, humanismu, socialismu.

V souladu s mezinárodním právem, v souladu se závěrečným aktem konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, který byl podepsán v Helsinkách i za Československou socialistickou republiku, žádáme okamžité propuštění svých příbuzných, českých politických vězňů, na svobodu.

Praha – Brno 1. března 1976:

Podepsáni:

Vilém Müller, Brno, Jana Babáka 3/5
Františka Müllerová, Brno, Jana Babáka 3/5
Marie Rusková, Brno, Dřevařská 20
Ivan Rusek, Brno, Dřevařská 20
Taťána Rusková, Brno, Dřevařská 20
Rudolf Šabata, Dolenice č. 2
Růžena Šabatová, Dolenice č. 2
Anna Šabatová, Praha 2, Anglická 8
Jan Šabata, Brno, nám. 28. října 20
Václav Šabata, Brno, Slovanská 5
Eliška Skřenková (Hübllová), Praha 5, Na
Březince 14
Jana Tesařová, Praha 4, Pankrác II, 1580
Příloha: 1

Dokumentace:

(1) "Občané a organizace mají právo obracet se k zastupitelským sborům a k ostatním státním orgánům s návrhy, podněty a stížnostmi, státní orgány jsou povinny je odpovědně a včas vyřizovat".

(2) Ústava ČSSR, Hl. IV., čl. 61./1/: "Prezident Československé socialistické republiky ...j) má právo udělovat amnestii, promíjet a zmírňovat tresty uložené trestními soudy a nařizovat, aby se soudní trestní řízení nezačalo nebo aby se v něm nepokračovalo, a zahlazovat odsouzení, ...".

(3) Mezinárodní pakt o občanských a politických právech – byl přijat Valným shromážděním OSN v roce 1966, jménem ČSSR byl podepsán dne 7. října 1968.

(4) Zákon rozeznává tři nápravně výchovné skupiny a "čím je vyšší nápravně výchovná skupina, tím je menší rozsah práv odsouzených ve výkonu trestu a tím je větší rozsah jejich omezení" (Zákon o výkonu trestu odnětí svobody, oddíl 2, § 5 /2/).

Poprvé trestaní mají nejlépe podmínky a např. v pracovní době mají možnost volného pohybu v oblasti zařízení. V třetí NVS jsou umístěni nejtěžší pachatelé, vrazi a nenapravitelní recidivisté.

(5) M. Hübl, z dopisu 1973: "Jsme tady jako osamělí plavci v malé ponorce. Partneři jsou tady vázáni na sebe ustavičně, a tak, i když si vycházejí vstříc, jsou chvíle, kdy v zájmu zachování rovnoprávnosti a duševního klidu je nutný určitý distanc".

(6) Kromě se spoluvězněm se odsouzený stýká ještě pouze s dozorcem, vychovatelem a chodbařem (s tím nesmí mluvit).

Okna jsou uzavřena čtyřnásobnou bariérou (posouvací skleněné okno, mříž ze železných tyčí, plechová mříž s vysekávanými otvory a neprůhledné sklo s drátěnou vložkou), takže vězeň vůbec nic nevidí.

Splachovací záchody v rohu cely byly zpočátku bez plenty a teprve po protestech vězňů byla zabudována konzola s plentou. V celách je porcelánové umyvadlo se studenou tekoucí vodou, kovová lůžka asi 70 cm široká s molitanovou matrací, jedna uzavírací polička na stěně, malý stolek s kovovou kostrou (asi 80 × 45 cm), dvě až tři sedačky bez opěradel. Cely je nedostatečně osvětlena jednou žárovkou 60 W u stropu.

Vězeň smí opustit celu pouze v těchto případech:

a) denně je se svým spoluvězněm vyveden na 40 minut na vycházku, která se koná v prostoru mezi čtyřmi zdmi, jimž — na rozdíl od cely — chybí strop,

b) jednou za týden až deset dní je vyveden do koupelny na 15-30 minut,

c) jednou za dva týdny do jiné cely, kde je televizor,

d) jednou za šest až deset týdnů na chodbu k holiči,

e) jednou za tři měsíce je vyveden k hodinovému setkání s dvěma dospělými nejbližšími příslušníky své rodiny (a případně s dětmi).

f) mimořádně do kanceláře k vychovateli nebo náčelníkovi.

Politici vězňové prošli nejrůznějšími věznicemi, zejména to jsou Ruzyň, Pankrác, Brno, Mírov, Bory, Jičín, Litoměřice, Ostrava. Většina politických vězňů prošla vězením v Praze-Ruzyni a v Brně. Počínaje říjnem 1972 kromě Milana Hübla (*) byli soustředěni ve věznici na Borech na V. úseku, kde byl připraven promyšlený systém izolace neodpovídající zákonným ustanovením tehdy platného vězeňského řádu. Byl tedy vydán nový, zostřený vězeňský řád, aby tento způsob věznění byl alespoň částečně kryt právní normou. Ani ten však není dodržován a např. náčelník věznice v Litoměřicích i tento zostřený řád hrubě porušuje.

Způsob věznění politických vězňů nelze srovnávat s relativní volností řadových (kriminálních) vězňů majících výkon trestu mnohonásobně usnadněný poměrně rozsáhlým operačním prostorem (velká společenská místnost, možnost pohybu po chodbě, umývárně, kulturní místnosti, na dvoře, na pracovišti) a bohatým sociálním kontaktem.

7) M. Hübl, z dopisů 1975: "Jarní slunce na mne nesvítil. Teprve ke konci měsíce vystoupil tak vysoko, abychom při sobotní vycházce zachytili jeho paprsky..."

(*) Milan Hübl byl od prosince 1972 ve věznici ve Valdčicích u Jičína, určené pro odsouzené do druhé a třetí nápravně výchovné skupiny.

“O Velikonocích jsem zachytil pár slunečních paprsků — poprvé od konce září...”

“Barvy tady vnímáme zvláště citlivě. Vždyť už to je druhé jaro, co nevidím trávu růst a stromy kvést...”

“Ale už dost ze života tohoto světadílu bez žen a dětí, bez stromu a květu...”

(8) Jak dokládají laboratorní pokusy i zkušenost z arktických a astronautických výprav, dlouhodobá smyslová deprivace porušuje osobnost. Současná věda uznává, že člověk má více životně důležitých potřeb než jen potřeby fyziologické. Určité ‘vyšší potřeby’ jsou právě tak ‘instinktivní’, konstituční a pro lidský druh specifické jako organické potřeby potravy, vody apod. Patří sem potřeba bezpečí, sociálního kontaktu, sebeuplatnění, potřeba vědění a porozumění, potřeba estetických hodnot a sebeaktualizování”. (Maslowovu teorii shrnuje K. B. Madsen: *Teorie motivace*, Academia 1972).

Neuspokojování těchto tzv. vyšších potřeb je právě takovým mučením, jako je mučení “klasické”.

(9) Příklad: Vězeň vyplétá sedačky rákosem, což je vlastně odborná práce (košíkařství je dvouletý učební obor). Za sedačku je odměna 20 Kčs. V létě 1975 za 23 pracovních dnu výkon 25 sedaček, jindy 22 při dvou nezaviněných prostojích. Při jedné přejímce uznává podnikový kvalitař, že zpracovaný materiál je 30-50% pod standartem, což podle zákoníku práce předpokládá odpovídající úpravu normy. Norma však upravena není, výdělky jsou o polovinu nižší. Tím se snižuje i kapesné — stačí na nákup 1 kg citronu a 10 dkg salámu.

Ing. A. Rusek uvádí při soudním projednávání žádosti o propuštění v polovině trestu 17.1.1975, že není možno žádat po lidech, kteří nikdy drobnou manuální práci nekonali — šlo o přebírání korálku na závěsné lampy — aby plnili normy stejně jako lidé, kteří tuto práci konají jako svou profesi. Přisedící reagovali na to výzvou: “nechte si ty ekonomické přednášky”.

(10) Tím je porušen duch Zákona o výkonu trestu, § 25... “Pracovní výchova odsouzených zahrnuje... b) vytváření podmínek k tomu, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat svou pracovní kvalifikaci...”, § 26 /1/ “Odsouzení jsou v souladu s účelem výkonu trestu zařazováni do práce u hospodářských organizací nebo u nápravně výchovných ústavů, a to s přihlédnutím zejména k jejich zdravotnímu stavu a pracovním schopnostem. /2/ Hospodářská organizace a nápravně výchovné ústavy ... zejména jsou povinny pečovat o zaškolení odsouzených k výkonu určených prací a o zvyšování jejich pracovní kvalifikace a dbát o bezpečnost a ochranu zdraví při jejich práci”.

(11) Ze stížnosti politického vězně: “Práce je mimořádně náročná na zrak. Nevyhnutelným následkem slabšího zraku, umělého nedostatečného osvětlení a celodenního pobytu v omezeném prostoru cely jsou oční záněty, únava a bolesti očí a hlavy, zhoršování zraku. Začátek ani konec pracovní doby a

přestávky na oběd nejsou vyhlašovány. Neplnění vysokých norem práce je trestáno snižováním dávek potravin i jinak, což si vynucuje práci přes čas.

... Ke splnění normy jsem potřeboval deset a půl až dvanáct hodin denně monotónní mechanické práce. Přerušování práce během pracovní doby a důvodu únavy očí či ztrnulosti těla je trestáno, a to bez ohledu na to, že plním normy, pracuji v samostatném úkolu deset a půl až dvanáct hodin denně... normu plním průměrně na 105% a má hrubá měsíční mzda činí 440 Kčs (průměrná hodinová mzda 2,42 Kčs), což je minimálně dvakrát méně než na ostatních pracovištích věznic. Tato částka tvoří asi jednu pětinu průměrné mzdy v ČSSR a na výdaje věznic je z ní strháváno 85%. Prostoje vzniklé bez zavinění vězně nejsou placeny. Ustanovení zákona o zabezpečení účasti vězně na řešení otázek bezpečnosti a zdraví při práci není žádnou formou realizováno...”

Z dopisu M. Hübla, únor 1976: “Za ty roky nemám ani korunu úložného a stále dlužím celý poplatek za vazbu (to je 5.320 Kčs). Zatím co jinde běžně i trojkaři mají 4-5 tisíc na zaplacení vazby či na úložné. Prostě zde ty možnosti nemám...”

Dr. J. Tesař nevydělá více než 350 Kčs měsíčně.

(12) Ústava ČSSR, HL.I., Čl. 7 /1/: “Ekonomickým základem Československé socialistické republiky je socialistická hospodářská soustava, která vylučuje jakoukoliv formu vykořisťování člověka člověkem”.

(13) Tak např. Dr. Tesař trpěl v roce 1973-74 vleklými žaludečními potížemi. Byl tři týdny na vyšetření ve vězeňské nemocnici v Brně (žaludeční vředy). V květnu 1974 byl operován na Pankráci (chronický zánět slepého střeva). V srpnu až listopadu 1975 potíže močového ústrojí. Pět týdnů byl na vyšetření v Brně — snad onemocnění pankreasu (isotopové vyšetření).

Z dopisu Dr. Jana Tesaře, 21.9.1975: “Ptáš-li se na mé zdraví, je to se mnou v poslední době velmi zlé a mám pocit, že tentokrát na trvalo a od základu. Soudím svých obtíží Tě nemíním unavovat, natolik senilní zase nejsem (ač užívám preparáty proti senilní demenci), a co mi vlastně je, mi nikdo nechce říci. Nejsem s tím spokojen...”

Z dopisu 1.1.1976: “... chronická pankreatitida způsobovaná mechanickým tlakem cysty, která dle zjištění lékařů prý není zhoubná, avšak není vhodné ji odstraňovat, poněvadž je reálné nebezpečí zhoubného zvratu v případě zásahu. Proto pravidelná kontrola po pěti měsících a při vzniku určitých symptomů okamžitě a v případě, nutnosti operace. Jiné svinstvo prý v těle nemám, vše ostatní nahoru i dolů jsou řetězy odvíjející se od slinivky ... Zda je to celá pravda, to ovšem na 100% zaručit nemohu... Četl jsem z části ty nálezy. Pro přesnost ještě to, že píšou “pravděpodobně cysta”, což je řeč exaktní vědy. Vyfocena nebyla cysta, ale nadzvednutá slinivka, což může být teoreticky způsobeno i srůsty. Ústně mi řekli — “prak-

ticky je to jasné, od čeho byste měl srůsty na slinivce, přece vám ten apendix neřezali tak, že by vyndali celé břicho na stul...".

Jiří Müller trpí chronickými bolestmi v zádech (spondylosa? artrosa?), způsobenými dlouhodobou nucenou nepřírozenou polohou při práci, bez možnosti oprít se. Rovněž jeho zrak byl citelně poškozen nedostatkem světla a vleklými záněty. "Po dvou měsících úsilí jsem se dostal k očnímu lékaři. Lékařka mne neprohlédla, jen mi dala silnější brýle o půl dioptrie".

Dr. Šabata měl před deseti lety infarkt. Ve vazbě a ve vězení na počátku výkonu trestu měl srdeční záchvaty včetně bezvědomí.

V posledních dvou letech nebyl vyšetřen (EKG atd.).

Dr. Hübl: koncem roku 1972 nastává prudké zvýšení tlaku — píše o předinfarktovém stavu. Z dopisu, únor 1973: "Tlak pořád kolísá, mívám stále návaly krve do hlavy, ale nevím, zda by mi pomohlo léčení. Příčinou jsou stresy, a pokud ty trvají a řetězí se, žádné prášky to neodstraní. Příčiny stresů tkví v psychické oblasti — mohou to být tak abstraktní jevy jako neloajlnost, honácký styl, životospráva...".

V dubnu 1973 při oční prohlídce je zjištěno zhoršení zraku — levé oko o čtvrt dioptrie, pravé o dvě dioptrie (stav 9 3/4, 12 dioptrií). Objevuje se ekzém na noze z nedostatku hygieny. Poruchy tlaku trvají. Trpí častým krvácením z nosu.

Ing. A. Rusek, dopis z února 1975: "Oči mne bolí čím dál více, jako by Ti svítilo silné světlo do očí a Tys nemohla uhnout. Od očí mne soustavně bolí hlava. S horními dýchacími cestami je to takové, že mohu dýchat pouze pusou. Mám tu sice kapky, ale co je to platné, když to zabere jen na chvíli, pak nic. Cítím ohromnou, stále se stupňující únavu a zjišťuji, že mi začíná vynechávat paměť a začínám duševně degenerovat, protože mám totální nedostatek intelektuální činnosti. Je to se mnou jak s cvičeným psem, který nedělá to, k čemu byl vycvičen, a proto to, co se naučil, ztrácí".

Ing. Rusek již dva roky trpí záuřetem horních cest dýchacích.

(14) Ze stížnosti Jiřího Müllera: "... značným spadem popítku jsme zasahováni při nezbytném větrání cely a při vycházce. Ložní prádlo je špinavé během 4-5 dnů, v prádle, které dostáváme, je běžně zapraná špina. Teplou vodu mohu použít jedenkrát týdně asi 15 minut na rozdíl od vězňů v ostatních částech věznice, kteří ji k umývání užívají kdykoli. Kožní obtíže nejsou řídkým zjevem v daných možnostech hygieny...".

Z dopisu M. Hübla, 1973: "... oblékat nevyspravené prádlo plné zaprané špíny, zvukové dojmy z bytostí skučících nejen pod ranami osudu, prostředí se zvláštním pachem ovzduší, obličej z alb zločinců, štitivé pocity z nečistoty morální i jiné — doslovné, příznačné pro svět recidivy...".

Vězni jsou oblečení ve vyřazených vojenských uniformách a vojenském prádle (košile běžně bez knoflíků, spodky často bez tka-

niček). Vězeň nemůže mít žádné vlastní prádlo nebo jiné teplé ošacení (svetr).

Ústava ČSSR, Hl. II., Čl. 22 /1, 2/: "/1/ Všichni pracující mají právo na odpočinek po vykonané práci.

/2/ Toto právo je zajištěno zákonnou úpravou pracovní doby a placené dovolené i péčí státu a společenských organizací o nejplnější využití volného času pracujících k jejich zotavení a pro jejich kulturní život".

(15) Jednak jejich kapesné je různé, jednak sami ven nesmějí a nákup si mohou pouze objednat, ale přitom neznají předem sortiment kantiny, který je proměnlivý i nedostatečný, a tak nedostanou, co potřebují.

Z dopisu M. Hübla: "Ve Valdicích nebyla možnost nakupovat ovoce a zeleninu". "Od srpna 1975 by zrušen nákup ovoce a zeleniny, protože v ostravské věznici je skladba sortimentu jako ve věznici vazby, nikoli jako ve věznicích pro odsouzené ve výkonu trestu".

Nákup (jednou za 14 dní) je omezován co do sortimentu — vězeň si např. nemůže koupit med, protože je ve skle, rybí konzervu, pokud je v plechu.

M. Hübl, z dopisu v prosinci 1973: "Při výdeji nákupu jsem zase zjistil, že tzv. závazná objednávka vánočního nákupu v kantině je závazná pro kupujícího, nikoliv pro prodávajícího".

(16) Ze stížnosti Jiřího Müllera: "Při nástupu výkonu trestu mi doporučil ošetřující lékař MUDr. Chvojka dietní stravu vzhledem k žlučnickovým kamenům. Hlavní lékař MUDr. Sadilek návrh zamítl, protože jsem nebyl v NVÚ Plzeň rentgenován, a zároveň odmítl mou žádost, aby se tak tedy stalo. Po dvou měsících, kdy jsem byl léčen pro potíže z nedietní stravy, se mi podařilo dosáhnout rentgenu žlučníku, který potvrdil žlučnickové kameny. Nový návrh MUDr. Chvojky hlavní lékař zamítl bez uvedení důvodu. Na moji písemnou žádost o vysvětlení hlavní lékař neodpověděl...".

(17) Zhoršování zdravotního stavu:

Dr. Hübl, z dopisu v únoru 1975: "... stačilo by porovnat záznamy ze Sanopsu do roku 1970 — za celou dobu nebyla zjištěna jediná anomálie tlaku, které jsou nyní velmi časté...".

Dr. Šabata, z dopisu 29.9.1974: "Chodil jsem několik dnů s menším nachlazením (někdy začátkem jara) a zřejmě v důsledku toho jsem cítil jakousi srdeční nevolnost či slabost. Hlásil jsem se k lékaři a ten zjistil, že mám moc vysoký krevní tlak (zvýšení bylo celkem nepatrné) a dal mi tabletky na jeho sražení. No, a bylo to. Když jsem druhý den vstával, tak na mne přišla hrozná nevolnost a mdloba... Sestra, která hned přišla, zjistila katastrofální pokles tlaku, a protože jsem byl už dost při sobě, tak jsme se snadno domluvili: prášky jsme vysadili a já zůstal ležet. Za tři dny jsem byl dobrý... Za celou dobu, co zde jsem, se tu vystřídali tři lékaři. Ten, o němž je řeč výše, byl u mne jednou jedinkrát (možná, že právě ta okolnost způsobila, že se sekl) ... Je mi stejně jasné, že srdce na 100% v pořádku nemám, ale

netrpím ani pocitem, že bych byl buhvíjak nemocný, a teprve se už nedá mluvit o nějaké úzkosti. Nějakou dobu mi vrtalo hlavou, co je to blokáda Tavarova raménka (to mi totiž zjistili na EKG), a kdy jsem k tomu přišel (nepamatují se, že by o tom byla řeč se strany ... lékařů v době před zatčením)".

Jiří Müller, jemuž dlouhodobá avitaminosa přivodila kožní choroby, přes opětované žádosti obdržel pomoc — z rukou sestry, nikoliv lékaře — až ve stavu akutní otravy krve a vysokých horeček, kdy po něm tekla hnis s krví.

Při posuzování zdravotního stavu Ing. A. Ruska bylo mu sděleno, že chronickým zánětem nosohltanu trpí 95% obyvatel Severočeského kraje a zvýšeným tlakem (v některých obdobích až 180/140) trpí 60% obyvatel tohoto věku.

(18) Dozorci prohlašuje, že vězeň s akutním onemocněním může čekat na zásah lékaře třeba i 15 hodin.

Nemocnému vězni jsou předepsána antibiotika, která má sám užívat, avšak je mu odepřen budík či hodinky s odůvodněním, že si časový interval má odhadnout sám (v horečce!).

(19) Ústava ČSSR, Hl. II., Čl. 23. /1, 2/:
"/1/ Všichni pracující mají právo na ochranu zdraví a na léčebnou péči, jakož i právo na hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci.

/2/ Tato práva jsou zajištěna péčí státu a společenských organizací o předcházení vzniku nemocí, celou organizací zdravotnictví, sítě léčebných a sociálních zařízení, stále se rozšiřující bezplatnou léčebnou péčí, jakož i organizovanou péčí o bezpečnost při práci, nemocenským pojištěním a důchodovým zabezpečením".

(20) V době věznění Ing. P. Uhla byla jeho zcela opuštěná matka těžce nemocná. Ani když umírala, nesměl jí její jediný syn navštívit a nebyla mu povolena ani účast na pohřbu.

Ing. Pokornému zemřeli v době jeho věznění oba rodiče. Nesměl je před smrtí navštívit. Účast na matčině pohřbu mu nebyla povolena.

Také Anna Koutná nemohla být na pohřbu svého manžela, který tragicky zahynul.

Matka Dr. Hübla podala 6.8.1975 žádost o amnestii pro svého syna podle Ústavy ČSSR, Hl. IV., Čl. 61. Nedostala žádnou odpověď.

(21) Návštěvy.

Až do procesu nebyly návštěvy povoleny. K první návštěvě došlo až počátkem srpna 1972 (neviděli jsme své příbuzné sedm až devět měsíců). Do roku 1973 byl interval dvouměsíční. Povolanka je pro dva dospělé z nejbližších členů rodiny a pro děti. Od poloviny roku 1973 jsou návštěvy povolovány po třech měsících. Při návštěvě je možno odevzdat balíček ve váze 3 kg — obsah potraviny, ovoce. Není povolena káva, lihoviny, měkké ovoce, potraviny ve skle a ty, které snadno podléhají zkáze. Vězni je možno dát hygienické potřeby (nejsou dovoleny spraye a

výrobky obsahující líh). Návštěva trvá jednu hodinu. Účastníci jsou vždy poučeni, že smí mluvit jen o rodinných záležitostech. Vězňů a jeho návštěvu odděluje široký stůl, někdy i tři stoly, v Ostravě dokonce ozdobná mříž. Jsou případy, kdy vězni bylo bráněno, aby objal své blízké. Výjimečně smí pomoci své ženě nebo matce do kabátu.

(22) Dr. Šabatovi bylo po celý rok bráněno v tom, aby ho navštívil jeho zeť, i když "děti a jejich manželé" jsou taxativně uvedeni v komentáři k ustanovení § 12 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

Dojíždění za vězněným je pro rodinu velmi nákladné a patrně není náhoda, že vězeň je umístěn co nejdále od svého bydliště — Moravané v severozápadních Čechách a Češi na severní Moravě. Náklady na hodinovou návštěvu pro rodinu, která je zpravidla postižena i existenčně, znamenají mimořádný zásah do rozpočtu. Příklad: při ceně jedné jízdenky cca 75 Kčs je cestovné za obě cesty pro dva dospělé 300 Kčs, pro dvě děti 130 Kčs, celkem 430 Kčs. Návštěva je stanovena zpravidla na brzkou ranní hodinu, což předpokládá buď jízdu nočním vlakem (pro děti a nemocné nevhodnou) nebo přenocování v hotelu, tj. pokoj pro 3-4 lidi cca 150 Kčs. Návštěva rodiny může tedy činit 450-600 Kčs, což je stejně nebo více, než činí měsíční výdělek otce rodiny ve vězení. Tento obnos se zvyšuje i o náklady na pořízení balíčku.

Personál věznice se chová k příbuzným urážlivým způsobem. Při první návštěvě v Litoměřicích byli rodiče J. Müllera vyzváni, aby odložili své osobní věci (kabelku apod.) v předpokojí. Při návratu zjistili, že tyto věci byly prohledávány.

V listopadu 1974 byla prohledána kabelka paní Anny Šabatové, manželky dr. J. Šabaty.

Paní Müllerová použila při návštěvě výrazu "bohužel", "proboha" a byla dozorcem arogantně napomenuta za náboženské přežitky.

(23) Z dopisu M. Hübla: "Je to jen hodinka, pro mne vzácná tím, že vás vidím a slyším a jsem za tři měsíce na chvíli trochu zase sám sebou, jinak obnovuji svou totožnost z části v dopisech a četbě".

(24) O censurních zásazích do korespondence:

Z dopisu dr. J. Šabaty: "... dopis, který jsem Ti psal v neděli, prepisují bez jiskry invence. Takže už víš, že mi byl ten původní vrácen... měl jsem v původním textu poznámku o tom, že měl smůlu i můj výplod pro Jeníka, přestože jsem se velice snažil, a v podstatě šlo o velice osobní a spontánní záležitost." (4.12.1974);

"Censurní pravidla mi ukládají přísně: psát striktně o rodinných záležitostech. Vylučují se jakéhokoliv úvahy včetně na okraji knih a jakéhokoliv zmínky o knihách apod. Nesmí se také vyřizovat pozdravy od cizích lidí. Jeníkův dopis mi nebyl pro tyto závady vydán a zároveň mi bylo uloženo INFORMOVAT V TOMTO SMYSLU CELOU RODINU!" (23. 3.1975);

“Nebyl mi vydán poslední dopis Haniččin a jeden pohled... (*) Jak byla velká má radost z dubnového dopisu, tak byl velký můj smutek, když mi to oznámili. ‘Odstonával’ jsem to ještě druhý den...” (25.5.1975);

“Málo toho o vás vím. Za poslední měsíc vlastně skoro nic. Poslední Haniččin dopis byl zadržen a uložen — jako obvykle — do osobních věcí (tam už toho je) ...” (20.7.1975);

“... filosofování není povoleno...” (31.12.1975);

“...seznámen s dopisem č. 11 (censurován poslední odstavec)...” (18.1.1976);

Z dopisů dr. M. Hübla: “... v původním textu dopisu z 28.10. jsem Ti chtěl odpovědět na některé otázky, což se stalo kamenem úrazu, neboť tento můj dopis byl zadržen, protože prý obsahuje ‘utajované skutečnosti’. A pro příště mi byla dána rada ‘nepište o kriminále.’ (listopad 1972);

“... manželčin dopis mi nebude vydán pro závadný obsah. Kromě informací o osobách, které nejsou rodinnými příslušníky byly v něm citovány nějaké verše, které navozují nevhodnou analogii.” (leden 1974);

“Dušanův dopis z 26.7. byl zadržen a nebude mi vydán, protože je prý v rozporu s cíli nápravy odsouzených... Pak mi byla přečtena věta o Rýchorech s tím, že líčení přírody předchází a následuje prý nesrozumitelný text, který zdejší orgán označil za šifrovaný.” (srpen 1974);

“... bylo mi sděleno, že můj dopis nebyl odeslán, protože se zkoumá jeho závadnost.” (prosinec 1974);

“... minulý týden byla část dopisu adresovaná Tobě označena za závadnou — těžko se mi hledá vhodný námět, když neprošel ani text značně únikového rázu...” (z dopisu dceři, říjen 1975).

Z dopisu Ing. A. Ruska:

“Jinak Ti sděluji, že dopis bude zabaven, jestliže bude obsahovat popis politických událostí anebo něčeho podobného. Dále nejsou dovoleny exkurse do knižních oblastí... Pak ani nesmíš sdělovat vnější vztahy naší rodiny, pokud tomu rozumím, byly by to především styky, vztahy a věci rázu politického...” (10.2.1975).

(25) Stížnost na postup censure byla vyřízena takto:

“Korespondence odsouzených podléhá censure... nepřipustí se pro možnost dvojího výkladu tzv. ‘aktualizované’ literární žánry, jako některé básně, bajky, aforismy, přísloví apod. Přitom nelze odmítnout případně namítanou censorovu subjektivitu...” (podepsán: Správa Sboru nápravných zařízení).

Z nejvyšších míst se tedy připouští, že se censor může mýlit. Benevolence k censorově subjektivitě je však zneužíváno — jak jinak vysvětlit, že vánoční dopis pečlivě sestavený

tak, aby zcela určitě prošel censurou, je zabaven jako “závadný”? Jak jinak to vysvětlit než jako zlomyslný záměr.

Z odpovědi náčelníka ostravské věznice (16.8.1974):

“Že obsah Vašeho dopisu ze dne 26.7.1974 považujete Vy ze své subjektivní stránky za zcela závadný, je možné. My však stejný názor s Vámi nesdílíme a tento máme zcela opačný... Prosím, abyste jste si laskavě uvědomil, že Váš otec byl právoplatně odsouzen a je ve výkonu trestu odnětí svobody. Nepřipustím žádné, byť i sebezastřenější formy a metody negativního ovlivňování jeho osoby, které jsou v rozporu s účelem výkonu trestu...”

(V zadrženém dopise sděloval syn Dušan své dojmy z četby románu Heinricha Manna “Mladí Jindřicha IV.”)

(26) Prof. Eliška Skřenková, odborná asistentka na Universitě 17. listopadu, dostala výpověď a pracovala pak v kulturním domě za 2.000 Kčs měsíčně, což je pod úrovní průměrného příjmu v ČSSR.

Marie Rusková, učitelka, byla převedena jako vychovatelka do družiny, ale i zde dostala výpověď a pracuje nyní u ČSD.

Ing. Dagmar Batřková dostala výpověď z Vysoké školy ekonomické a pracuje jako účetní.

Jana Tesařová, která vystudovala biologii, pracuje jako uklízečka stejně jako paní Anna Šabatová.

(27) Paní Müllerová před odchodem do duchodu.

(28) Dušan a Magda Hüblovi, Alice a Pavel Batřkovi, Ivan Rusek, děti MUDr. M. Šilhána; z rodiny Šabatových nebyla přijata do školy ani neteř.

(29) Ústava ČSSR, Hl. II., Čl. 26. /3/: “Všem dětem a mládeži zabezpečuje společnost veškeré možnosti k všestrannému rozvoji tělesných i duševních schopností...”

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, III./26:

“Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoli diskriminace. Zákon zakáže jakoukoli diskriminaci a zaručí všem osobám stejnou a účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, jako je rasa, barva, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné přesvědčení, národnostní nebo sociální původ, majetek, rod nebo jiné společenské postavení”.

(30) V Rakousku-Uhersku se v roce 1882 konal proces s 32 socialisty, kteří byli obviněni ze subverze, tajného spolčování, šíření podvratné literatury, písní, které narušovaly úctu k panovníkovi a následníkovi. Vedle procesu s Omladinou to byl největší český politický proces se socialisty. Na tu dobu dostali mimořádně vysoké tresty: L. Zápotocký a Rezler 18 měsíců těžkého žaláře, čtyři po 14 měsících, jeden 12 měsíců, ostatní 1-2 měsíce, pět bylo osvobozeno. Soudce se omlouval Zápotockému že to nemuselo tak dopadnout, kdyby nebylo pokynů shora... O devadesát let později jsou za podobnou činnost vyneseny rozsudky 3 až 6 a půl roku.

(*) Zabavený dopis a pohled se týkal domovní prohlídky v bytě dcery Haničky.

M. Hübl, z dopisu 1973: "... Gramsciho Listy z vězení si přečti, ale nevyvozuji z toho falešné porovnání, stejně jako ve vzpomínkách N. Krupské na Lenina, jak psal ve vyhnanství na Sibiři "Vyvoj kapitalismu v Rusku" a moskevská univerzitní knihovna mu opatřovala zahraniční literaturu a posílala za ním do vsi Šušenskoje...".

Ing. A. Rusek žádal během vazby, aby mu manželka poslala některé výpisy z děl K. Marxe, V. I. Lenina, B. Engelse, jichž chtěl použít pro svou obhajobu. Dopisy nedostal, protože se netýkají rodinných záležitostí.

A jak nevzpomenout ještě na populární vězeňkyni posledních let, Angelu Davisovou? Ač byla obviněna z podílu na politické vraždě, přijímala novináře, udílela interview.

(31) Toto pojetí se rodilo z evropského politického vývoje posledních staletí, jenž stále více směřoval k demokracii. Teprve fašistické režimy právě minulých desetiletí degradovaly politického vězně mezi vrahy a jiné kriminální pachatele nebo do podmínek ještě horších.

Např. v nacistických koncentračních táborech žili komunisté, sokolové, vlastenci ve stejně hrozných podmínkách jako zloději a nevěstky.

(32) Ve srovnání s ostatními vězni, to je nepolitickými, kteří vykonávají trest odnětí svobody v I. nápravně výchovné skupině, nepožívají naši příbuzní těchto práv a možností:

účast na zájmových kroužcích,
účast na kulturních akcích, jako jsou filmová a hudební představení,
nákup knih v ambulanci prodejně,
možnost výběru knih z vězeňské knihovny,
možnost čtení a odebrání časopisů všeho druhu
účast na přednáškách,
prakticky denní účast na televizních pořadech,
účast na sportovních akcích,
návštěva kantýny a nákup podle výběru,
účast na samosprávě,
volný přístup na vycházkový dvůr v určitých hodinách,
přístup k elektrickému vařiči, např. pro uvaření čaje,
možnost studia, např. cizích jazyků nebo určitého vědního či technického oboru,
volný sociální kontakt s více jedinci v prostředí táborového života,
měkčí pracovní normy.

Podmínky, v nichž jsou čeští "političtí" vězni, jsou prakticky vazební.

Ze stížnosti Jiřího Müllera:

"Charakteristická reakce funkcionářů věznic na upozornění, že dochází k porušování zákona, zní: "Zákon lze vysvětlit více způsoby, řiďte se ústavním řádem". Ústavní řád pro odsouzené na V. úseku NVÚ Plzeň je řazen nad zákon č. 59/65/Sb., ačkoli je mu podřízen a vydává se na jeho základě. Funkcionáři věznic, s nimiž jsem přišel do styku, odmítají mluvit o zákonu, jeho naplňování nebo porušování. Rovněž jakékoli odvolávání se na zákon je paralysováno odkazem na ústavní řád. Jen tak může např. dojít k situaci, kdy mi náčelník věznic na stížnost proti nezákonnému

zákazu rozmluvy s advokátem nechal vzkázat — "Řiďte se, pokud jde o právní zastoupení, ústavním řádem", ačkoliv v ústavním řádu není o právním zastoupení ani zmínka, zatímco v zákoně je zaručeno. Ústavní řád přímo porušuje ustanovení vyšších právních norem...".

(33) Ústava ČSSR, Hl. VIII., Čl. 142. /3/: "Zákony Federálního shromáždění, zákony národních rad ani jiné právní předpisy federálních orgánů a orgánů republik nesmějí odporovat Ústavě a ústavním zákonům Československé socialistické republiky. Výklad a používání všech právních předpisů musí být v souladu s ústavou a s ústavními zákony federace.

/4/ Zákony národních rad ani jiné právní předpisy republik nesmějí odporovat ústavním zákonům národních rad. Výklad a používání všech právních předpisů republiky musí být v souladu s ústavními zákony národní rady".

(34) Např. v Brně poručík Kučera při výslechu Jiřího Müllera fackoval, tahal ho za vousy a mlátil mu hlavou a zeď.

(35) Porušen Zákon o výkonu trestu odnětí svobody § 13 /2/: "V nápravně výchovném ústavu je zřízena knihovna, v níž si odsouzený může půjčovat knihy podle vlastního výběru".

(36) Ústava ČSSR, Hl. II, Čl. 22.: "Všichni pracující mají právo na odpočinek po vykonané práci.

/2/ Toto právo je zajištěno zákonnou úpravou pracovní doby a placené dovolené i péčí státu a společenských organizací o nejplnější využití volného času pracujících k jejich zotavení a pro jejich kulturní život".

Čl. 38.: "Neodlučnou součástí občanských povinností je úcta k právům spoluobčanů, jakož i uvědomělé zachování pravidel socialistického soužití".

Zákon o výkonu trestu § 11: "Ve výkonu trestu se pro odsouzeného vytvářejí takové materiální a kulturní podmínky života, aby byl zabezpečen jejich náležitý tělesný a duševní rozvoj".

Jiří Müller si sestavil podle paměti jakýsi ruský slovníček o tisíci slovech, aby měl čím zaměstnávat mysl, ale slovníček mu byl odebrán. Podobně si sestavil anglický slovníček dr. Šabata (jedním z pramenů byly návody k použití na potravinách z balíčku), ale tyto poznámky mu byly rovněž odcizeny.

Ing. Rusek uvedl k svému zdravotnímu stavu, že jeho tlak by byl normální, kdyby měl příslušnou literaturu k sebevzdělání a procvičování potence mozku. Na to mu odpověděla prokurátorka: "Vy si chcete studovat, to můžete na svobodě, tady jste poctivou práci neukázal".

Ing. Ruskovi nebyly povoleny odborné časopisy — Hospodářské noviny, Voprosy ekonomiky, Wirtschaft-Wissenschaft.

M. Hübl si dal do Ruzyně poslat učebnici italštiny a slovník, ale od roku 1974 mu byly tyto pomůcky odebrány.

Z dopisu 1976: "... rád bych soustavněji studoval a pracoval na svém oboru, doplňoval znalosti sociologie, psychologie, filosofie,

tento druh literatury není zde přístupný stejně jako učebnice a slovníky cizích jazyků. Cítím velký hlad po duševní činnosti, možnosti dialogu na patřičné úrovni — již rok a půl mám i nejmenší možnost disputace na této úrovni odeřenu...".

Dr. J. Tesař, z dopisu 18.11.1975: "Velice lituji, že nemohu mít žádnou vědeckou psychologickou literaturu, byl bych schopen i slušné analytické studie o těchto psychózách (tj. vězeňských), kdybych např. znal odbornou terminologii a mohl mnou poznané a zaznamenané jevy třídit do jistě již uvedených škatulí".

(37) V některých věznicích musí vězeň při opuštění cely mít ruce složené za zády. Ve výtahu musí stát čelem ke stěně. Jde-li po chodbě cizí osoba, musí se postavit čelem ke zdi. Zimní kabáty, které dostávají vězňové při vycházce, mají zašíťé kapsy, ale rukavice vězňové nedostanou. Za jejich nepřítomnosti v cele jsou jejich věci prohlíženy, zabavovány. Často je vše zpřeházeno a rozházeno. Během dne ani po pracovní době si nesmějí odpočinout na lůžku nebo zdřímnout v sedě u stolu nebo opření o zeď. Jsou okřikováni, aby nespali. Nesmějí stát u okna. Na Borech vyhlédnutí z okna nebo zavolání na vězňe na dvoře mělo za následek kázeňské tresty. Vězňové jsou vydáni libovůli dozorců. Ti podle své úvahy zkrátí dvacetiminutový interval na koupání, vycházku, zhasnou světlo v osobním volnu vězňů. Censor podle své subjektivity, "kterou nelze odmítnout" (srovnej poznámku č. 28) zabaví dopis. Nikoli pro zavadnost, ale proto, že mohl vězňe potěšit a posílit; vězeň dostal dopis od své dcery, žákyně první třídy. Právě se naučila psát a byl to první dopis v jejím životě. Dozorce jej vězňi zdálky ukázal a pak před jeho očima roztrhal. Vězňové jsou trestáni důtkou, zákazem účasti na kulturní činnosti, zákazem balíčku, umístěním do "uzavřeného oddělení" (do korekce, do "díry") až na 20 dní. U uzavřeném oddělení je pouze židle a prkna na spaní, vězeň nesmí číst, psát, přijímat dopisy a stravu má sníženou na úroveň záměrného vyhladování. Jde o zákonem schválené narušování zdravotního stavu vězňe.

(38) Např. vězňi je bezdůvodně zakazováno cvičit v době jeho volna, i když jde o rehabilitační cviky, jimiž může ve svých podmínkách jediné léčit bolestivé následky práce. V roce 1975 byl Jiří Müller potrestán korekcí a zákazem balíčku za to, že večer cvičil jógu, jak bylo jeho zvykem již po tři léta věznění. Ten večer mu dozorce zakázal cvičit — bez udání důvodů. Když pokračoval ve cvičení, byl povolán k náčelníkovi. Ten mu uložil trest a povolil mu dále cvičit. Takové příhody svědčí o samoučelnosti příkazů a zákazů, respektive o jejich jediném smyslu: dokázat jejich nesmyslnost vězňi jeho bezmocnost.

(39) Pamětníci válečných koncentračních táborů vzpomínají, že zejména pocit absurdity působil nejdestruktivněji. Nacisté ničili vězňe tím, že je nechali v klusu nosit kamení z jednoho místa na druhé a zpět... Také současní českoslovenští politici vězňové strádají

pocitem nesmyslného mrhání svých sil, svých nejlepších snah, svého života — lidé, jimž práce byla posláním a životní potřebou a kteří jsou s to kvalifikovaně pracovat ku prospěchu společnosti, jsou přikázáni k práci mizerné a nevolnickým podmínkám. Lidé, kteří byli motivováni etikou osobnosti a prospěchem celku, jsou za svou snahu trestáni a trest je vykonáván těmi, kteří takto často kompensují svou vlastní nedostatečnost.

M. Hübl, z dopisu 1973: "Při nejnicotnějších činnostech je zase nejhorší pocit zmařeného času. V tom se žádný progres neprojevil od dob Černyševského".

Ing. A. Rusek, z dopisu 1975: "Paměť mi začíná vynechávat, zatím u drobných věcí, s abstrakty to ještě jde...".

(40) Porušen je Zákon o výkonu trestu, § 1, kde se praví, že výkonem trestu odnětí svobody "nesmí být ponížena důstojnost člověka".

Porušena je Ústava ČSSR, Hl. II. Čl. 30. /2/: "Tresty lze ukládat jen na základě zákona" — zákon nedovoluje vězňe týrat popsáním způsobem.

Porušen je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, čl. 7 a čl. 10:

/7/ "Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu...".

/10/ "Se všemi osobami, zbavenými svobody musí být jednáno lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti...".

(41) Např. podání v záležitosti Milana Hübla:

- 19.12.1972 – dr. Husák – bez odpovědi
 - 13. 2.1972 – dr. Husák – bez odpovědi (o zhoršení zdravotního stavu)
 - 7. 1.1974 – dr. Husák – bez odpovědi (opis podnětu ke stížnosti pro porušení zákona)
 - 6. 8.1975 – dr. Husák – bez odpovědi (žádost matky o amnestii)
 - 13. 2.1973 – prezident L. Svoboda – postoupeno ministerstvu spravedlnosti
 - 5. 3.1973 – prezident L. Svoboda – žádost o amnestii ze zdravotních důvodů; postoupeno min. sprav., které 31.5. žádost zamítá jako bezdůvodnou.
 - 10.12.1973 – náčelník NVÚ Plzeň – žádost o volno na vánoce – zamítnuta.
 - 14. 1.1974 – náčelník NVÚ Ostrava – žádost o povolení zásilky ovoce ze zdravotních důvodů zamítnuta.
 - 12.12.1975 – náčelník NVÚ Ostrava – žádost o povolení zásilky ovoce – vyřízena kladně.
 - 17. 2.1976 – náčelník NVÚ Ostrava – žádost o povolení zásilky ovoce – zamítnuta.
 - 17.11.1974 – L. Štrougal – stížnost na podmínky věznění, porušování zákona, na zdravotní stav – postoupena min. sprav. a 22.1.1975 zamítnuta jako bezdůvodná.
 - 6.12.1973 – Generální prokuratura – podnět ke stížnosti pro porušení zákona – zamítnutí sdělení obhájci.
- Stížnosti v záležitosti Jiřího Müllera:
- 11.6.1975 – Evžen Erban – bez odpovědi, nebylo potvrzeno ani převzetí.
 - 11.6.1975 – Kancelář presidenta republiky – 30.12.1975 potvrdilo ministerstvo spravedlnosti příjem stížnosti, kterou po-

stoupilo Správě Sboru nápravné výchovy v Praze 4.

11.6.1975 – Lubomír Štrougal – po urgenci potvrzen příjem stížnosti a sděleno, že uvedená záležitost je dosud v šetření příslušných orgánů.

(42) Závěrečný akt konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, část VII.: "Zúčastněné státy budou respektovat lidská práva a základní svobody včetně svobody myšlení, svědomí, náboženství a přesvědčení pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství. Budou podporovat a rozvíjet účinně uplatňování občanských, politických, hospodářských

sociálních, kulturních, jakož i jiných práv a svobod, které všechny vyplývají z důstojnosti člověka a jsou nezbytné pro jeho svobodný a plný rozvoj.

.....

Na úseku lidských práv a základních svobod budou zúčastněné státy jednat v souladu s cíli a zásadami Charty OSN a s Všeobecnou deklarací lidských práv. Budou dále plnit své povinnosti, jak jsou stanoveny v mezinárodních deklaracích a dohodách v této oblasti, pokud jsou jimi vázány, včetně povinností obsažených mezi jiným v mezinárodních konvencích o lidských právech".

Sonnenfeldt a Štemenko

První je státní tajemník v americkém ministerstvu zahraničí. Říkají mu Kissingerův mozek. Tak jako se říkalo Kissingerovi mozek Rockefellerův, Johnsonův, Nixonův či Fordův. Podle okolností.

Druhý už není. Byl maršál SSSR, náčelník generálního štábu vojsk organizace varšavské smlouvy. Onehdy zemřel. Už po smrti otiskl sovětský žurnál *Za rubežom Štemenkuv* článek k výročí — bože, jaké to bylo výročí? — ale na tom nesejde, nějaké výročí je pořád. Tedy článek pohrobek.

Sonnenfeldt, živý jako by ho byl četl, když připravoval svou řeč k americkým velvyslancům, shromážděným před časem za příčinou instruktáže v Londýně. Jak už to bývá v režimech, kde vládne nepořádek a anarchie, dostal se projev do parlamentu, z parlamentu do novin, z novin možná dokonce do veřejnosti — kdoví. Začalo se mu říkat Sonnenfeldtova doktrína.

Vlastně to všechno bylo ještě složitější, jako obvykle. V Americe mají před volbami — taky takový nepořádek — a prezident Ford, který ještě nikdy nebyl za prezidenta pořádně zvolen (což je vlastně pořádek), a strašně rád by jednou zvolen byl, se dostal do křížku s bývalým hollywoodským hercem D. Reaganem, který by se taky rád stal presidentským kandidátem, za stejnou stranu jako Ford. Reagan tedy veřejně vyklopil, že Ford údajně prodal svět Rusům, a dovolával se zmíněné diplomatické instruktáže. A tak to všechno vyplulo na světlo boží.

Oč vlastně jde? Sonnenfeldt tehdy v prosinci minulého roku v Londýně údajně řekl (podle transkriptu, zveřejněného státním departmentem USA); "Jsme svědky toho, že se SSSR vynořuje ve světovém měřítku jako supervelmoc. Je to dlouhodobý proces a oni

sami teprve vytvářejí formy, jimiž budou prosazovat ve světovém měřítku svou politiku. Až dosud si SSSR počínal dosti neobratně. Nadokázal učinit svou moc stejně atraktivní, jako to dokázaly v dobytých územích mnohé z někdejších imperiálních mocností. Nepřinesl s sebou hodnoty ideologické, právní, architektonické, organizační a j., jež provázely koloniální dobrodružství francouzská či anglická. Navíc existuje značné napětí a tlak uvnitř sovětského systému samotného. Základna, z níž nový imperialismus operuje, se potýká s vážnými sociálními a ekonomickými problémy. Silí rovněž nacionální skupiny. Neruské národnostní menšiny rostou mnohem rychleji, což povede k dalšímu zvýšení napětí uvnitř základny, z níž sovětský imperialismus operuje.

Sověti si počínali mimořádně neobratně a amatérsky při budování mezinárodních struktur. Ve východní Evropě neexistuje nic podobného Evropskému společenství a jiným západním organizacím. Jmenovitě ve Východní Evropě je jedinou sjednocující silou přítomnost holé sovětské vojenské moci. Nevznikla tu žádná životaschopnější organizovaná struktura.

To jediné, co za posledních 30 let zesílilo, je úsilí východoevropských zemí o autonomii, o vlastní identitu. Zesílila touha vyprostit se ze sovětské svěřací kazajky. V tom či onom stupni platí tohle o všech zemích Východní Evropy. Sovětskému Svazu nezůstal jediný skutečný přítel, snad kromě Bulharska.

Sovětská neschopnost vypěstovat si východoevropskou lojalitu, je politováníhodný historický neúspěch, protože východní Evropa leží v jejich dosahu a v oblasti přirozených zájmů. Je dvojnásob tragické, že Sovětský svaz nebyl schopen v této oblasti svých životních zájmů, jež je pro něj bytostně

důležitá, zakotvit svoje zájmy jinak než holou vojenskou mocí. Je proto třeba mít na paměti, že holá síla byla až dosud hlavním, ne-li jediným nástrojem sovětského imperialismu.

Právě to, že SSSR se jako světová supervelmoc vynořuje v takové magmatické podobě, můžeme my dnes mluvit a jednat se sovětským imperialismem jinak, než prostředky přímé konfrontace. Poskytuje nám to čas, abychom se sami vyvíjeli a jednali. Tomu, aby se SSSR stal supervelmocí, nemůžeme zabránit. Ale můžeme působit na to, jak se bude tato moc vyvíjet a jak jí bude užíváno. Můžeme ji nejen v tradičním smyslu vyvážit, ale můžeme ovlivnit její užívání — a o to právě jde v politice mezinárodního uvolnění...

Pokud jde o východní Evropu, musí se stát záležitostí našeho prvořadého zájmu — právě proto, že její vztahy se Sovětským svazem jsou dnes tak nepřirozené — abychom vývoj událostí v této oblasti ovlivňovali tak, aby tu dříve nebo později nedošlo k explozi, jež by vedla ke III. světové válce. Neorganické, nepřirozené vztahy mezi SSSR a zeměmi východní Evropy jsou mnohem větším nebezpečím pro světový mír než konflikt mezi Východem a Západem... Naše politika musí proto spočívat ve snaze dosáhnout takového vývoje, který by učinil vztahy mezi SSSR a Východní Evropou organičtějšími. Přílišná horlivost či výstřelky z naší strany by ovšem mohly zvrátit tento žádoucí proces na dlouhou dobu, i když v perspektivě řekneme příštího století jde o proces nepochybně nevyhnutelný. Tak dlouho se nám ovšem nechce čekat.

Naši politikou musí tudíž být reagovat pozitivně na jasné a zřejmé tužby východoevropských zemí po autonomnější existenci uvnitř oblasti silného sovětského geopolitického vlivu... Snažíme se ovlivnit zrod Sovětského svazu jako světové supervelmoci v tom směru, aby byla více strukturovaná a aby nespolehala jenom na holou vojenskou sílu. Toto je jediná možnost, kterou máme, jak ovlivnit způsob, jímž bude SSSR své moci užívat...".

Maršál Štemenko je voják — pardon, byl, stejně jako v Čechách tolikrát vzpomínaný maršál Grečko — a ne diplomat, takže se s problémy příliš nepará. Ve zmíněném článku to řekl, naposled, s vojáckou přímostí: Vojska varšavského paktu jsou od toho aby potlačovala protisovětská a kontrarevoluční hnutí uvnitř zemí varšavské smlouvy! — A hotovo!

* * *

Když dáme obě prohlášení dohromady, zjistíme, že Helmut Sonnenfeldt ví naprosto přesně, co se odehrává — pardon, odehrávalo — v hlavě maršála Štemenka a v bezpočtu dalších hlav podobných téže. Neméně zřejmé je, že hlava maršála Štemenka neměla nejmenší tušení o tom, co se odehrává v hlavě Helmuta Sonnenfeldta, a kdyby to tušení měla, pravděpodobně by vůbec nepochopila,

oč jde. Jako ti, kteří Helmutu Sonnenfeldtovi, vyčítají, že nemluví jako maršál Štemenko či guvernér Reagan či J. F. Dulles a neslibuje prostě osvobození, zatlačení, zadržení a jak se to všechno jmenovalo.

Abychom lépe pochopili, oč šlo Helmutu Sonnenfeldtovi — který je všechno jiné jenom ne soukromá osoba — vraťme se o nějaký čas nazpátek. Do dob, kdy celá propagandistická mašinerie SSSR a východoevropských zemí útočila na organizaci Atlantického paktu jako na četníka Evropy, jako na organizaci pro potlačení revoluce v západní Evropě atd. atp. Sovětské politické myšlení nebylo — a dosud není — s to pochopit, že existují jiné politické, zájmové, ekonomické a sociální struktury, schopné zajistit sounáležitost různých zemí, než je vojenská okupace, vojenská přítomnost. Dnes se dokonce ukazuje, že např. v Itálii — možná, kdoví, i ve Francii — nemusí přítomnost komunistických stran vůbec znamenat vystoupení těchto zemí z atlantické organizace a tím méně její konec. Strukturální sounáležitost Západu se projevuje jako cosi, co přerůstá meze ideologie. Na východě zatím tyto meze přerůstá jenom přítomnost tanku a katuší.

Můžeme nebo nemusíme souhlasit s tím, jak Helmut Sonnenfeldt klade otázku. Ale musíme pochopit, že tuto otázku klade i nám. A nejen on, neboť vyslovil nepochybně mínění velmi širokých politických kruhu na západě.

Ať si představujeme budoucnost východní Evropy — a tedy i budoucnost Československa — jakkoli, víme dobře, že by bylo katastrofální, kdyby se měla řešit cestou vojenské konfrontace mezi Západem a Východem. Československé jaro usilovalo právě o to změnit situaci ve vlastní zemi i její vztahy k Sovětskému svazu mírovou cestou a přeměnit holou mocenskou a ideologickou dominanci ve strukturovaný, a tedy racionálnější, oběma stranám nepoměrně prospěšnější vztah. Primitivní myšlení à la Štemenko tehdy v Moskvě tragicky převládlo. Tragicky pro Československo, ale také pro Sovětský svaz. Celý svět — včetně komunistické levice mimo sovětskou mocenskou sféru — pochopil, že ve Východní Evropě nejde o nic jiného než o vojenskou okupaci, a že ta dominuje všem ostatním politickým i ekonomickým či ideologickým otázkám a vztahům. Taková politika ovšem není politikou a je obtížné si představit, že by si ji sama okupační supervelmoc mohla nadlouho dovolit. Odevšad se ozývají stále silněji hlasy o tom, že sám typ vztahu mezi SSSR a východoevropskými zeměmi se bude muset změnit. Někteří dávají jako první vlašťovky za příklad Polsko, jiní Maďarsko, třetí Rumunsko, nebo všechny tři dohromady. My máme příklad vlastní, který je daleko nejpopulárnější v SSSR a ve Východní Evropě.

Nejde však teď o to, která cesta je schůdnější, a která méně schůdná, který model aplikovatelný tu či onde, dnes, včera či zítra. To ukáže vždy konkrétní domácí situace. Jde o to nerezignovat a chápat, že změna struktury vztahů mezi SSSR a zeměmi Východní Evropy,

nebo lépe přeměny vojenské okupace v normálnější, demokratičtější strukturu, je v mezinárodním měřítku na pořadu dne.

Sonnenfeldtově doktrině lze pochopitelně rozumět tak, jak ji přečetli političtí poradci guvernéra Reagana: Oficiální ponechání východní Evropy armádám nastupců maršála Štemenka a Grečka. Ale lze ji rozumět i jinak.

O tom, kdo má pravdu, se rozhodne spíše ve Východní Evropě než ve Washingtonu. Ale sám Sonnenfeldtův výklad politiky uvolnění stojí za přemýšlení.

DALIMII.

Policie a beatrock

V posledních dvou březnových týdnech proběhla v Praze a dalších českých městech rozsáhlá policejní razzie na členy a příznivce beatrockových kapel. V centru pozornosti složek Státní bezpečnosti je skupina Plastic People of the Universe a okruh jejích literárních a výtvarných spolupracovníků. Spolu s hudebníky Plastic People: Milanem Hlavsou — autor hudby a basová kytara, Josefem Janičkem — vedoucí kapely, Vratislavem Brabencem — saxofonista a básník, Jiřím Kabešem — houslista, Jaroslavem Vožňákem — bicí, byli zatčeni i mladí básníci, kteří svoje písňové texty zpívají: Svatopluk Karásek — evangelický farář, který byl před několika lety zbaven státního souhlasu pro svůj vliv na mládež, Karel Soukup, který ve svých textech písní stíhá pozornost měšťácké hodnoty socialistického establishmentu, a Pavel Zajíček, výrazný básník nastupující generace sedmdesátých let a vudčí osobnost hudební skupiny DG 307, jejíž tvorba patří k nejzávažnějším projevům progresivní beatrockové linie. Mezi zatčenými je i výtvarný teoretik Ivan Jirous, spolutvůrce pražských psychedelických vystoupení z konce šedesátých let, v současné době teoretik českého undergroundu, spontánního hnutí, které zahrnuje širokou oblast neoficiální nezmanipulovatelné kultury.

Policie se ovšem nedívá na obžalované jako na umělce. Obviňuje je, že se svými básnickými texty písní dopustili "zločinu" výtržnictví (užili prý několika neslušných slov), pro které jim hrozí vysoké tresty odnětí svobody. Tento chabě zastřený pokus o tichou a konečnou likvidaci tvorby mladých umělců vyvolal značné znepokojení v pražských uměleckých a kulturních kruzích. Přípravovaný proces s mladými, dosud neetablovanými umělci jako s "dlouhovlasými výtržníky" je pocitován jako hrubý ohrožující manévr, namířený proti kontinuitě svobodného

tvůrčího výrazu mladé generace. Současně se tímto postupem státních orgánů odhaluje vyslovené nepřátelství současné vládnoucí vrstvy k umění, které svou závažností a pravdivostí přesahuje vskutku nízké niveau oficiálně propagované konzumní kultury pro mladé.

Skupina Plastic People a okruh jejích spolupracovníků je v pražské veřejnosti známa od konce šedesátých let psychedelickými koncerty Fish feast, Bird feast, Symfonií planet, která získala v roce 1969 na festivalu nastupujících beatových kapel cenu za vlastní hudební tvorbu. Skupina působila profesionálně do roku 1971 pod hudební agenturou Pražské kulturní středisko. Právě tak jako zhudebnila texty významných českých básníků — např. Jiřího Koláře, patří od počátku sedmdesátých let k jejím spolupracovníkům přední představitelé nové výtvarné aktivity — tvůrci happeningů, landartu, umělečtí fotografové, autoři a inspirátoři akcí výtvarného charakteru, kterých se členové Plastic People často přímo účastnili. Hudební vývoj i společenský postoj tvorby této skupiny se přirazuje k internacionálnímu proudu undergroundu. V počátcích vývoje bylo pro ně inspirativní především nové citění a mnohostranně založená aktivita newyorského okruhu Andy Warhola a skupiny Velvet Underground, právě tak jako spojení básnického a hudebního projevu v tvorbě Ed Sanderse a Tuli Kupferberga ze skupiny Fugs. Dalším podstatným momentem hudebního i společensky angažovaného vývoje byla pro Plastic People tvorba Franka Zappy a jeho Mothers of Invention, Kapitána Beafhearta, Davida Peela a dalších z oblasti progresivní undergroundové hudby.

A tak se stalo, že takto orientovaná skupina se širokým zázemím příznivců od roku 1971, kdy jí bylo odňato právo veřejně vystupovat, dosud nenalezla oficiální platformu pro svoji činnost. V situaci, kdy v Československu neexistuje ani jeden výtvarný časopis k publikování současné tvorby, kdy pro novou výtvarnou aktivitu a její dokumentaci jsou uzavřeny výstavní síně, kdy jsou básně a texty mladých neoficiálních autorů šířeny pouze v soukromých opisech, v této situaci "uzavřené kultury" rozhodují o kvalifikaci hudebních skupin byrokratické složky státních institucí, které o skutečných hudebních hodnotách nemají nejmenší ponětí. V posledních několika letech se kapely Plastic People a DG 307 dvakrát pokoušely získat statut hudební skupiny. Bezúspěšně, neboť pro takovou uměleckou tvorbu, která pouhou svou existencí usvědčuje z plytkosti oficiálně podporovaný "pop" žánr, jsou nyní v Československu možnosti uzavřeny. Jedinou zbývající příležitostí konfrontovat okruh přátel s vlastní tvorbou byly svatební oslavy, při nichž se v legálně najmutém sále některé hospody poblíž Prahy shromáždilo osobně zvané a uzavřené společenství z řad mladých umělců a jejich přátel. Těchto oslav proběhlo několik, některé s návštěvou pohotovostních policejních oddílů. K radikálnímu zásahu

však nikdy nedošlo. Poslední z těchto soukromých oslav, tentokrát u příležitosti svatby teoretika Ivana Jirouse, se konala dne 21.2. 1976 v Bojanovicích u Prahy. A zde byl údajně spáchán onen "trestný čin" výtržnictví, který přiměl složky Státní bezpečnosti k fakticky dlouho připravovanému zásahu. Pod záminkou stíhání "výtržnosti" je nyní připravován proces proti mladé nastupující kultuře. Dosud 19 zatčených a desítky vyslýchaných osob, z nichž někteří se tentokrát

na zmíněném svatebním programu ani aktivně nepodílely, domovní prohlídky u zatčených a dalších spolupracujících členů, při nichž je zabavován textový, hudebně dokumentační a fotografický materiál spolu s nejrůznější samizdatovou literaturou, svědčí o nebezpečí, že bude této příležitosti využito k zadušení veškeré mladé neoficiální hudební, výtvarné a literární tvorby, která zůstala v Čechách ještě živá.

Likvidace důstojnického sboru čs. armády

Armádní generál Martin Dzúr: *Nesmíme dovolit návrat k padesátým létům, nikdo nesmí být za své názory postihován.*

Po lednu 1968 se vydával dnešní ministr národní obrany, armádní generál ing. Martin Dzúr za jediného progresivního politika na ministerstvu národní obrany a vedl boj proti konzervativcům. To také jasně vyplývá z jeho interview s redaktory Lidové armády A revue č. 14 z července 1968 a také z jeho vystoupení na celoarmádní konferenci v Bratislavě. V interview doslova řekl: "... MNO tradičně hrálo konzervativní úlohu. Nech už to bolo do roku 1948, vo Februáry, za Čepičku i za Lomského". Dzúr z hodnocení ministerstva jako konzervativního orgánu vyvozoval také závěry. Vojenská rada za jeho vedení schválila seznam, vypracovaný kádrovou správou MNO, obsahující asi 80 důstojníků, s nimiž jako konzervativci mělo být provedeno preventivní kádrové opatření. Jak takové opatření mělo vypadat, o tom svědčí likvidace 8. oddělení (branného a bezpečnostního) ÚV KSČ. Generál Dzúr a generál Bedřich tehdy rozhodli, že nesmí nikdo z uvedeného oddělení sloužit v Praze ani na žádné samostatné či jakkoli významné funkci.

O "progresivním" stanovisku ministra Dzúra svědčí i jeho názory, přednesené na poradě 1.9.1968, kde prohlásil, že "situace v Československu nebyla taková, aby musel být proveden zásah spojeneckých vojsk. 29 divizí poslaných do Československa bylo tolik, aby nás srazili na kolena. Někde docházelo k odzbrojování a rozpouštění našich útvarů. Tomu jsme zabránili. Někde se nesprávně objevilo kapitulantství a kolaborace. Do jednání v Moskvě byl úkol: klid, rozvahu, podporu lidu, žádnou pomoc okupačním armádám. Po moskevských jednáních se situace změnila. Je potřeba více tolerantnosti. Nepodařilo se jim (sovětům) vytvořit dělnicko-rolnickou vládu, která by představovala návrat k padesátým létům. V této vládě jsem nebyl.

Lednová politika je reálná. Nepřipustíme represe z padesátých let. Nikdo nesmí být za své názory postihován. Akční program je možno realizovat i když s některými omezeními v současné době." (parafrázuji – autor.)

Za dva roky nato, stejně jako celé konsolidované vedení strany, odhlasoval "Poučení z krizového vývoje" a připojil se k názoru, že polednová politika a akční program jsou revizionistické od začátku do konce.

S tím se samozřejmě měnily i názory na postih lidí. Bývalí spolupracovníci M. Mamuly zaujali po dubnu 1969 významné funkce. Jen namátkově:

- generál Horáček Václav – funkci náčelníka HPS,
- generál Gomulka – funkci náčelníka politické správy Pohraniční stráže,
- plk Švagera Josef – náměstka ministra kultury ČSR,
- plk Kalíšek Jan – náčelníka PS PVOS a později zástupce znovuzřízeného branného a bezpečnostního oddělení ÚV,
- plk Rabušic Cyril – náčelníka 1. správy HPS.

A naopak ostří se zaměřilo na ty, kteří byli hlavní oporou generála Dzúra v roce 1968, jako např. prof. dr. ing. plk Vojtěcha Mencla, kterého chtěl v roce 1968 mermomocí Dzúr prosadit do funkce svého náměstka pro legislativu, dále na syna přítele G. Husáka Karola Šmidkeho – Vladimíra, který jako plukovník ČSLA byl v roce 1968 zvolen celoarmádní konferencí do funkce předsedy Celoarmádního přípravného výboru, a další. Oba byli vyloučeni ze strany a propuštěni z armády. Oběma vznikly velké existenční potíže a problémy.

Dne 21. listopadu 1970 prohlásil jeden ze zástupců náčelníka Hlavní kádrové správy MNO, když napřed pustil radio, aby byl rušen hovor, protože VKR má všude odposlech

a druhý den to ví ministr, že Dzur nařídil urychlené propuštění všech vyloučených a větší části vyškrtnutých pravičáků, jinak že zastaví mzdové fondy. Teď už zřejmě neplatilo, co říkal na poradě 1.9.1968, že nebude nikdo za názory postižen.

K 21.11.1970 bylo podle údaje HKS vyloučeno 7.000 důstojníků a společně s vyškrtnutými to činilo 11.000. Vyloučení a často i vyškrtnutí znamenalo tvrdý existenční postih. Ačkoli je v ústavě zajištěno právo na práci, mnohé z propuštěných důstojníků s vysokoškolským vzděláním nechtěli přijmout ani na manuální práci. Nebyly ojedinělé případy, že tito lidé obešli 20, 30 i více podniků než sehnali místo pomocného dělníka nebo zřízence v hotelu a pod.

Ke konkrétnímu doložení našeho tvrzení několik případů z tisíců postižených:

- generál Prchlík Václav – bývalý náčelník HPS, později vedoucí branného a bezpečnostního oddělení ÚV KSČ – po dvouapůlletém věznění pracuje na demolicích. Vězněn byl údajně proto, že porušil státní a služební tajemství. Ve skutečnosti proto, že otevřeně řekl, že ve velení Varšavské dohody jsou ostatní armády diskriminovány, že velení je prakticky jen v rukách sovětských maršálů a generálů; ale zejména proto, že hlasoval v Národním shromáždění proti dočasnému pobytu sovětských vojsk na území Československa,
- generál Kamenický – velitel PVOS – pracuje v potravinářském obchodním podniku,
- generál Peprný – velitel Pohraniční stráže – pracoval na Kladně,
- generál Burda – náčelník zpravodajské správy MNO GŠ – pracuje jako technický zaměstnanec,
- generál Procházka – velitel armády – pracuje jako investiční zaměstnanec,
- generál Štika Jiří – náčelník štábu PVOS – pracuje jako ekonom malého podniku,
- generál Frýbert Jaroslav – náčelník politické správy armády, člen ÚKRRK do roku 1968 – pracuje jako truhlář na stavbě. U něho mimořádnou iniciativu projevil generál Lomský: žádal, aby generál Frýbert nepracoval ve Vojenském historickém ústavu, kam byl přijat jako občanský pracovník,
- plk ing. Krupka Ladislav CSc – školská správa MNO – pracuje jako skladník. Jeho propuštění bylo v rozporu s dosud platnými předpisy, podle nichž nesmí být propuštěn (a dokonce bez vlastního souhlasu ani přeložen) žádný důstojník dva roky před důchodem. Ing. Krupkovi chyběl do důchodu necelý rok,
- plk PhDr Kubík Jiří – náčelník 2. správy HPS – pracuje v potravinářském obchodním podniku,
- plk PhDr Plos Jiří – vedoucí tajemník HV KSČ MNO – pracuje jako pomocný dělník,
- plk PhDr Jilek František – náčelník 1. správy MNO-HPS – je zaměstnanec distribučního podniku,

- plk PhDr Hochšteiger Tibor – náčelník Vojenského historického ústavu – pracuje jako zedník,
- plk ing. Kabíček Miroslav – velitel sboru PVOS – pracuje jako technický zaměstnanec,
- plk Suk Josef – velitel brigády Ostrava zaměstnán v průmyslovém podniku,
- plk PhDr Sečkář Jan – náčelník oddělení Hlavní kádrové správy MNO – pracuje jako dělník
- plk PhDr Smrkovský Václav – náčelník oddělení politické správy útvarů podřízených přímo MNO – pracuje jako skladník,
- plk PhDr Bizík Oskar – náčelník katedry výstavby strany na VPA – pracuje jako dělník,
- plk PhDr Malý Zdeněk CSc – MNO – pracuje jako technický zaměstnanec,
- plk Dušánek Zdeněk – náčelník týlu správy let. a PVOS MNO – pracuje jako řidič,
- plk Bondarenko Michal – náčelník polit. odd. sboru PVOS – pracuje jako dělník,
- pplk PhDr Hodic Josef – VPA – pracuje jako technický zaměstnanec,
- pplk PhDr Bejček Eduard – zástupce náčelníka 2. správy MNO HPS – pracuje jako dělník,
- pplk Kolmistr Ladislav – naposledy vedoucí tajemník OV KSČ Kladno – pracuje jako pomocný dělník,
- pplk Škrob Ladislav – vedoucí tajemník HV KSČ zpravodajské správy MNO GŠ – pracoval v restauraci,
- pplk Voráček František – redaktor Našeho vojska – je pomocný zaměstnanec v nemocnici,
- pplk Paufošima Fedor – PVOS-velitelství – pracuje jako zřízenec v hotelu,
- pplk Šonda Václav – náčelník PO sboru PVOS – je prodávčem v maloobchodu,
- pplk Doležel – správa let. a PVOS MNO – pracuje jako zaměstnanec v potravinářském obchodním podniku,
- pplk Švarc B. – VPA – pracoval jako dělník a nyní je po těžké operaci hotelovým vrátným,

S podlomeným zdravím byli z armády propuštěni:

- generál Kúkel Jozef – velitel letectva – nyní v invalidním důchodu,
- pplk PhDr Jaroš Karel – naposledy tajemník Národního shromáždění – nyní v invalidním důchodu,
- pplk Černý Luboš – MNO – nyní v invalidním důchodu,
- generál MUDr Engel – náčelník zdravotní služby v Čs. armádním sboru, nejbližší spolupracovník generála Svobody – přeložen do důchodu.

To je jen nepatrný zlomek těch, kteří byli v letech 1970-1972 v ČSLA existenčně postiženi. Jaké bylo jejich provinění? Měli jiný názor (v roce 1968 shodný s názory G. Husáka i generála Dzúra – po dubnu 1969 stále více odlišný) na budování socialismu v ČSSR. To vyplývalo z toho, že Husák i Dzur své názory podstatně změnili, zatímco posti-

žení u svých názorů setrvali. O jaké názory šlo?

Tvrzení z "Poučení z krizového vývoje", že šlo o antisocialistické názory, je holý nesmysl. Drtivá většina postižených jsou lidé, kteří větší část svého života zasvětili výstavbě socialismu. Jejich představy se však rozcházely se skutečností, jak začala vycházet najevo koncem šedesátých let. Chtěli budovat socialismus bez politických vražd a zločinů, ne tedy takový jak se "budoval v padesátých letech". Zde nešlo jen o deformace. Stejně jako o ně nejde dnes. Deformace mohou vznikat z nevědomosti, ale ne z plné znalosti stavu věcí. V padesátých letech tehdejší politické vedení přesně znalo co se děje a dnešní politické vedení to zná rovněž tak dobře. Jen před lidmi se vždy zakrývaly skutečností a to se děje dnes opět.

Lidé, kteří byli v "Poučení" označeni jako

antisocialistické či pravicově oportunistické síly, chtěli zamezit novým zločinům a pokřivením vědeckého světového názoru marxismu. Vytvořit takový politický systém, kterým by nedovolil zneužití moci skupinou lidí, či dokonce jednotlivců. Vytvořit předpoklady pro prosperující socialistický ekonomický systém.

Šlo tedy vysloveně o politické názory. Existenční postih byl tedy Husákovým vedením prováděn vysloveně za politické názory. Toto vedení pak bezostyšně podepsalo Helsinské dohody, kde se v stati I,VII píše: "Respektování lidských práv a základních svobod včetně svobody myšlení, svědomí, náboženství a přesvědčení". Existenční postih jasně ukazuje, jak vážně Husákově konsolidované vedení, jehož příslušníkem je i Martin Dzúr, bere plnění dokumentu z konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

O čem Rudé právo nepíše

SONNENFELDTOVA DOKTRINA

Československá propaganda se úzkostlivě vyhnila záležitosti, která se v jarních měsících 1976 stala předmětem živé mezinárodní polemiky. Indiskrecí vyšlo totiž najevo americké pojetí "východoevropského problému" — a to v mimořádně nediplomatické interpretaci. Nejbližší Kissingerův spolupracovník Helmut Sonnenfeldt je sdělil vyslancům USA v Evropě na tajné poradě v Londýně v prosinci 1975. Sonnenfeldt označil stávající poměry ve Východní Evropě za "trvalé ohrožení míru", protože si SSSR v oblasti své přiznané a nesporné velmocenské dominance nedokázal vytvořit "organičtější" vztahy k malým národním státům, a musí tu udržovat svůj vliv převážně jen vojenskou mocí. Až potud bylo sotva co k namítnutí: pod "organickými vztahy" mohou se rozumět rovnoprávné vztahy suverénních států při všestranném využívání historicky a geopoliticky daných společných zájmů. Sonnenfeldt však "rozvinul" interpretaci sdělením, že "naše (t.j. USA) politika musí být politikou, která bude organičtější spojení východoevropských států s SSSR podporovat, a která bude snaze o jejich existenci v kontextu silného sovětského geopolitického vlivu vycházet vstříc". Protože také jeho výroky o rumunské a jugoslávské politice zněly spíš jako výtky nedostatečného porozumění těmto státům pro "danou nevyhnutelnost", byla "Sonnenfeldtova doktrína" pochopena jako neomalené vyjádření amerického akceptování sovětského hegemonismu, ba dokonce jako pobídka k jeho zesílení — bude-li se tento hegemonismus držet za "jaltskou linii". Ani to samo o sobě není ovšem v politice USA něco nového; její

mluvčí se to ovšem zatím vždy snažili pokud možno přímo nevyslovit. Rada komentátorů rázem objevila příbuznost tohoto pojetí s Brežněvovou doktrínou "omezené suverenity" a začala posměšně mluvit o "Brežfeldtové doktríně".

Bylo jen zákonité, že nejostřejší protesty zazněly z Jugoslávie a Rumunska. Na sjezdu rumunských odborů kritizoval na konci dubna N. Ceaucescu ostře "všechny pokusy činit věrohodnou tézi, jakoby národní a státní nezávislost byla překonanou kategorií, která už neodpovídá potřebám společenského vývoje". Prohlásil, že "podceňování národní a státní suverenity je důkazem neporozumění skutečnostem dnešního světa", a stranický orgán "Scinteia" přirovnal Sonnenfeldtův způsob myšlení k myšlení Metternichovu. Také tajemník Svazu komunistů Jugoslávie Stano Dolanc podrobil kritice jak Sonnenfeldtovy vývoody, tak Brežněvův pokus na 25. sjezdu KSSS charakterizovat Jugoslávii jako stát "ve zvláštním postavení" vůči Moskvě. Bělehradská "politika" zdůraznila proti Brežněvovi i Sonnenfeldtovi, že "budoucnost Jugoslávie závisí na tom, aby se rozvíjela jako zcela nezávislý socialistický stát".

PŘED EVROPSKOU KONFERENCÍ KOMUNISTICKÝCH STRAN

Čtenáři a posluchači v Československu byli samozřejmě informováni, že při schůzce tzv. redakční komise na počátku května bylo přes všechny komplikace přece jen dosaženo dohody, která pravděpodobně umožní konání konference evropských komunistických stran někdy na konci června nebo v červenci

1976. Nebyli však ani v této souvislosti informováni, s jakými názory a stanovisky představitelé mnohých stran na tuto konferenci přijdou!

V televizním projevu na konci dubna zdůraznil tajemník Svazu komunistů Jugoslávie Dolanc: "Jakákoliv jednota může být dosažena jen tenkrát, jestliže budou respektovány rozdíly, které mezi komunistickými stranami existují, a jestliže bude plně respektováno právo každé strany, aby při volbě strategie a taktiky jednala zcela nezávisle. V jiném projevu k srbským komunistům zdůraznil, že "budoucí evropská konference nesmí být v žádném případě pokračováním dřívějších konferencí a porad, a nesmí sloužit jako příprava konference světové".

Emanuele Macaluso, člen vedení Komunistické strany Itálie, uvedl v intervju časopisu "La Repubblica", že se vztahy jeho strany ke KSČ "v posledních letech jen horšily", a že jsou "od sovětské vojenské intervence 1968 napjaté". Vzpomněl, že se v roce 1973 delegace italských komunistů pod jeho vedením pokoušela přesvědčit Husákovu vedení, že je nezbytné umožnit stoupencům Dubčeka návrat do politického života, že však "odpověď byla jen negativní".

Generální tajemník Komunistické strany Francie G. Marchais prohlásil na zasedání ústředního výboru strany 31. března: "Bojujeme za francouzskou variantu socialismu, a náš národní a tvořivý přístup odpovídá požadavkům vědeckého socialismu a neodporuje požadavkům mezinárodní solidarity. Nemůžeme se přece držet staré, v docela jiných podmínkách vzniklé formule, jakoby zkušebním kamenem internacionalismu byl poměr k SSSR. To ve francouzské komunistické straně nadále neplatí".

Generální tajemník Komunistické strany Španělska S. Carrillo odmítl v rozhovoru pro "Le Monde" na počátku dubna sovětský pokřik o "pravcovém oportunistu jistých západoevropských stran". Rekl.: "Komunismus není žádná církev s neomylným papežem a dogmaty. Já sám se považuji za kacíře a jsem na to hrdý, protože budoucnost byla vždy na straně kacířů... Rozpory mezi Moskvou a mnohými komunistickými stranami jsou hluboké a jsou obecně známy. "Rudý telefon" už dávno funguje lépe mezi Moskvou a Washingtonem než mezi Moskvou a těmito stranami. Komunistům zůstává i přesto mnoho společného, ale mnoho společného mají naštěstí komunisté také s liberálními a demokratickými silami svých zemí!". Ve společném komuniké španělských a japonských komunistů z počátku května se m.j. prohlašuje: "Požadavky svobody a demokracie jsou neoddelitelnou součástí socialismu, a nejsou žádným projevem dočasné taktiky. Obě strany jsou připraveny uskutečnit v budoucím socialistickém režimu svých zemí politický pluralismus, a zabránit jakémukoliv monopolu "státní" ideologie a filosofie. Jsou připraveny vycházet z historických a sociálních skutečností svých zemí, a nekopírovat žádné cizí modely".

ZÁSOBOVACÍ OBTÍŽE V SSSR

Loňská katastrofální neúroda, dlouhodobé neúspěchy sovětského zemědělství a chronicky špatná práce distribučního aparátu vyústily v jarních měsících 1976 do těžkých zásobovacích obtíží i v tak preferovaných částech SSSR, jakou je Moskva. Na venkově trvá totiž nedostatek některých potravin již delší dobu. Ani nákupy 26 milionů tun zahraničního obilí, které znovu učinily sovětskou platební bilanci pasivní a znemožnily plánované nákupy moderních strojů a zařízení, nemohly zabránit nedostatku krmiva a vybíjení dobytka. Projevuje se nedostatek mléka, másla a vajec, také nedostatek zeleniny a ovoce, a v poslední době zejména nedostatek masa, ač právě masa by při vybíjení dobytka mělo být dočasně dost. Zdá se proto, že v této fázi jde především o důsledky naprostého nedostatku skladovacích prostorů a tradiční neschopnosti distribuční sítě. Skutečný nedostatek masa měl by se projevit teprve na podzim a v příštím roce. Dopisovatelé západoevropských listů zjišťují, že v restauracích a jídelnách byl zaveden bezmasý den v týdnu, a že určité druhy masa vyskytují se v prodeji jen zřídka, a to většinou jen v prodejnách pro preferované, anebo "pod rukou" pro známé prodavače. Zpravodaj švédského "Dagens Nyheter" sdělil na počátku května z Moskvy, že mnozí kvalifikují už teď zásobovací situaci jako "horší než před 10 léty".

Z. II.

O Československu ve Skandinávii

Švédské socialistické nakladatelství "Tiden" vydalo na počátku května knihu Jiřího Pelikána "Praha nemlčí", která obsahuje studii o čs. socialistické opozici a její hlavní dokumenty z období 1969-1975, a která vyšla již dříve francouzsky, německy a italsky.

Nakladatelství "Tiden" pozvalo k této příležitosti Jiřího Pelikána do Stockholmu. Na tiskové konferenci, v televizním i rozhlasovém interview a v řadě rozhovorů s představiteli švédského politického života mohl švédské veřejnosti poskytnout zejména informace o nejnovějších kritických a opozičních vystoupeních v Československu, především o dopisu rodin politických vězňů Hübla, Šabaty, Müllera, Tesaře a Ruska Gustávu Husákovi, o společném vystoupení 14 bývalých členů ústředního výboru KSČ proti politickému pronásledování v zemi, a o otevřeném dopise bývalého tajemníka ÚV KSČ Zdeňka Mlynáře západoevropským komunistům a socialistům. Jiří Pelikán a Zdeněk Hejzlar byli přijati švédským ministerským předsedou a předsedou

švédské socialistické strany Olofem Palmem, a o čs. situaci informovali i člena vedení švédské Levicové strany-komunistu C. H. Hermanssona.

Na pozvání norského PEN-klubu informovali ve dnech 10. a 11. května Pelikán a Hejzlar o poměrech v Československu na tiskové konferenci a na veřejném shromáždění PEN-klubu v Oslo. Norský tisk, rozhlas i televize věnovali této informaci velkou pozornost. Setkali se také s představiteli norského politického života, zejména s předsedou vládnoucí Dělnické strany R. Steenem, státním sekretářem v ministerstvu zahraničních věcí T. Stoltenbergem a s představiteli Levicové socialistické strany B. Furrem, R. Larsenem, B. As, F. Gustavsenem a dalšími.

Ve Švédsku i Norsku bylo tak posíleno a vytvořeno mnoho užitečných a významných kontaktů, které přispějí k posílení solidarity skandinávské levice s úsilím socialistické opozice v Československu.

Svoboda délky

Jeden nemusí být zrovna módní znalec, aby zaznamenal, že letos se nosí v Československu všechny délky sukni. Od nejkratších, téměř nic neskrývajících mini, přes solidní a distingované midi, které svým nositelkám vtiskují určitý ráz staropanenské zapřsklosti, až po romanticky rozevláté, slibující maxi šaty. Daří se i kombinacím "čím více látky směrem od pasu dolů, tím méně látky směrem od pasu nahoru", a lze ušetřit co možná nejvíce tkaniny též oběma směry. Volba prostředků toho či onoho sebeuplatnění či sebeoplaštění tu zcela záleží na volné úvaze a odvaze, na možnostech a přednostech svých nositelů.

A není na místě se nad tou vymožeností povýšeně usklíbovat jako co má být a podobně, neboť je to v současné době ta jediná svoboda v Československu! Kypodivu, ani v ženských rubrikách nedělních novinových příloh, ba ani v televizi, ještě nedávno se tak pilně angažující za krátké vlasy našich mužů, nenácházíme rázná ponaučení, kolik centimetrů pod nebo nad kolena je žádoucí mít dlouhé sukni.

Občan, ve všech jiných sférách své činnosti neustále usměrňovaný a okřikovaný, tiše žasne, jak — pokud se délky ženských šatů týče — našlo i u nás uplatnění svého času slavné, byl pozdějšími událostmi zprofanované heslo. Necht kvetou všechny délky sukni!

Dnes sukni, popopozití myšlenky, vážení, nebudte tak pesimističtí, všechno souvisí se vším! Třeba časem přenesete režim svou laskavou benevolenci z oblasti dámského oblečení na oblast duchovnějši. Anebo naopak. U pozorně zvlášť bdělými dojde třeba k obezřetné úvaze, že není rozumné povolit občanům, aby nosili, co chtějí. Lidé jsou totiž zálužní. Dnes se jim povolí svoboda délky, a oni začnou zítra uvažovat o délce svobody!

LUCIE

Přežije kapitalismus?

J. VLTAVSKÝ

Inflace, stagflace, recese, stagnace, energetická krize, nezaměstnanost... a ještě mnoho jiných ekonomických termínů charakterizovaly hospodářský život vyspělých západních států po celý loňský rok. Tyto termíny jsou také velmi často překládány do následujících termínů politických: příznaky všeobecné krize kapitalismu, oznamující zánik tohoto společensko-ekonomického systému. Krize 1975 je zároveň presentována jako poslední fáze cyklického a neřešitelného krizového vývoje kapitalismu, který se nezačal od roku nejhlubšího ekonomického a sociálního šoku 20. století, roku 1929. Proto snahy najít řešení hledáním a pochopením v čem se tyto krize liší a tím se vyhnout chybám v řešení hospodářské situace.

Krize 1975 je stejně hluboká jako v roce 1929, je stejně dramatická, přinášející stejně vážné poruchy v politických a sociálních strukturách kapitalismu. Zhroucení těchto struktur v 70-tých letech může mít za následek zhroucení míru ve světě, jak tomu bylo ve 30-tých letech. Zachování míru ve světě tedy k úkolům při hledání východiska ze současné krize.

Krize 1975-76 se však odehrává v technologickém a politickém kontextu který nemá obdoby v historii krizi kapitalismu. Jde o krizi systému moderního, racionálního, vědeckého, opírající se o veškeré vymoženosti ekonometrie a výpočetní techniky. Soudobý kapitalismus disponuje z hlediska řízení chodu ekonomiky nespornými vymoženostmi ve srovnání s "anarchickým" systémem roku 1929.

Tehdy systém dospěl ke krizi z nadvýroby spojenou s poklesem míry zisku mající za následek masivní destrukci přebytečného zboží, chronické nevyužití lidského a výrobního potenciálu. Řetězová reakce pak vedla k celkové paralýze kapitalistických států.

Na př. v roce 1932 National Board of Economic Research uvádí následující údaje o situaci v USA: Od vypuknutí krize v r. 1929 hodnota cenných papírů poklesla o 89%, výroba poklesla o 40%, mzdy o 60%, dividendy o 57%, 13 milionů nezaměstnaných čekalo každodenně na "lidovou polévku".

Krize 1929 byla poslední z tzv. klasických cyklických krizí z nadvýroby, jejichž kořeny byly ve vnitřních rozporech, tehdejšího kapitalismu, v prvé řadě mezi limitací spotřeby na jedné straně a maximalizací výroby a zisku na straně druhé. Tento druh krizi měl vyústit mezi roky 1940-1948 v zánik kapitalismu. Ošem kapitalismus našel v poválečných letech "druhý dech" v následujících třech oblastech:

1) Vědeckotechnická revoluce a vznik konzumní společnosti

2) Nové mocenské rozdělení světa

3) Státní kapitalismus.

Ad 1. Díky vědeckotechnické revoluci, moderní kapitalismus našel nové formy výroby, reprodukce kapitálu, nové oblasti výroby, podporující zároveň masovou spotřebu. Život individua — zahrnující pracovní proces, dopravu, spotřebu a volný čas — je zcela zaintegrován do systému tržního hospodářství jehož chod se takřka automaticky obnovuje vytvářením umělých potřeb a zajišťuje tak nepřerušovaný chod hospodářství.

Ad 2. Rozdělení světa po II. světové válce je charakterizováno novou rolí USA ve světovém hospodářství. Spojené státy rychle zaujaly místo v bývalých francouzských a anglických koloniích a ovládly surovinové zdroje třetího světa. Svým ekonomickým a technologickým předstihem určují pak rovnováhu na světovém trhu jak průmyslových výrobků tak i na trhu surovin. Rozdíly mezi cenami na těchto dvou hlavních trzích jsou jimi promyšleně řízeny způsobem, který umožňuje realizaci nebývalých ziskových operací. Pohyb mezinárodního kapitálu a investiční akce v zahraničí si vynucují vznik multinacionálních korporací. Tyto korporace jsou novým prvkem v kapitalistických ekonomikách a svým působením napomáhají účinně přesunu kapitálu v planetárním měřítku a mohou tak překonávat krizové situace v jednotlivých průmyslových odvětvích, nebo na různých trzích různých států. Jejich moc na rovnováhu kapitalistických ekonomik je nyní nesporná a je těžko kontrolovatelná státní administrací. Tyto korporace se staly státy ve státě a jsou to ony kdo ovládá jak hospodářský tak i politický život v zemi.

Ad 3. Třetím prvkem "druhého dechu" kapitalismu je státní kapitalismus. Keynesova teorie se stala "záchranným lékem" a byla základem poválečného rozvoje Západu. Určováním úrokové míry státních výdajů a daní, stát má účinný nástroj řízení ekonomiky. Tato koncepce zachránila na př. americký kapitalismus ve formě Roosveltova New Deal — programu.

Vzájemné působení těchto tří faktorů budilo dojem, že moderní kapitalismus našel prostředky k překonání cyklických krizí. Ve skutečnosti tyto krize probíhaly skryté, ve formě krátkodobých cyklických krizí, s krátkou amplitudou, vzájemně na sobě nezávislých, v různých odvětvích.

Skryté potenciální faktory cyklického krizového vývoje se otevřeně projeví v roce 1971, kdy USA zastavily směnitelnost US \$ za zlato narušující tím brutálně světovou monetární rovnováhu (začátek t.zv. měnové krize) a dále pak v říjnu 1973 začala energetická krize.

Měnová a energetická krize hluboce narušily platební bilance všech vyspělých západních států, jejichž vnější deficit znásobil vnitřní inflační tendence. Roky 1974 a 1975 byly pak už pouze svědky prohlubující se krizové situace. Pokusy vládních admini-

strací zastavit inflaci narážejí na překážky, proti kterým nemají prostředky a které "živí" inflaci: tlak mezinárodního byznysu na zvyšování cen, zrychlování rotace fixního kapitálu, nepřiměřený rozvoj terciální sféry. Vlády rovněž nemají účinných prostředků ke kontrole pohybu mezinárodního inflačního kapitálu. Nesmíme dále zapomenout, že celkový krizový vývoj je zesílen i psychologickými faktory jakými jsou lokální válečné konflikty a studená válka. Psychóza války prostřednictvím zvyšování zbrojních výdajů dovršuje výčet základních příčin inflace.

Ve srovnání s rokem 1929 současná krize zatím nepřináší tolik tragedií, ovšem situace je stejně vážná: Vyspělé kapitalistické státy zaznamenávají stále 13-15% -tní inflaci a míra nezaměstnanosti se pohybuje mezi 6 až 8% (8 miliónu nezaměstnaných pouze pro země EHS). Bankrotům některých středně velkých podniků je zabráněno díky státní intervenci. Jak dlouho jednotlivé státy budou schopny čelit takto krizové situaci?

Na tuto otázku se nedá jednoznačně odpovědět. Opatření k zastavení inflace zvyšováním úrokové míry vede ke snižování výroby, ke krachu malých podniků a tím se naopak zvyšuje nezaměstnanost. Tato je však nepřijatelná z hlediska vnitřního politického klidu. Kontrola cen státem a tlak podniků na zvyšování cen se vzájemně negují. Ekonomika se tak dostává do t. zv. stagflace kdy dochází k zpomalování a brzdění výroby, k poklesu poptávky (nezaměstnanost), ceny však stále stoupají. Dochází k určitému stupni "perverze" ekonomických zákonů a aplikace některých "modelů chování" se stává nemožnou.

Snaha o řešení krizové situace se neobejde bez tvrdé konfrontace s odborovými organizacemi a levicovou opozicí. Jediné východisko ze současné situace je "přešlapování na místě, t.j. nastolení určité "rovnováhy v krizové nerovnováze" prostřednictvím určení "přijatelného" stupně inflace, nezaměstnanosti a státních výdajů. Tuto situaci je možno konstatovat ve všech vyspělých kapitalistických ekonomikách. Z krátkodobého hlediska je "přijatelný stupeň krize" možným řešením, z dlouhodobého hlediska toto řešení nemůže vyvést moderní kapitalismus z jeho krize, která svědčí, že tento systém znovu naráží na své vlastní limity.

Zánik kapitalismu?

Překonání těchto limitů a možné východisko z krize se bude nacházet, jak se zdá, v těchto sférách:

- 1) Spolupráce kapitalistických států a internacionální řízení jejich ekonomik
- 2) Vnitřní reformy kapitalistického systému
- 3) Role levicové opozice a třídní boj v kapitalistických státech

4) Postoj Východu a zemí třetího světa k vyspělým kapitalistickým státům.

Ad 1) Klasickým příkladem snah o řešení krize jsou schůzky na nejvyšší úrovni nejvyspělejších států (na př. listopadová schůzka

v Rambouillet v loňském roce). Za současného stupně vývoje mezinárodní kooperace a dělby práce, krizi není možno překonat v národním měřítku; mezinárodní obchodní a měnové dohody mohou odstranit některé "funkční" nedostatky a poruchy ve vztazích mezi kapitalistickými státy, ekonomická rozhodnutí musí často ustoupit rozhodnutím politickým.

Ad 2) "Systémové" poruchy se však nepodaří odstranit aniž by došlo ke změnám samotných struktur kapitalismu, v prvé řadě v organizaci výroby a způsobu vlastnictví; z toho pak vyplývající potřeby změn kapitalistické dělby práce, finality výroby a rozdělování, jakož i potřeby změn ve fungování trhu. Nezbytnost těchto změn v rámci kapitalismu a kapitalistické demokracie je prvním předpokladem zachování kapitalismu a jeho dalšího vývoje a přeměn. Nezbytnost takovýchto změn je všeobecně uznávána a jednotlivé státy je realizují v rámci národních podmínek. Giscardova vláda tak na př. volí cestu postupných reform ve formě daňové politiky, veřejných výdajů, státních subvencí. Anglie volí cestu znárodnění významných podniků, NSR zase volí cestu "kolektivního kapitalismu" prostřednictvím participace zaměstnanců podniku na řízení a výsledku atd.

Ad 3) Jedním z hlavních faktorů při řešení současné krize — a zatím neznámý — budou akce opozičních organizací, v prvé řadě levicových a vrstev společnosti pod jejich vlivem. V současné době se nedá říci zda dojde k t. zv. "historickému kompromisu" mezi antagonistickými třídami anebo zda levicová opozice bude působit ve směru prohlubování krize, sledující vytvoření výbušné situace vedoucí k převzetí politické a ekonomické moci. Jasno totiž není ani mezi představiteli levicových organizací na Západě, stojícími před alternativou "spolupráce s kapitálem" nebo zesílení třídního boje.

Ad 4) Postoj třetího světa může a také bude velmi účinně ovlivňovat situaci v kapitalistických ekonomikách — následky energetické a surovinové krize jsou dostatečně známy. Odstranění tlaku třetího světa na zvyšování cen surovinových zdrojů by mohlo být v pozitivním výsledku konference "Sever - Jih" (Bohatí proti Chudým). Až doposud tyto dva světy nenašly přijatelný kompromis. Najdou jej v roce 1976? Nezbytnost kompromisu je uznávána oběma stranami, ovšem každá strana má jinou představu o kompromisu.

Výsledky této konference nemohou zcela vyřešit rozpory mezi chudým a bohatým světem; mezi jejími účastníky chybí Čína a země sovětského bloku a jejich pozice v příštím vývoji krize není rovněž zcela zřetelná.

Sovětský blok se až doposud omezoval pouze na komentování situace zdurazňujíc přednosti socialistického plánovaného hospodářství. Od podzimu 1975 přicházejí stále častěji otevřené výzvy k zesílení třídního boje a k zesílení politických akcí. Sovětský svaz rovněž zesílil infiltrační akce v jižní

Asii a v Africe (vyslání specialistu a kubánských vojáků).

Na ekonomickém poli Východ využívá krize kapitalismu kontraktováním velkých finančních půjček při úrokové míře nižší než je "cena peněz" na monetárním trhu jednotlivých západních států*). (Na př. v roce 1975 moskevská Vněštorbank vypsala 250 a 350 \$ US miliónovou půjčku; Banka RVHP 250 miliónů \$ US, Investiční banka RVHP 240 miliónů \$ US, Bank Handloxy ve Varšavě 250 miliónů \$ US, pražská Obchodní banka 50 miliónů \$ US) Tyto půjčky vypsané na eurotrhu deviz při takovémto rozdílu v úrokových mírách vedou k neviditelnému přelévání nadhodnoty ve prospěch Východu. Východ je tak zainteresován na udržování krizové situace kapitalismu, neboť získává politicky a ekonomicky.

Snahy současného kapitalismu o nalezení východiska mohou být korunovány úspěchem budou-li provedeny nezbytné reformy. Tím by byla dána určitá záruka pro další vývoj kapitalismu v příštích 15-20 letech. Existence a akce sovětského bloku budou spíš napomáhat pozvolnému vývoji kapitalismu: Tento blok potřebuje aby jeho "vyspělejší a bohatší" bratr zůstal u života a pomáhal mu zajistit jeho vlastní ekonomický a technologický rozvoj. Nedostatky sovětského modelu socialismu jsou na druhé straně dostatečným příkladem k odrazení všech snah po nahrazení vyspělého kapitalistického systému systémem sovětským.

Uchování kapitalismu u života je dále "raison d'être" totalitního uspořádání východní Evropy, invaze do Maďarska a Československa. Uchování kapitalismu je tedy podmínkou sine quo non uchování určitého (dogmatického) systému socialismu. Dokud takovýto systém bude existovat, kapitalismus bude v něm mít svého objektivního spojence a "vice versa". Východisko z krize kapitalismu a přeměna tohoto systému se nenachází tedy pouze v rámci samotného kapitalismu, ale rovněž v demokratizaci a v reformách post-stalinského socialismu.

*) Čini-li úrok na mezinárodní dolarovou půjčku 7% (t. zv. londýnský Libor) a eskontní míra Bank of England 13%; (tuzemská cena peněz) pak zahraniční kupec peněz realizuje 6%-tní neviditelný zisk oproti domácímu kupci.

Od Fučíka k Minaříku

Pavel Kohout*

Fučík ovlivnil mé dospívání. Ať ho kdo nazíral jakkoliv, jedno zůstalo mimo při: když mu Gestapo nabídlo vstupenku do života za prodej přesvědčení a přátel, odešel do nebyti jako hrdina své pravdy.

Později mi válečné archivy nabídly hrdinství přetvářky. Slavný rozvědčík Sorge byl veden jako důkaz, že za mezni situace může přetvářka ve službě pravdy uspišit pád lži.

V letech studené války devalvovali rozvědčíci na agenty imperialismu. Mnozí byli dopadeni a potrestáni, někteří po smrti rehabilitováni. Když se oteplilo, zaznamenal jsem se zpráv, že se objevili i socialističtí rozvědčíci s mírovým posláním. Mnozí byli dopadeni a potrestáni, někteří záhy vyměněni.

Potom dobyli rozvědčíci televizi a film. Jen válečných bylo tolik, že jsem nechápal, proč se to s tím Hitlerem tak táhlo.

Teď konečně vešli i do české přítomnosti. Předloni rozvědčík Marák, letos Minařík: odhalovali v cizině spiknutí emigrace a domácí opozice proti vlasti. Publicita nasvědčuje, že se mají stát vzorem dnešnímu dospívání. Hlavně ten mladší, který mohl být dik všestrannému talentu (Haló sobota) stejně úspěšným radio-amatérem, gymnastou, cyklistou, režisérem nebo hercem, kdyby no už "dětská fantazie, sevřená navíc v slabém tělíčku" neunášela neúchylně k hodnosti kapitána, "která mu učarovala"; nestihl pouze složit učňovské zkoušky, ale i ve Svobodné Evropě se těšil, jak je udělá po návratu domů, "aby měl v dotazníku v rubrice povolání hrdý název — instalatér".

Jaká možnost pro pamětníka změřit, jak se i ve vývoji hrdinů promítá osvětlený čas!

Starší o sobě řekl v rozhlase, že nepatřil k přátelům našeho zřízení a mívával za přátele ty vyslovené nepřátele. Když konečně prohlédl, rozhodl se napravit chybu tím, že zapojil svou protisocialistickou aktivitu do služeb socialismu. Nejdříve se na Moravě účastnil příprav provokativních akcí, aby získal vstupenku do emigrace; tam pak tajně nahrával telefonické hovory s nepolepšenými přáteli, aby ukázal národu jejich pravou tvář. Pěkně je doběhl! Mysleli, že klábosí s tím starým známým reakcionářem a on už byl tajný revolucionář.

Poslouchal jsem ho přesto s pocitem poplatníka, který vyhodil peníze. Za odhalení, že se v emigraci nadává stejně nespisovně jako doma, mi přidělal výchovné starosti. Leckomu neuniklo, že ti zlí přátelé nevolali jeho, nýbrž on je a že to on kladl sugestivní otázky. Neříkalo se tomu za mého mládí hecování? A nebýval hecíř-žalobník zvláště přísně káran učitelů i třídou? A co ta Morava? Nebyla to podpora

anebo aspoň nepřekážení trestného činu? Nespadá to pod nějakou hlavu? Či platí v tajných službách jiné hlavy a mravy? Ale co říkat dětem, když si začnou hrát na Maráka? Počkej s tím, až budeš rozvědčík?

Ten druhý o sobě řekl v televizi, že byl vyslán už v září 68; aby získal vstupenku, nabídl k prodeji materiály, které tu vyfasoval; pak byl 7 let hlasatelem Svobodné Evropy. Na dotaz, zda tam měl přátele, řekl s významným úsměvem, že vlastně ne, čímž naznačil, že je sice měl, ale jen služebně. (Když se rozvědčík ožení, taky to neplatí?).

Poslouchal jsem ho s pocitem člověka, který bloudí po vlastním bytě. Za odhalení, že kdosi poslal komusi peníze za jakéhosi Sašu (já znám dva Saši) a že manželka jednoho člověka v Chrudimi chodí ke švadleně do Slatiňan (rozhlas) mne znejistil jako občana. Leckomu neuniklo, že i on jako hlasatel brněnského rozhlasu (aló sobota) "sympatizoval se vším, co se začalo odvíjet od konce března 68" a pak, když ho uklidnil pohled na tanky v ulicích Brna, "vysílal ze všech ilegálních děl". Pravda, jeho chování "bylo už součástí role" a "texty, které byl nucen číst, mu obracely žaludek", ale co říct lidem, kteří jen ze sympatie šli k lopatě? Dejte se příště včas k vnitru? A kdo ho proti komu vlastně vyslal v době, kdy i soudruh Husák dával za soudruha Dubčeka hlavu na špalek? Podle Haló soboty několik věrných pracovníků rozvedky a ti to utajili i "před nejvyššími orgány ministerstva, které už byly plně pod vlivem generála Pavla". Ale nebyl on i ministr a jejich náčelník? To se v ozbrojených složkách smí? Tak proč pořád berou kapitána mně, když jsem ani nic nezatajil?

A co jim to tam vlastně prodal? Že by tak mladý hoch ohromil tak staré služby nějakou prkolínou? Jsou pak opravdu nebezpečné? Nebo že by jim prodal něco onačejšího? Ale proč potom odhaluje Vaculika, od kterého by nikdo nic nekoupil, protože co vl, poví nahlas a zadarmo? A: není i na to nějaký zákon? Hlava I.? A ještě: čím si připlácel vstupenku celých 7 let? Ať myslím, jak myslím, nevymyslím, než: tím že štvál proti socialismu. Má komorní hlas a sonorní dikci, jistě si získal stále posluchače. Co když za ta léta někoho k něčemu naštvál? A co když toho jistého za to zavřeli? To ho teď pustí?

(Právě čtu, že se tajnými službami zabývá americký kongres. Můj fejeton chce jen překlenout těch pár dnů, než se jimi bude zabývat Národní shromáždění).

Zlobil mne kdysi agent 007, známější jako James Bond, že dostal od J. Veličenstva právo jednat bezprávně. Měli ho i M. a M.? Kde začíná a kde končí? Kdo ho u nás vydává a komu? Stačí jako Minaříkovi "otec živnostníček, který se dlouhé roky téměř trucovitě vzpíral združstevnění", nebo musí být zájemce odpuřcem

*Tento fejeton koluje v nespočetných opisech po Praze i mimo ni.

režimu jako Marák? A kde je, promiňte mi naivitu, záruka, že muži, kteří se museli tolik let přetvařovat, i na pisoáru, si nezvykli? Že ten starší nenatáčí telefony i tu, kde se to nesmí? Že mladší neprohlásí za čas i o dnešních přátelích, že je měl jen služebně? Neboť proboha, co když nám je vrátili jen na oko a dali jim s sebou jako vstupenku něco na prodej, aby je za 7 let vytěžili sami? Že je to absurdní? Když oni ti špioni, kontrašpioni, rezidenti, agenti, doubleagenti, agenti-chodci i agenti-důchodci, oni dovedou tak skvěle lhát. A čím úklady proti republice mám brát teď vážně? Přece neodvoláme takové borce, když tam nemáme lepší? Co když

je Pachman taky rozvědčík, aby odhalil Tigrida? Co když jsou rozvědčíci oba, aby odhalili Pelikána? A co když zrovna ten je náš prezident rezidentů?

Radši zůstanu při Fučíkovi. Už ten Sorge, kdo ví, co musel prodat, aby měl vstupenku. Zřejmě to nebude profese mého srdce. Ale ani stát, který ji potřebuje, by se s ní nemusel tak chlubit, už kvůli dětem ne. Jako se nechlubí profesi, která je asi stejně potřebná a navíc legální. Aspoň u nás, kde máme pořád trest smrti.

Praha, 16.2.1976

Kozácké sny

Nosili bychom dřív do lesa, sovy do Athén, ba dokonce i uhlí do Newcastle, kdybychom se rozepisovali o tom, jak opojně závratná je moc, jak se jí člověk nikdy nenabaží, jak, když jí jednou konečně dosáhne, dychtí, aby byla stále větší a upevněnější; v socialistické společnosti vystřídal touha po hromadění moci buržoazní touhu po hromadění kapitálu, protože, koneckoncu, v socialistické společnosti je růst osobní moci jedinou zárukou růstu osobního majetku. A protože v současné době nejsou stupínky na cestě k postavení, t.j. k moci odbornost, talent, vědomosti, atd, nýbrž kádrový profil, denunciantství, demagogie atd, lze skutečně zcela paradoxně velice dobře, ba přepychově žít z toho, co člověk neumí.

A tak naplnila tato současná doba sny podprůměrným, ušlápnutým, zahořklým nýmandum a poskytla jim všechny možnosti realizovat svou "neosobnost" a vydělávat kapitál podle svých neschopností a vysoko nad své potřeby. Splnily se i odvážné sny Jana Kozáka; tento okrajový spisovatel, který se z provincionálního úředníka a svazáckého tajemníka vypracoval až na pedagoga Vysoké stranické školy (tehdy to určitě nepokládal za splněný sen, ale spíše za křivdu, že si nemůže dovolit život na volné noze jako jiní spisovatelé), je dnes předsedou Svazu českých spisovatelů a členem ústředního výboru KSČ. A právě na jeho příkladu — pro dnešek absolutně typickém — lze dovodit, jak s jídlem roste apetit.

Spočítat dnes produktivní umělce v ÚV — na to nepotřebuješ ani prsty jedné ruky. Na sjezdu vystoupili dva: Jiřina Švorcová (je strašné poslouchat fráze; ale je daleko strašnější, jsou-li fráze předkládány v alegorickém balení), a Jan Kozák. A tento zástupce všech "dnešních" umělců pera, když byl několikrát zdůraznil, že "jsme vykonali dobrý kus práce", že "zápas o umělecké zobrazení naší společnosti se úspěšně vyvíjí" a opět, že "jsme udělali již velmi mnoho", když uvedl číselné statistiky publikované původní i překladatelské tvorby aniž se za-

stavil byt i jen u jediného konkrétního titulu a když dostatečně poplival ty, na něž se plivati má, ba vyplácí, předestřel delegátské mase své dva sny, sny vpravdě kozácké.

Sen první: absolutní monopol nad vydáním jakékoli publikace — věru, opojná představa: stačila by přece taková malá komise, hlavně aby v jejím čele seděl soudruh Kozák. A ani řádek potom bez jeho podpisu, bez jeho imprimatur! Ani deko papíru! Každý by byl závislý na něm, není to závratné? Formuluje to sice opatrně, ale dosti výmluvně; mluví o "některých strukturálních nedostacích v celkové organizaci naší kultury" a ptá se, zda "...v některých oblastech nepřekáží řízení z několika center, třeba při řízení činnosti našich nakladatelství a knihkupecké sítě".

Za obrodného procesu jsme proti monopolu vytáhli do boje a lidé i jejich díla se tak čím dál tím více prosazovali podle kvality. Vytvářely se možnosti, aby se v budoucnosti nakladatelství i agentury mohly předhánět, kdo vydá co lepšího, ale také kdo je schopen vydat to dříve, v lepší úpravě, v lepším překladu atd. Dnes v podstatě stejně monopol existuje — snad jen s tou chybou, že konečné a rozhodující slovo přece jenom nemá pouze soudruh Kozák. Ale nakladatelství ČS se vyjadřuje i k plánům těch několika dalších nakladatelství a má nad jejich činností jakési veto — které koneckoncu může přece snadno uplatňovat i přes ÚV strany. Tím se stalo, že pracovníci "podružných" nakladatelství jsou právě nejzastařenější a neodvážili by se publikovat něco, co neprošlo rukama "nejspolehlivějších" lektorů. (Tak například poezii pro Mladou frontu lektoruje Fedor Šoldan. Pro mladou frontu — jaký paradox!). Také Kozák a jeho přátelé z nakladatelství ČS si vytvořili vhodný štáb lektorů, aby čelili případným pokynům shora — tak například stále odkládanou publikaci Šotolova románu Kuře na rožni lektorovalo už na padesát expertů! Kolik asi Šotola musel splnit připomínek?

Sen druhý: utvořit spisovatelské kategorie podle ideologické hodnoty spisovatelovy tvorby a podle toho stanovit honoráře. S tím, že soudruh Kozák by přirozeně nejen byl v té kategorii ze všech nejvyšší, ale především by rozhodoval, koho do které kategorie zařadit a na která nejideovější (a nejneprodejnější) díla vyhodit zvláštní a vysokou prémii! ("Podle mého názoru by také prospělo změnit starou honorářovou vyhlášku a v nové výrazně diferencovat podle umělecké náročnosti a společenské potřeby díla. Také tím můžeme naši literaturu — a nejen literaturu — pomoci od zbytku různých obchodníčku, příživujících se na naší kultuře").

Je to tak a nebude to nikdy jinak: jsou knihy prodejné a neprodejné. Jsou ležáky, jsou i bestsellery. U nás třeba mezi bestsellery v poezii patří Seifert, Holan, Hora, Orten, mezi ležáky Šajner, Florian, Skála, Rybák,

Taufer, Jelen. To není špatné vysvědčení pro čtenářskou obec. Mezi ležáky v proze patří bezesporu Kozák. I když všechny knihovny — a je jich mnoho set — odeberou povinné výtisky, přece jenom nakonec rozhodují knihkupecké ukazatele o výši nákladu i o ev. reedicích. Za ležáky dostávají dnes básníci i spisovatelé ceny a prémie. Ale to se pořád ještě nevyrovná tomu, co vydělávají spisovatelé bestselleru: a proto je zapotřebí zařídit, aby Kozák měl tolik, či vlastně mnohem více než má řekněme Páral. Hlavně aby o tomhle všem mohl především on sám rozhodovat! Když soudruh Kozák skončil svůj vysoce odpovědný projev, usedal se svou unavenou hlavou za potlesku delegátu. Nejvíce mu tleskali soudruzi Rytíř, Nový, Prepsl a Taufer. Ti, bohužel, už v novém ÚV nejsou.

KH (Praha)

Bobby neboli operace mozku

Josef Škvorecký

Osud méněcenných orgánů... je velmi rozličný. Někdy dochází ke... kompenzaci psychologickou nadstavbou... Orgánovou méněcennost a jí odpovídající kompenzace mozkiem je... možno aplikovat také na... zrod filosofických systémů a světových názorů...

Alfred Adler

Die Theorie der Organenminderwertigkeit und ihre Bedeutung für Philosophie und Psychologie

Bobby Fischer je aktivním členem SS mládeže: to se sice v textu románu Danielle Duškové výslovně neříká, ale vyplývá to z kontextu.

Je také vůdcem party gymnasiálních studentů, kteří si říkají *Banda sama pro sebe*. Nemá rád Izrael (str. 13), a proto s rozhořčením čte v novinách o *další agresi Izraele* (246), čímž se rozumí egyptský útok přes Suez na svátek Yom Kippur v roce 1973.

Opovrhuje Solženicynem, ale nezdá se, že ho kdy četl.

Zato je nadšeným čtenářem Solženicyna jeho otec. *Svíj k svému* (65) charakterizuje otcův literární (a politický) vkus Bobby, a na jiném místě ironicky označuje otce za přívržence *socialismu s lidskou tváří* (83), a za *krůhvíčku* (140).

Po otci je Bobby dělnického původu. Fischer st. je průmyslovák, po letech partajní funkcionářské kariéry a mistrování vystoupil v roce 1968 ze strany a stal se pouhým parťákem na montáži, protože si tak přijde na víc než mistr.

Matčin otec byl úspěšný malíř, později poslanec. Rodinu své matky charakterizuje

Bobby jako nikoli buržoasní, ale sociálně demokratickou (171). Matka pracovala kdysi jako sekretářka ředitele, ale později se stala vedoucí gramoprodeje, kde je *na tom platově líp* (72).

Mezi Bobbym a rodiči trvá neustávající konflikt. Životním ideálem rodičů jsou věci, majetek: vila, chata, automobil značky Jaguár. Bobbyho ideálem je studovat v Moskvě.

Stejně hluboký konflikt je i mezi Bobbym a jeho starším bratrem, automechanikem Danem. Dan má všechny hrubě materialistické sklony rodičů, navíc je to hezoun, děvkař a kurevník.

Bobby miluje kolegyni, studentku Veroniku, zvanou Niké. Tělesnou potřebu vykována na číšnici, již říká Anna Karina, podle hvězdy filmu Jean-Luc Godarda. Její manžel Antal je impotentní.

Jednorázově zasáhne do Bobbyho milostného života ještě třetí dívka, učnice Vanda.

Částečně pod jejím vlivem Bobby prohlédne, jednak že Niké vlastně vyznává přízemní ideály jeho rodičů, jednak že Anna Karina je vlastně přežitek, stejně jako vinárna Červený mlýn, kde je zaměstnaná.

Rodiče a starší bratr zahynou při autohavarii, v honbě za kupcem chaty.

Bobby není smuten. Připadá mu, že se osvobodil.

S důvěrou — a zásoben penězi, které zdědil po rodičích — vykračuje vstříc budoucnosti a říká si s gangsterem Corleone z Puzova románu *Kmotr* (*The Godfather*), který četl v originále, že *Život je tak krásný!* (215).

Tolik stručný obsah románu Danielle Duškové *Bobby* (Čs. spisovatel 1975).

O CO JDE?

Jako každý stručný obsah muže i tenhle nástin vzbudit falešný dojem, pokud jde o charakter knihy. Mohlo by se zdát, že Bobby je společensko-kritický román, ideově zaměřený k podpoře normalizační politiky. Ale to by byl omyl. Bobby je román psychologický, lépe: psychopatologický. Podává výborně napsaný, velmi objektivní klinický obraz pacienta trpícího poruchou, již Alfred Adler dal jméno komplex méněcennosti*.

Adlerem popsané symptomy lze snadno aplikovat na Bobbyho. Jsme však k tomu oprávněni?

Jsme.

Neuvedl jsem totiž okolnost, která je pro pochopení Bobbyho psychologie základní. Bobby je — anatomicky vzato — zruda, a pravdu má tedy paní Gabriela, když to o něm výslovně říká (114).

VYZNAČUJÍ SE SILNOU TENDENCÍ
SKRYT SVOU MÉNĚCENNOSTI...
PRONÁSLEDUJE JE POCIT NEJISTO-
TY, POCIT, ŽE ŽIJÍ V NEPŘÁTELS-
KÉM ÚZEMÍ...

Má ošklivě zdeformovanou lebku a je na to velice citlivý. Proto *neustále nosí klobouk*, pokud to jde, i v místnosti. Má rád fotbal, ale ne ragby, *protože šišatý mlč se mu protiví* (13). Tohle jsou např. jeho pocity, když jede v tramvaji s hezkou spolužačkou přezdívanou Sexy: *Zachytil jsem závistivý pohled jednoho cestujícího, držel v ruce kufřík atašé. Asi ho popudilo, že jsme se tak dobře bavili. (Taková pěkná holka a baví se s takovým kriplem)* - (199). Zajisté dobře zaznamenaný pocit života v nepřátelském území; komplexu jevícího známky persekční manie.

JSOU TO ŠAŠCI... JSOU AROGANTNÍ...
OSTATNÍ LIDI POKLÁDAJÍ ZA NE-
PŘÁTELE...

Nejvýrazněji vystupuje symptom arogance ve scéně s paní Gabrielou. Na tuto ženu, žádnou mladici, ale vylepšenou (110), pokřikovala Banda sama pro sebe z okna ne zrovna ohleduplné poznámky. Dáma si šla stěžovat, ale bezpečně poznala z viníku jen Fischera, "podle hlavy". "Šišaté" dodává symptomaticky Bobby a k úžasu dámy i profesorského sboru nic nezatlouká: *Naopak, vylíčil jsem akci, kterou podnikám. Průzkum, co se studentům na zralých ženách nejvíce líbí* (111-112). "Průzkum" je předveden citacemi výroků Bandy: *Má upravený ňadra. Samá kamufláž. - Stála by za menší hřích. - Prvotřídní samička. Má za muže hovňouska. - Potřeboval bych ji vidět v plavkách. Jsem pro realismus. - Žihadlo, žádnéj zajda* (110). Sborovna trne, a Bobby triumfuje vlastním

* Všechny další mezititulky v tomto článku jsou citáty z různých Adlerových děl, popisující symptomy tohoto komplexu.

příspěvkem do průzkumu, jež paní Gabriele - která má *kruté rty* (...ostatní lidi pokládají za nepřátele...) - drze vmetne do tváře: *To není můj typ. Tuhle ženskou bych nikdy nepřeválcoval* (110).

Následuje intelektuální zápas Bobbyho s paní Gabrielou a profesory. Zahájí jej Gabriela požadavkem *exemplárního potrestání*. Bobby přeloží latinský výraz do češtiny a dodá, že *naše mateřština je velice bohatá*. Takovou kombinací arogance a ostentativního dávání najevo, že je jako vzdělanec "vylepšené krásce" nadřazen, vyrazí Bobby přítomným dech a je poslán za dveře. Ihned na ně *pečlivě přiloží ucho* a slyší: *Nakonec je to chudák* (ředitel). *Výborně hraje šachy* (prof. Husník). A paní Gabriela — dovolíte-li — s ženským instinktem: *Je to zruda* (114). Její poznámka působí na Bobbyho jako jevištní narážka, a on předvede divadýlko: *Zaklepal jsem na dveře ředitelny, pomalu jsem je otevřel a ukázkově jsem se zapotácel. Nebylo potřeba, abych omdlel. Sám Korvsej mi přistrčil židli. Těžce jsem na ni dopadl. Pětkrát za sebou jsem opakoval jediné slovo. Zahrál jsem to líp než Marlon Brando. Zruda, zruda, zruda, zruda, zruda* (114). Všichni, včetně Gabriely, jsou jati lítostí a dáma mu nabídne omluvu. Bobby ji nepřijme, a zástup spolužáku ho pak před školou *oslavuje jako vítěze* (115). "Prušvih", v kontextu gymnasia obřích rozměru, proměnil "zruda" Bobby kombinací inteligence (*můj kvocient inteligence je 191, vyšší než měl sám Goethe... vyšší než u Napoleona, Lincoln, Dumase, Lindbergha... Shodný s Bobbym Fischerem, a to je někdo!* - 108) a arogance v osobní triumf. Celá scéna dobře ilustruje Adlerova slova: *směřuje... od pocitu méněcennosti k jakoby bržskému ovládnutí okolí* (*Individualpsychologische Behandlung der Neurosen*, 1913, p. 22).

PŘECHÁZEJÍ PLYNULE OD POCITU
MÉNĚCENNOSTI K POCITU NADŘA-
ZENOSTI, ANIŽ JSOU SI TOHO VĚ-
DOMI...

Stručně řečeno, Bobby je subjektivně cosi na způsob supermana. Jeho atitudy jsou prosyceny neuvědomělým pocitem superiority nad *profanum vulgus*. Z toho pocitu přirozeně plyne elitismus, který s Bobbym sdílí i jeho parta se zmíněným jménem Banda sama pro sebe (podtrženo mnou).

Banda představuje elitu především uvnitř gymnasiální třídy: *... má vysoké cíle. Každý člen Bandy musí mít vyznamenání. Hermelin, předseda SSM, vybuch, měl ruštinu za tři, ale dostali jsme posilu v Niké. A tak je nás stále šest* (22). Je to tedy jakýsi "předvoj" třídy, a třída uznává její "vedoucí úlohu". V tomto jediném bodě si nejsem jist přesností obrazu, ale to snad proto, že pro člověka, který jako student přečetl spoustu "studentských" románů od patrně druhořadých, ale naivně demokratických autorů (třeba Wenigův *První film septimánky Sylvy*), a který byl odkojen gymnasiem v podání Jaroslava Žáka, kde elitistní skupinky a jednot-

livci byli vždy pranyřování, pro takového člověka je nepochopitelné, že by společenský jev, jako je Banda, mohl být mládeži uznáván za správný a hodný napodobení. Takový člověk musí, chtě nechtě, vzpomínat na ty různé bohaté nebo jinak nadřazené náfučky obého pohlaví, kteří v naivních historkách jiné doby pravidelně dostávali za vyučenou. V Duškové dává Banda za vyučenou plebsu.

Zejména ve dvou scénách je to předvedeno přímo s klinickou názorností: ve scéně lekce vlasatcem (109), (již je možno doplnit sólovým výstupem Bobbyho s jiným vlasatcem (105-107) — a ve scéně lekce uhlířem (51-9).

Výstup s vlasatci je stručný, ale pádný: *Banda sama pro sebe se zmocnila dvou vlasatců v naší třídě, Papouška a Zákruty* (psychologicky zajímavá *nomina omina*, bohužel bez souvislosti s analýzou Bobbyho myslí — moje pozn.). *Obě členky Bandy, Čára a Niké, měly připravené nužky, udělaly několikrát šmik, šmik, a bylo po vlasatcích* (109) *.

Scéna s uhlíři je delší a důležitější. V hospodě U posledního krejcaru, v jakémsi svém hlavním stanu, narazí Banda na tři uhlíře, kteří jako melouch prodávají *ušetřené*, tj. na zákaznicích ušetřené uhlí. Džob, člen Bandy, předstírá zájem o koupi a napíše uhlířem adresu, kam mají zboží dodat. K všeobecnému překvapení největší z uhlířů *se na Džoba začne sápat, navíc ho nazve rošťákem, darebákem, chuligánem a křivákem*. Džob jim totiž *dal adresu scudruha z Cenové kontroly*. Tento uhlíř-rozkradač socialistického majetku je vubec surovec. Sraží Bobbymu s hlavy obligátní klobouk a při pohledu na zrudnou lebku začne esesmáka urážet. Výjev, který následuje, je vlastně sérií větších a menších poučení, udílených elitní skupinou skupině "prosté". Sotva se uhlíři, poučení Džobem a zčásti přinucení hospodským Lukullem (přechodný typ mezi elitou a lidem) uklidní, následuje poučení č.2. Předkus, jiný člen Bandy, odveze popíjejícím uhlířem dodávku, jak se Bobby obává, *před okrsek VB* (ve skutečnosti pouze před jesle: Banda je přísná, ale podává pomocnou ruku k nápravě). Drobnější poučení: A) Bobby vysvětlí Lukullovi smysl Godardova *Bláznivého Petříčka*: *Imponuji Lukullovi, hledí na mne s pootevřenými ústy*. B) Uhlíř Pinda, nejmladší člen rozkradačské party, o třídu hloupější než mezistupeň Lukullus, se dožaduje vysvětlení pojmu "génies". Dostane se mu jej v elitisticky hierarchickém pořádku (přesně stejném, jako je pořadí výpovědi členu Bandy v rámci "průzkumu" paní Gabriely). Jeden po druhém říkají své definice. Dojde i k humoru na účet prostáčka Pindi: Niké definuje génia jako člověka, *který spojuje největší možnou schopnost s pozoruhodným vý-*

* *Mimochodem, Dušková vkládá oběma o:tríhaným do úst slova, vystihující motiv akce psychoanalyticky správně: "Závidíš nám krásné hlavy. Protože sám krásnou nemáš. Ničíš, co je hezký". Teprve poslední věta mě dožrala. A já se neudržel* (109).

*konem v určité oblasti". Pinda všechno skazí, asi špatně slyšel. Ptá se nechápavě: "Mužnou schopnost?" "Možnou!" Skoro se válíme smíchy, což Niké popudí. Malý uhlíř čeká dál, asi co řeknu. Tak mu vysvětluju pojem génia * (59). Král, jak se sluší na feudální pořádek, má poslední slovo, Hloupý Honza je poučen. Předtím ještě Bobby hladce porazil v šachu někdejšího vítěze v simul-tance nad Aljechinem, a Banda ho *oslavuje jako skutečného mistra světa*. Opět tedy božské ovládnutí okolí.*

Prostáček Pinda plní v Bobbyho fiktivním světě modelovou funkci prozřence nebo přerozence, známou ze socrealismu. Při utkání s vítězem nad Aljechinem projeví šachovou inteligenci a s Bandou — třebaže uhlířem provedla ty ošklivé kousky — se loučí slovy: *Stejně jste dobrá parta* (58). Na konci knihy je z něho už skutečně slušný šachista, a třebaže vůči Bobbymu je pořád v postavení žáka, přiblíží se elitě. Vzorec tu nabývá biblických rysů: Dělnická třída představuje "mnoho povolanych" (např. Bobbyho otec), Pinda "málo vyvolanych". S Bobbym sbližuje Pindu jeho mládí: oba dělají nad starými v podstatě kříž, a stejně jako Bobby získává Pindu pro "nový život", i profesor Husník, představitel ideologie současného establishmentu, získává Bobbyho pro studium v Moskvě. Je tu tedy dobře znázorněn boj o mladé a odepisování starších typický pro všechny diktatury. Z jejich hlediska mají mladí dvě přednosti: jsou to morální idealisté, kteří snadno zahoří, a nepamatují si minulost, protože ji neprožili (aby se o ní nepoučili, o to se stará censura). Dají se tedy poměrně snadno manipulovat.

Tuhle uměle udržovanou ahistoričnost povědomí mládeže diktatur, jež přechází až ve fanatickou omezenost a pokrytectví, zachycuje Dušková opět brilantně. Intelektuálně žije Bobby zcela ve světě kultury, který naprosto nevybudovala strana, stranická garnitura, trend, skupina, prostě jak chcete, jež dnes v Čechách vládne, ale opozice vůči kulturním a kulturně-politickým trendům představovaným dnes vládnoucí garniturou a jejími předchudci. To si ovšem Bobby neuvědomuje, protože to neví. V roce 1968 mu bylo asi 9-10 let, narodil se tedy někdy na samém začátku dlouhého kulturního boje šedesátých let, a jak se měl o tom všem dozvědět ve státě, kde se z knihoven vyřazují překlady klasických autorů jen proto, že je pořídily osoby vyloučené ze strany? Proto Bobby přijímá jako samozřejmost, že chodí

* *Poučování o významu cizích slov, resp. pohrdání těmi, kdo jej neznají, je jednou z návratných charakteristik Bobbyho. Tak např. Dan, starší bratr, se podivuje jménu Niké — a Bobby uvažuje: Tohle jméno dosud neslyšel (141). Přirozeně, automontér neovládá řeckou mytologii. Jindy zas, při rodinné diskusi, padne termín "Moloch" a Bobby vidí situaci takhle: Bratr se nechce ptát matky, co je to moloch. Potřeboval by se podívat do slovníku.*

do Kina náročného diváka, že obdivuje — a *smí* obdivovat — Godarda, Antonioniho, Felliniho, a dokonce Ingmara Bergmana; že čte — a *smí* číst — Alfreda Jarryho, Julio Cortazára, Dürrenmatta, a dokonce Samuela Becketta (nemluvě o Erle Stanleym Gardnerovi); že muže poslouchat Françoise Hardyovou, a dokonce Simona & Garfunkela a chodit do Violy; že muže citovat Freuda a Ranka, že jeho životním cílem je stát se kybernetikem a jeho idoly jsou Wiesner a Rosenblueth, nikoli Akademik Lysenko.

IDEJE SE RODÍ Z FIKCÍ... PŘECHÁZEJÍ K HYPOTÉZÁM... MĚNÍ SE V DOGMATA...

Ale kulturním světem ahistorického dětátka diktatur se přesnost analýzy Danielle Duškové nevyčerpává. Jakkoli je Bobby geniální šachista, nakonec se přes svou logiku mění v nelogického pokrytce.

V časopise *Horror* (titul rovněž z nemarxistické provenience) otiskne Banda provokativní epigram:

*Kdo to ví, ať mi odpoví.
Nemám zdání, nevím ani,
zda mám taký či jinaký
názor světový.
Naneštěstí nemám ani
názor vlastní (129-30).*

Nějaký dobrák epigram opiše na stroji a pošle profesorům. Banda soudí, že z toho bude *rachot*. Ale všechno dobře dopadne. *Žádný z profesorů jej (tj. epigram) nevzal na sebe (155).*

Smyslem epigramu je pořádně (vezme-li v úvahu státotvornou ideologii Bandy) kritika, že profesori (a spolužáci mimo Bandy) se, jak se říká, politicky neprojeví, a výzva, aby tak učinili. V podstatě je to výzva totožná s výzvou dotazníku, *à la Souhlasil(a) jste se vstupem spřátelených armád?* Tedy výzva v kontextu doby neintelektuálně-morální, ale teroristická. Nejlépe to vystihuje muž ze známé anekdoty, který sice na invazi má *vlastní názor*, ale s tím *nesouhlasí*. Dejme tomu že by tázaní měli a projevili názor neshodný s názorem Bandy. Co by se asi stalo? Zda profesori usvědčení z reakcionářství — ať už je to jejich názor vlastní, nebo ať papouškují názory jiných — mohou dnes na čs. středních školách učit, nevím.

Jinde, v jednom ze záchvatů generačního hněvu, uvažuje Bobby o svých přízemně materialistických rodičích: *Kdy otec byl s matkou naposled v divadle nebo na koncertu či výstavě? (226)* Dobrá otázka — jenže co by asi v divadle viděli? Vymyškováného Brechta? Proškrtaného Švandu dudáka? A že by je Bobby posílal do Semaforu nebo za Marii Tomášovou do Divadla hudby, se mi nezdá. Výstavy? No, možná že nebožtíku Medkovi, jehož nechali leta strádat v umělém zapomnění, ale jeho obrazem vyzdobili kancelář Čs. aerolinií v New Yorku, udělali posmrtnou výstavu. Pro náročného diváka nebo tak. Snad na legitimaci SS mládeže, co je na ně pouští do exkluzivních diskoték.

Brzo nato zas Bobby o svých rodičích sarkasticky říká: *po jaguáru přijde na řadu motorový člun nebo vrtulník. Ano, budeme mít vyšší cíle, ale nic si nepřičtem? z nové poezie či prózy (228).*

Ale vždyť jeho otec čte Solženicyna.

LPI NA STĚBLU SVÝCH FIKCÍ... PŘIPISUJÍ JIM REALITU...

Bobby zašel do biografu. Hraji zřejmě nějaký znormalizovaný současný český film. *Biograf je poloprázdný... Promítaný film je neuvěřitelně prostoduchý. Raději nevedu jeho název. Ne, takový bych nikdy nenatočil. Styděl bych se za něj. Najednou se za mnou ozve hlas: "Taky se nudíš?" (212).*

To je entré učnice Vandy. *Obyčejná holka, žádná pastva pro oči (212)... má nemožnej utikáček... Není jen pihovatá, je i rezatá (214).* Tedy *svůj k svému*: holka tohoto zjevu nebude asi prosta pochyb, trýzní a nejistot. Asi je musí kompenzovat něčím jiným. Což činí. Především je přemýšlivá, poetická a pokroková (hat-trick, jak by řekl o téhle aliteraci Bobby). Je vysublimována v sen, puvabný přesně tím, čím si Bobby kompenzuje vlastní mindráky. A jako sen se taky chová. Především jí nevadí Bobbyho deformovaný orgán, šišatá hlava: *"...je chytrá, a to je důležité," (215).* Sdílí s Bobbym mravní idealismus a žere ji, že *lidé jsou ještě (podtrženo mnou) nepoctiví (217).* Má nečekané, na holku *samá noha* a učnici v továrně nečekaně poetické otázky: *Proč se v zimě chvějí hvězdy na obloze? (216).* Při procházce nočním městem překvapí Bobbyho oznámením hodným snu zvaného Lenka Stříbrná: *Tohle miluju. Nádraží v noci (217),* což Bobbyho přiměje k poznámce v duchu: *Holky jejího věku milujou většinou zpěváky nebo herce (217).* Pohled na lužkový vuz ji uvede do vytržení a nakonec se Bobbymu svěří se svou skromnou životní tužbou: *Já bych s'rašně ráda jela v takovém lužkovém voze (218).* Bobbyho reakce? *Hrozně mě dojala, skoro k slzám. Nad mrtvými rodiči a bratrem Bobby neslzel. Slzí nad fikcí. Nějak mi to připomnělo Páralova kladase Břetu z Mladého muže a bílé velryby, jemuž zvlhly oči, když si vzpomněl, jak dojemná byla Nada při poslední noční šichtě. Konec koncu, i Břeta si kompenzuje komplex.*

Po jedné krátké scéně Vanda, jako správná fikce, z románu navždy zmizí. Přestěhuje se, kam patří: do Bobbyho denních socrealistických snů.

...ZTRACÍ REALITU Z DOHLEDU...

A halucinující Bobby vůbec vidí svět jako by ve štafážích socrealismu. Třeba starý dělník na odpočinku, soudruh Zahradník, který *nevítal v osmašedesátém v továrně Dubčeka (205 — byl tedy pro setrvání Novotného? Pak to byl nejspíš Jodasovec. Ale Jodasovec citlivý: na Sylvestra místo do putyky jede si poslechnout pražské pozaunéry): Bobby před ním ironicky pronese jednu z mnoha*

frází svého otce a řekne o novém matikáři, že je *bezvýhradně oddaný idejím komunismu*. Soudruh Zahradník se naň podívá *vyčítavě*; a Bobby si pomyslí: *Zaslouhoval bych jiné pokárání* (63). Rozuměj: facku. Děd z pohádky má silu vracet frázím jejich neotřelost. V souvislosti s tím citlivkou nabývá Bobbyho sofistický a slangovitý slovník náhle podoby slovníku románu z padesátých let. Když otec onemocní, soudruh Zahradník *nabízí pomoc prostými slovy* (233) a na dovršení své citové dokonalosti se ujme psa, jehož neznámý majitel přivázal k Fišerovic plotu a kterého otec poroučí vyhnat do zimní noci. Tím se také velice liší od necitlivého Dana, protože ten *autem užene zajíce nebo bažanta* a rodina je *pak má k večíři*. Mně, nenapravitelnému zajatci minulosti, se jenom neodbytně vnučuje otázka, co asi dělal milovník psu Zahradník, když jeden český básník doporučoval *psům psi smrt*.

Pak je tu profesor Husník, jemuž *profanum vulgus* na gymnasiu přezdívá Hnusník (hlas lidu není však ve světě Bandy samé pro sebe hlas boží). V Bobbyho představách vystupuje profesor ve funkci, jaká v dřevním socrealismu bývala vyhrazena stranickým tajemníkům. Jistě by vyhovoval lingvistickému vkusu samého Generalissima, neboť — na svou moudrost překvapivě — neovládá slang (ptá se Bobbyho na význam slovesa "pérovat" — 10). Jeho osobnost jeví se vubec jako kombinace ideálu: nebydlí ve vile, ale *bydlí v garsoniéře na Proseku a čekají malé* (170); tedy něco jako Jožko Kotuv poctivý ředitel z *Horečky*, nad jehož mrtvolou se podivuje fotograf Cirbes: *Ředitel, a bydlel v takovémhle kurníku!* (10). Kdežto Bobbyho rodiče strádají na jaguára, Husník *myslí na kočárek... kolik bude stát* (175). Je také vzdělaný — na první pohled rozezná v obrazech rodiny Fišerů falza — a je psychologicky pronikavě všímavý: stejně brzo prokoukne Niké: *"Nelíbí se mi, Fišere". "Zjevně?" "Ne, charakterem"* (174). Po vzoru moudrých staříků ze Šolochova je tvurcem mudřeckých truismů: *Lepší jedno dobré slovo zaživa než kylice květin na hrob* (275). Především se však velice brzo s Bobbym ideově zblíží, což je několikrát znázorněno rěmým stiskem ruky, naposled v závěru románu: *Máme spolu veliké tajemství... Po prázdninách bych studoval na vysoké v Moskvě. Myslím, že jsem mu dlouho tiskl ruku, ale neřikal nic* (239).

Studium v Moskvě nabídl Husník Bobbymu už na začátku knihy (126), ale tam se Dušková dopustila technické nešikovnosti, jaké jsou u ní velice vzácné. Základním prostředkem jejího charakterizování lidí je stavění elementu do kontrastu v bezprostředně za sebou následujících slovech, větách nebo odstavcích. Např.: *Chceme koupit jaguára. Profesora to nevzruší. Myslí asi na kočárek, kolik bude stát* (175). Nebo: *otec... horuje pro socialismus s lidskou tváří... zítra přiveze z Měděnce polena. Ukradne je v lese* (83). Apod.

Při Husníkově nabídce dojde k téhle situaci: *"Mohl byste studovat na vysoké v Moskvě, Fišere..."*. V lese bylo čarovně. Zastavili jsme

se na pasece a pozorovali srnku. Kolem byl klid a mír. Při pohledu na kouzelnou krajinu jsem si říkal, že tuhle sem nikdy neopustím (126).

Jednak to připomíná rozněžnění nad srnkou, kterou na jiné pasece pozoruje z tanku mírotvorný rotný Mañas v mém *Tankovém praporu*, jednak se to podobá terapeutické pouti jiným lesem, jež hrdinu Fuksova *Návratu z žitného pole* vyléčí z úmyslu utéct na Západ. A jednak se tu přece Bobbymu nabízí cesta na Východ.

...KLADOU PŘEHNANÉ POŽADAVKY NA SEBE I NA JINÉ... ZNEUŽÍVAJÍ CENNÝCH MYŠLENEK A Hnutí, ABY ZNEHODNOTILI JINÉ LIDI...

Od Bobbyho fikcí vraťme se k té oblasti románu, již je věnováno nejvíc stránek a kde autorka vložila do hrdinovy duše nejvíc citu, tj. nenávisti: k Bobbyho vztahu k rodičům, zejména k otcí.

Otec je horlivým vyznavačem socialismu s lidskou tváří. Proto se cílem Bobbyho opovržení stává i politický trend, který zná pouze v interpretaci tohoto despoty a pokrytce, ale ježž mu otec reprezentuje. Dochází k symptomatickému přenosu postoje z postoje k nositeli ideji na postoj k idejím samým, a k paralelnímu posunu od racionality k irracionalitě. Bobbyho nenávist k otcí, třebaže v podstatě pramení z irracionální pocitové základny, je ve výsledné podobě přece jen prohloubena *kritickým myšlením a reflexí osobní zkušenosti* (Fromm). Bobbyho opovržení demokratickým socialismem, Solženicynem atd. je už čistě dogmatické. Je to atituda založená pouze na neoprávněné analogii z části na celek, nikoli na *kritickém myšlení a reflexí osobní zkušenosti* (na rok 1968 si Bobby sotva pamatuje, byl tehdy malým dítětem; Solženicyna nečetl atd.); na emoci, přenesené z otce na vše, s čím se otec ztotožňuje. Atituda je irracionální tak bezbřezě, že dokonce zahrnuje *odmítání* informovat se o minulosti osobně neprožitě, avšak režimem vymazané.

Paradoxně je tento extrémní postoj neproniknutelného dogmatismu vyjádřen v epizodě se Solženicynovým románem, který otcí slíbil půjčit jeden (jeho) soudruh: *"Co ti půjčí?"... "Srpen 1914". Otec to říká velmi hrdě. Napadá mě, že tehdy otec ještě nežil. Teprve příští rok oslaví padesátku* (65).

Irracionální vztah k minulosti obsahuje však prvky něčeho ještě zajímavějšího. Třebaže se Bobby — v souhlase s intencemi strany a vlády — žertovně zmiňuje o *strýčku Maovi* (42), je v jeho uvažování nemálo maoismu. Jedním z leitmotivů knihy je časté zdurazňování: *Fandím všemu novému* (např. 159, kde se tím Bobby brání proti podezření, že drží palce svému jmenovci, protože je Američan), a tahle tendence přechází v přímo kvintessenciální projev filosofie Rudých gard ve scéně utkání s někdejší vítězem nad Aljehinem. Ten partii brzy vzdá: *"Už mi to nemyslí", řekne pouze. Kdyysi porazil mistra světa a nejslavnějšího šachistu*

všech dob. Jenže: kdysi, to je dávná minulost. Někdy, před časem, dříve, jednou, ale to už je dávno. Mně to myslí. Válím a jsem na sebe hrdý (57). Zase: přesný záznam pocitu superiority pacienta trpícího komplexem, založených tentokrát na faktu mládí — a přesné zachycení filosofie, na jejímž základě před deseti lety stavěli v Číně Rudé gardy na pranýř osmdesátileté starce. Taky se to samozřejmě podobá filosofii ranných, žádným sociálním ani jiným citem ještě nepoznamenaných kapitalistu, kteří zestárlé dělníky prostě odhazovali do stoky, protože "už jim to nepracovalo", a samozřejmě je od toho jen krok k fašismu — myslím k tomu původnímu, italskému, který přijímal nutnost konfliktu starého s mladým jako přírodní zákon a redukoval tak vztahy lidí na vztahy starých a mladých spolu bojujících samců.

Jedním z motivicky důležitých prvků otcovy charakteristiky je sbírka detektivek, které Bobby krade a prodává plebsu — např. spolužáku Dalamánkovi, jenž má nízký čelo a je to debil (34) — aby si vykompenzoval zaražené kapesné. Otec jich má na šest set a opatruje je jako oko v hlavě. Když se dozví, že duplikáty Bobby kradl, projeví se navíc k ostatním špatným vlastnostem jako pustý surovec: *Nejdříve dostanu levý zvedák na bradu a vzápětí pravý hák na solar. Poručím se na koberec (221)*. V takových kontextech (debil, surovost) sbírka detektivek přirozeně signalizuje duševní úroveň otce: jeho ubohost a nelidskost. Jako starý čtenář detektivek nemohu si nad tím nevzpomenout jednak na křížácká tažení proti nim z padesátých let (a: tehdy Bobby ještě nežil, a poučuje se o té době — pokud vůbec — z oficiálních učebnic dějepisu), jednak na pasáž z *Komediantů* Grahama Greena: *Ve světle stolní lampy zvedl knihu a já viděl, že je to nějaký román od Simenona. To mě poněkud povzbudilo — pokládal jsem to za důkaz lidskosti jeho zájmu. Zde je tedy fakt, že někdo čte detektivky, použito k přesně opačné charakteristice. Asociace mě přirozeně vede dál, ke známé Greenově křesťanské zásadě volit si za hrdiny takové charakterity, k nimž nikdo nechová žádné sympatie, a vylíčit jejich lidskost, kterou sdílí s námi všemi. Greene je v téhle zásadě velmi důsledný, i v soukromých stycích. O mém *Lvičeti* mi např. napsal, že nejvíc ho zaujala postava šéfa, protože jsem z něho neudělal monstrum bez lidských vlastností.*

Bobbyho otec takové monstrum je. Čtenáři je předkládán pouze očima a myslí svého nenávidějícího, tedy prejudikovaného syna. Technicky je Bobby tzv. "nespolehlivý vypravěč", tedy totéž jako třeba Huck Finn nebo Jason v *Hluku a zuřivosti*. Jenomže na rozdíl od Hucka, soucítícího i se zlynčovanými lotry králem a vévodou, je to psychopatický spratek (termín jedné Bobbyho vrstevnice, která román četla, na Čedokovém zájezdu na Západ), litující leda sám sebe. Nenávidí svou rodinu podobně jako Jason nenávidí compsony. V *Hluku a zuřivosti* se ovšem o compsonech dozvídáme ze tří různých zorných úhlů od tří různých "nespoleh-

livých" vypravěčů a navíc z pohledu autora: Compsoni se proto čtenáři jeví poněkud jinak, než by se dalo soudit pouze z Jasonova vyprávění. Bobby je *Hluk a zuřivost* zredukovaný právě jen na vyprávění tohoto Faulknerova protofašisty. Ovšem, to je naprosto v pořádku. Dušková evidentně neměla v úmyslu napsat nějaké humanistické poselství, nýbrž psychopatologickou studii vyšinutého jedince.

PEVNĚJI NEŽ NORMÁLNÍ ČLOVĚK ZMOCŇUJE SE NEUROTIK SVÉHO IDOLU

Proti předlounému zápornému kazatelskému exemplu zvanému otec staví Bobby kratičké kladné exemplum zvané Banda sama pro sebe*:

Džobitv táta je tajemníkem na ministerstvu. Je to prostý člověk. Netváří se důležitě, neuplatňuje svoje pravdy. Je pouze důstojný.

Rodiče Čáry mají čtyři děti, z toho tři dlouhé holky. Žijí pro ně. Nikdy jsem je neslyšel, že by si stěžovali.

Pět lidí v malém bytě, o pokoji a kuchyni, žije u Předkusů. Byt není větší, než má Anna Karina s Antalem.

Samsonovi si dali pod stromeček pračku.

Možná že ani jeden neovládá citáty z Marxe a Lenina jako můj táta, ale žijí podle jejich zásad (255).

Pokud jde o mne, mám dojem, že za takových okolností žijí spíše dle Chelčického.

JSOU NESCHOPNI POZNAT LÁSKU...

Bobby své lásky snadno odepisuje, protože neodpovídají jeho fiktivním ideálům, ztělesněným zázračnou učnicí. Poté, co se Niké dopustí jediného "cizoložství" s Danem, už to není Niké... Taky mi může být ukradená (253). Po opakovaném cizoložství s Annou Karinou má však Bobby zřejmě stále být Bobby a nemá být Niké ukradený. Nehledě na to, že se tu na touž věc příkládá dvojí míra — opět elitistický, navíc mužsky elitistický symptom — zřetelně to naznačuje, že Bobby je neschopen reálné vášně a skutečné lásky ke konkrétní ženě. Zvláštní jsou však i jiné projevy jeho citu. Manžel Anny Kariny je např. impotentní: *Já se o tento druh lidí nezajímám, ani je nelituji (35)*. Podivně strohé přesně řečeno stroze nacistické (vzpomeňme na euthanasii méněcenných) prohlášení, které není v textu dále zdůvodněno (Proč nelituje? Antal si impotenci nezavinil sám). Máme-li v paměti Bobbyho psychický stav, pochopíme ovšem výrok snadno jako prostou defenzivní reakci mozkové superstruktury.

* *Mimochodem: Banda čítá šest lidí a nejméně tři z nich jsou v knize jasně identifikováni jako oběti orgánové méněcennosti: Bobby, dívka zvaná Čára, která měří skoro dva metry a nemá ňadra, a hoch, jehož přezdívkou Předkus mluví sama za sebe. Anatomické poměry ostatních dvou, Samsona a Džoba, nejsou udány: zato Niké je výstavní kousek fyzické normálnosti. Charakteristicky z Bandy vypadne.*

Nebo: mnohokrát se v románě zdůrazňuje Bobbyho láska ke zvířatům (a naopak otcova neláska). Rodina vlastní dvě kočky, Otella a Desdemonu. Otello byl v autě, když došlo k havárii, a první — a nejčastěji opakovaná Bobbyho otázka je: *Kocour je taky mrtev?* (261) O tomto fenoménu (dojetí nad smrtí kocoura, nedojetí nad smrtí rodičů) Bobby sám uvažuje, a dochází v té souvislosti k závěru: *Já jsem se vlastně osvobodil* (280). Rozuměj: od tyranie hierarchické rodiny. V té hierarchii byl kocour na stejné příčce jako Bobby, patrně na nižší. Nepatřil tedy k tyranům, Bobbymu je ho líto.

Bezprostředně po neštěstí Bobby ovšem přece jen pláče. Je to zvláštní pláč: *Konečně brečím, ale jsou to jiné slzy než nedávno, když jsem šel z Hostišova po silnici* (263). Na hostišovské silnici Bobby brečel, protože právě zjistil, že mu Niké byla nevěrná. V obou případech má však lítost — symptomaticky — krátké trvání. O tři stránky dál po hostišovské epizodě *už to není Niké... Taký mi může být ukradená*. O jeden řádek dál po pláči nad rodiči začíná úvaha o "zlu v rodině", která pláč zcela utiší a vyústí v chladné rozhodnutí: *na láskyplnou úctu a na rozjímání mám moře času. Mám jiné úkoly* (264). Obě reakce jsou charakteristické pro neurotika zahleděného do sebe: v případě Niké, spíše než zrada lásky ho bolí ponížení, jež pošramotilo pečlivě budovaný krunýř kolem inferiority; pláč nad rodiči je záležitost reflexivně-biologická. Bobbyho poznámka, že jsou to "jiné slzy", je přesná.

A ještě jeden pozoruhodný autorský postřeh v souvislosti s pláčem. Když se o havárii Fischerových dozví Anna Karina, rozpláče se. Bobby: *Nikdo jí neodešel, a přece pláče. Já ztratil tři, rodiče a bratra, a nebrečím* (266). V obětech komplexu inferiority-superiority odumírá interpersonální cit, veškeré emoce se egomanicky soustřeďují na vlastní já s jeho přemnoha přetěžkými problémy; pa-

cient *ztrácí zájem o společnost a usiluje o osobní nadřazenost* (Adler: *Sinn des Lebens*). Anna Karina jedná, jak jedná, protože je normální člověk; žádný komplex v ní nepřetáčí pupeční šňůru vážící ji k placentě všeobecného lidství. Jedná v souhlase se slavným výrokiem Johna Donna: *Kdykoli slyšíš zvonic hranu, neptej se, komu zvoni. Zvoni tobě. Žádný člověk není ostrov sám pro sebe*.

Bobby tak jednat přirozeně nemůže. Je členem Bandy *sám pro sebe*, žije na *nepřátelském území* ostatních lidí.

Brilantní postřeh — spisovatelsky i psychologicky — je i poslední věta románu. Přesně dle pravidel E. A. Poea je to nejsilnější efekt schovaný na konec, který vyjadřuje leitmotiv, smysl příběhu, uvedený do děje brzo na začátku. Zároveň je to výstižná definice klinické egomanie.

Ta věta zní:

Ano, já, Bobby (287).

Román Danielle Duškové je tedy brilantní studií psychopata, vnímajícího okolní svět prizmatem své pokřivenosti a zneužívajícího *velkých idejí jiných lidí* (Adler) k podvědomé privátní sebeobraně. Jeho základní vlastnost je nenávisť, plynoucí z klasického konfliktu s otcem a přenášejíci se na vše, co otec reprezentuje nebo s čím sympatizuje. Jeho příklon k ideologii nepřátelské ideologii otce není tedy způsoben sociálním citem, solidaritou s dělnickou třídou (ta je nahrazena rousseauovskou idealizací dělníka jako *noble sauvage*), ale zmíněným osobním konfliktem. Bobby, v souhlase s poznáním Herberta Spencera, *je žit jemu neznámými, temnými silami, jimž ideje toliko slouží za průvodce*. Tyto iracionální síly ho vedou k charakteristicky supermanskému individualismu.

Summa summarum je tedy Bobby pozoruhodná kniha; s intimní znalostí věci podaná studie jednoho typu lidské psychopatologie.

Josef ŠKVORECKÝ

Dopis z Paříže

Paradoxně, zdánlivě proti všem zákonům tíže a normalizace, vede se v Paříži české myšlenky, nebo, chcete-li, českému umění dobře. Ne sice tak, jak si to představují dinosaury v Rudém Právu, oslavující různé pantáty v krojích, ale způsobem, který dokazuje, že se nic nedá tak nesnadno uvěznit, jako právě myšlení. Příkladem bych mohl uvést mnoho, ale zaznamenám tentokrát jen to bezprostřední.

V nakladatelství Seuil, v překladu bývalého profesora Karlovy University, Marcela Aymonina, vyšel Šotolův román *Tovaryšstvo Ježíšovo*, asi nejzávažnější kniha o české otázce dobrého posledního desetiletí. Vyšla pod názvem "Barokní noc", proto, aby si francouzští čtenáři nemysleli, že jde o nějaké nové pření o řádu, který je tu ovšem znám,

ale který nikdy nezasáhl tak hluboce do národních dějin, jako právě u nás.

Jesuita — to je ovšem také ve frančtině synonymum pro pokrytce, ale francouzská kultura nebyla nikdy natolik drcena kulturou cizí, aby byla nucena vydat ze svého lůna včera Havlíčka, Šotolu dnes.

Srovnání přehnané? Že Šotola dokázal včera i dnes sepsat různé třeskyplešky, když třeba chválil v čtyřiašedesátém roce s výše své nové funkce ve Svazu spisovatelů A. Novotného, nebo když se ještě včera veřejně kál ze svého "revizionismu", zatímco K. H. B. nikdy nezalhal? — Na takové a podobné otázky může lehce odpovědět jen trochu bystřejší čtenář životního osudu Otce Hada, záznamu o tom, jak ve službě myšlenky usilující o něco čistšího a vyššího, lze nakonec

sloužit jen duchovní a fyzické smrti. Takový román, zdá se, se mohl zrodit právě jen u nás, po staletých zkušenostech, které se nedají odstranit ani stovkou deklarací, a zejména ne přes noc. V českém prostoru, o nějž se odjakživa svářela zlá imperia, navařila se krmě, kterou jsme snad intimně ochutnali jen my.

Páter Had je člověk českému povědomí blízký, i když jeho úroveň je nesrovnatelně jiné a vyšší kvality, než úroveň dnešního běžného činovníka a jeho oportunismu, už jen animálního a protloukajícího, bez perspektivy, život ze dne na den, na rok, dva... Nota bene za "misku rýže", kterou by kdysi povrh každý císařsko-královský byrokrat české provenience.

Ten páter Had už svým jménem signalizuje, snad s autorovým vědomím či jen podvědomím, mytologické utrpení plaza, trpícího tím, čím je, zavrženým andělem či jen prostým členem řádu, který životu kolem sebe na místě štěstí přináší zmar.

Francouzská kritika, i když nikdy nepoznala život tak rafinovaně a složitě deformovaný, jako je život český, je natolik všeobecně kultivovaná, že ucítila o jaké alegorie a jakou parabolou českému autoru šlo. Zajisté, zjednodušila si problémy. Informována o vnitřních bojích sekt, cních metastázích každého boje o moc, kdy "vnitřní nepřítel" je vždycky "ze všech nejhorší", spojuje "černý řád" s řádem "rudým", položila si rovněž otázku, jak je možné, že v Čechách ještě včera devadesátdevět procent občanů manifestovalo pro demokratizaci a dnes tam dokáží davy aplaudovat pod tribunami, z nichž se deklaruje "socialismus reálný"?

Kritik literární přílohy Figara hovoří o "Barokní noci", jako o "veledile" a cituje dialog mezi piaristou nečeského původu, který přirozeně mnohé nechápe a jesuitou, který je dítětem rodičů českých: "Češi byli přece pod obojí. Vášniví kačíři... A dnes? — Nu, víte, obrátili se. Alespoň pod přísahou. — Do posledního? — Ano, takřka všichni. — To padesát let stačilo? Tento národ je tak ohebný? — Nebýval nějak zvlášť. Ale, mylíte se, nebylo třeba padesáti let. Ve většině míst to šlo daleko rychleji. Tu a tam dva, tři roky stačily. — Divní. A oni mlčí, nebouří se. Ztratili snad svou vůli? Svou duši? Svou svobodu? Měnit víru jako čepici? To není dobré. — Neříkám, co je dobré. — Ale to je nemožné. — Ani, když přijdou vojáci?..."

Není Karel Havlíček Borovský, kdo chce. Čeští učitelé se dívali kdysi na pohřeb vlastně jediného českého pedagoga národní kultury politické zeza záclonky jedné kavárny a "Otec národa", Palacký, dostal, když se hrnul k rakvi nějaký ten štulec od docela obyčejných českých lidí. Jen Božena Němcová, "nejbohatší" z chudých, která Havlíčka nikdy nezapřela, přinesla svou trnovou korunu. Náš domácí život už je takový.

Z českých autorů je ve Francii nejznámější Milan Kundera, loňský laureát Medicejské ceny, udělované nejlepšímu zahraniční-

mu románu roku. Letos vydal Kunderu nakladatel Gallimard román *Valčík na rozloučenou*, v překladu François Kerela, který již přeložil do francouzštiny Vítězslava Nezvala a celou řadu jiných českých lyriku. Kundera dnes přednáší srovnávací literaturu na universitě v bretoňském hlavním městě, Rennes.

Kunderuv nový román naši čtenáři číst nebudou, stejně jako již nečetli svědectví o tom, že "Život je jinde", t.j. jinde, než tam, kde je zinstitutionalizovaná hloupá krutost.

Četl jsem, není tomu tak dávno, že autor byl v R.P. vyvržen Jiřím Tauferem z národa, stejně jako kdysi nadaný Gordon Schauer mladočechy v čamarách a konvertovaných na pravoslaví, o němž věděli asi tolik, co náš rovněž "ortodoxní" čmáral o dramatu české poezie, když má odvalu usilovat o pravdu. Podle jednoho z Marxových mistrů, Hegela, se pravda rovná svobodě. Ale to bylo ovšem před "běsovskými" úpravami a výkladem myšlenky.

Kundera ve svém "valčíku" nezapře dramatika. Tanec, do nějž byli zavlčeni jeho trapní hrdinové, je načasován jako přesný hudební partes, podle nějž předem odsouzení nevyvratně tančí k vlastnímu zániku. Kdosi, kdesi jim předepsal úlohu, určující lidem, zaměněným za loutky a bez možnosti rozvíjet svůj přirozený řád volnosti, tancovat k propasti.

Ale Kundera nakonec vyslovil svůj záměr. Kléber Haedens napsal do "Journal du dimanche", který je každou neděli čten milióny čtenářů, že ze světa, v němž "tančí" Kunderovi hrdinové, jde mráz po zádech.

Kunderovy hrátky jsou kruté a bezohledné, jako jsou osudy příliš inteligentních jedinců, jimž všeobecná pitomost zakázala být právě tím, čím jsou a odsoudila je k "vnitřní" relegaci.

Největší úspěch českému pocítování světa nám však přišel do Francie z USA. Mnozí ovšem nevědí, co je bytostně českého na posledním díle Miloše Formana, zahrnutého největším přidělem Oskaru všech let. Nicméně ti, kteří kdysi viděli Černého Petra, Lásky jedné plavovlásky (hrají se v reprisových kinech podnes) či hasivčské příběhy z dnešního "srdce Evropy", si dokázali věci spojit poměrně jednoduše. Mnozí to také napsali.

Formanuv film "... a přeletěl přes kukaččí hnízdo" se odehrává v psychiatrickém ústavu. Z obrazovky pařížské televize a v četných interview, poskytnutých zdejšímu tisku, autor dodal, že přes psychiatrii odborníkem není a že film je vlastně o disciplíně poněkud obecnější. Je nakonec o tom, jak lze ze zdravých dělat mrzáky a z celého světa blázinec. "... a přeletěl přes kukaččí hnízdo" je přirozeně tvrdohlavě vyhlášeným českým nárokem na základní lidskou volnost a alespoň základní lidskou slušnost. Připočteme-li k tomu povznášející pocit, který v kině prožívá každý, kdo zná z paměti Švejkovy zážitky před komisí soudních lékařů, vychází z filmu v poslední instanci, že určitý žiravý pohled "made in Bohemia" se vůbec, ale vůbec nezkalil.

Snad právě naopak. Řekněme, že jde zřejmě o jeden z paradoxních výsledků terapie socialismem vydávaným za "reálný", protože jeho autoři nemají dost fantazie, aby si představili jiný. A že se nikdy nezamysleli třeba nad Engelsem tvrdícím, že "všecko současně je a není".

To, že se český divák v přeplněném pařížském kině (ve Francii má Formanův film obrovskou návštěvnost a rád bych geniálním ekonomům našeho nejnovějšího Kocourkova zkazil spaní informací, že v USA je dnes promítán v 600 sálech a vynesl již přes 35 milionů dolarů), baví ještě o odstín víc než Francouz, vyvolává ovšem nakonec určitou melancholii. Po tolik "kocourkovských" i jinak snivých let, toužil český člověk po "světovosti", zapomínaje, čím se za ni platí. S Formanem a jinými "Oskary", kteří na nás logicky čekají, díky dialektice, která nezmizela kvůli třeba Kapkovi nebo Indrovi, je "světovost" skutečně tady.

Jediný Formanův hrdina, který vyvázne z blázince je, podle americké předlohy ke scénáři, roduvěrný Indián. Nu, podobá se řádnému chasníku z české nebo moravské visky jak rodný bratr. Kamarád, který ho učil svobodě vlastně "mahenovské", mu ještě před tím, než podlehne v rukou "ošetřovateli", poodkryje cíp volnosti. Radí mu, zajisté obrazně, vždyť jde o umění, aby se z "blázince" za každou cenu dostal ven. Což není návod k všeobecné emigraci, ale k rozhodnému rozchodu se společenstvím, do nějž se mnozí dostali i dobrovolně nebo na naléhání svých nejbližších.

V knižnici "Svědci naší doby", vydávané pařížským nakladatelem Stockem, vyšel šesti set stránkový dokument novináře Laurenta Rainera, spolupracovníka týdeníků, jako jsou třeba l'Express a Le Nouvel Observateur, nazvaný "Praha po jaru". Titul sám definuje obsah knihy, informující o tom, co se děje za oponou, která spadla za krátkou scénou po celém světě nazývanou "Pražské jaro". Francouzský novinář se na rozdíl od celé řady svých kolegů s větší či menší náklonností k sensacím, zamyslel nad českými osudy hlouběji a historičtěji. Analyzuje např. dokonce i první pražské "Jaro", ono z roku 1848, a katastrofální "politiku" jeho představitelů, ať již, řekli bychom "mírně pokrokových v rámci zákonů", jako byl František Palacký, či ať se prohlašovali za "radikalisty", jako třeba básnivý Frič. Což ovšem neznamená, že by si francouzský autor představoval, jako naši permanentní čehonové všech třídních proveniencí, že Čech musí nutně žít věčně, "na věčné časy", v předklonu před "reálnými" vrchnostmi, jednou dynastickými, podruhé ještě méně legitimními.

Laurentovu knížku činí intenzivní celá řada rozhovorů, které zapsal dávno po srpnové "záchrance", ztělesněné přátelskými tanky. Hovoří tu tentokrát autentičtí čeští lidé, jednou zoufalí, podruhé hněviví, vždy odmítající porobení.

Francouzská veřejnost, jak je vidět, má tedy dost příležitostí k zamyšlení se nad

zvláštním a rovněž podivně současným českým osudem. Kdekdo tu víceméně přesně pociťuje, že "česká" čtení jsou současně čtením, zdaleka přesahujícím jeden národní obzor, jednu izolovanou peripetii. Čte se tu v atmosféře podstatně méně "mnichovské", než kdysi. Tato běžná "zraková choroba", postihující společenství žijící v poměrném míru a pokoji, mizí postupně se vzdálenostmi, rušenými překotným vývojem vědy, techniky, vojenské i jiné, konce našeho věku.

Paříž, květen 1976

Ivo Fleischmann

Za Erikem Kolárem

Prof. dr. Erik Kolár skonal ve švýcarském Nyonu 16. února 1976 ve večerních hodinách — nedlouho před dovršením sedmdesáti let příkladně čínorodého, plodného života — a je nejvyšší politováníhodné, že české oficiální sdělovací prostředky neuznaly za vhodné to oznámit způsobem, odpovídajícím společenskému významu Kolárovy osobnosti. Je tedy na přátelích zesnulého, aby se pokusili napravit nemístnou nepozornost, i když většina z nás by tu jistě dala přednost mlčenlivému zamyšlení nad tím, jak bolestně čitelnou a trvalou mezeru způsobil odchod Erika Kolára v živém organismu naší kultury i v našich osudech privátních.

Není v mých silách pokoušet se při této příležitosti o jeho zevrubný portrét, který by dokázal zachytit všechny významné rysy Kolárovy osobnosti, rozlehlost jeho zájmu a obsáhlost jeho díla, které v nejednom směru je dílem zakladatelským. To zůstává úkolem především odborníku a znalce našeho současného divadla a divadelního školství. Stejně tak nemám v úmyslu vypočítávat vše, čím se tak významně podílel na utváření a rozvoji českého kulturního života třeba jen v posledních třiceti letech. I když by taková bilance byla ohromující svou mnohostí a oslňující akademickými hodnostmi, tituly a řády, ani zdaleka by nepostihla to, co na Eriku Kolárovi bylo nejpodstatnější, protože nejosobitější a nejcennější. To, co nelze vyjádřit matematickým součtem jednotlivostí a tedy ani nahradit někým jiným — byť stejně aktivním a čínorodým. Chci dnes především připomenout, co nenahraditelně ztrácíme skolem tohoto vzácného člověka, zaníceného milovníka a nadaného pěstitele loutkového divadla, vynikajícího vychovatele, občana, v jehož charakteru našla své plné vyjádření trojjednost neokázalé, ale i nevývratné občanské mravnosti ve starodávném smyslu slova "virtus" — totiž statečnost, dobrotu a sílu ducha.

Po celé čtvrtstoletí jsem Eriku Kolárovi byl nablízku a byl počítán k jeho důvěrným přátelům. On však pro mne znamenal ještě víc, řekl bych, že jsem s příbuzenskou náklonností cítil v něm staršího duchovního bratra, kdyby to uprostřed naší nevznesené každodennosti neznělo příliš nadneseně. Nesledoval jsem jeho práci nekriticky, nebyli jsme vždy (dokonce ani v posledních letech) zajedno v názoru na stav a perspektivy naší společnosti a kultury. Pomínou-li difference, podmíněné rozdílností mentality a růzností životních zkušeností, vyvstávají mně i na pozadí našich občasných přátelských sporů Kolárovy rysy nejpodstatnější: především jeho snášelivost, nabízející vždy znovu a znovu důstojné dorozumění, které podle jeho přesvědčení bylo základním kamenem lidské pospolitosti; potom jeho nevtíravá moudrost, usilující více o pochopení než o soud; konečně jeho příslověčná potřeba aktivní družnosti, nesmírně přitažlivá a inspirativní. Připočtu-li těmto jeho charakteristickým rysům ještě i jeho neúnavnost, jeho vzdělání a mnohostrannost, nemohu nakonec přejít bez povšimnutí, že se tím vším podobal nejsympatičtějším postavám českých humanistů. Cítím jeho odchod tím bolestněji, oč více dnes v renesanci duchovního odkazu českého humanismu vidím naději pro budoucí věk.

Někdy se mi zdálo, jako by z Erika Kolára té něž viditelně vyzařovala magická síla zvláštní dostředivosti, formující a integrující lidi kolem něho. Dovedl soustředit spolupracovníky, přátele nebo žáky, aniž dal najevo, že on sám je při tom duchovní osou. Tak se mu například podařilo přitáhnout ke spolupráci s loutkovým divadlem celou řadu předních dramatických autorů právě v době, kdy se dramaturgie mnoha předních činoherních scén podobala úhoru. Některé dramatické novinky sám znamenitě inscenoval. S jeho jménem je spojen jeden z nejkrásnějších filmů Alfreda Radoka Daleká cesta (Erik Kolár spolupracoval na scénáři tohoto filmu), on byl duší i hlavou vynikajících dramaturgických seminářů na loutkářské fakultě DAMU, jeho jméno se objevuje na předním místě při

založení a rozvoji prvního Svazu československých spisovatelů i prvotního Československého svazu divadelních umělců; po celá desetiletí neúnavně přednáší, režiruje, píše, učí, organizuje, stvrzuje dobré jméno české kultury i za hranicemi své vlasti. Po téměř tři desítky let jej vidím všude, kde je potřeba okamžité a především nezištné pomoci, všude, kde se rodí a připravuje něco významného. I to je pro něj charakteristické, že nezná soukromí, odpočinek považuje za plýtvání časem, vždycky je tu něco důležitějšího než jeho privátní život, pracovná se mu postupně proměňuje v poutní místo jeho žáků včerejších i dnešních, přátel ze všech konců světa i nás, kteří se ve chvílích skleslosti domáháme jeho neokázalého optimismu. Jenom na jednom místě jsem ho nikdy nezahlédl: na shromaždišti čekatelů na vyznamenání, odměny a pocty.

Ztrátu svých nejbližších nejednou prožíváme v myšlenkách dávno předtím, než si je opravdu poznamená smrt. V posledních letech mě choroba Erika Kolára nejednou nutila k onomu skličujícímu pomyšlení "co kdyby" ... A přece — stejně jako všichni jeho přátelé — nebyl jsem schopen připustit si, že se už nevrátí ze své zimní cesty do Švýcarska. Celý jeho život byl příliš výrazným protikladem nemohoucnosti a stárnutí. A přiznám se, že ještě i po měsících je vzpomínka na něj určována zvláštním pocitem jako by všechno, co se s ním stalo, bylo jenom nedopatření, které se náhle může změnit v opak. Že tato ztráta není neodvolatelná. Myslím, že takový pocit může vzbudit jenom někdo, kdo v nás navždy zanechal svou hlubokou stopu. Mnozí z nás si přátele Erika Kolára uchovávají stejně plně a spontánně, jako si člověk uchovává v sobě dětství. Jako si uchovává vědomí lepšího bytí nenávratného času. A proto bude i dál milován a ctěn jako živý, proto nebude dlouho zapomenut, proto zůstane živou součástí moderní české kultury. Podílel se celým svým osudem na její existenci, jejím rozvoji i na obraně její podstaty jako ČLOVĚK v plném smyslu toho slova — tedy bytost odpovědná, tvůrčí a kulturní.

-k.

Alfréd RADOK

(Narozen 17-12-1914 v Kolodějích-zemřel 22-4-1976 ve Vídni)

V roce 1972 jsem mu napsal, že pro knihu, kterou připravuji — OSTŘE SLEDOVANÉ FILMY — bych potřeboval cosi jako nástin jeho vlastního životopisu. Odpověděl skoro obratem, a větší část dopisu pak skutečně vyšla v anglickém vydání knihy.

Psalí jsme si nepravdělně, o ledačems. Měl neobyčejnou vlastnost: Jako by cítil povinnost napsat v každém dopise, na každém listku něco, co adresáta potěší. Byl nejen rozdavač umění, ale i laskavosti a vřelého slova. Leta byl vážně nemocný, ale jeho k lidem obrácené srdce nikdy nepropustilo stín smutku, lítosti, stíženosti, beznaděje.

Rok od roku jsme si slibovali, že spolu někde ztrávíme pár dní. Tolik jsme si chtěli povídat, jen sami pro sebe, o tom, co bylo za námi. Hlavně o tom. Rok od roku jsme to setkání odkládali, a pokaždé jsme říkali: Příště.

Už to nikdy nebude. Do Vídně odjel podepsat smlouvu s Burgtheatrem na režii české hry. Jak se na tu příležitost těšil, považoval to jakoby za návrat z exilu. Švédové byli vlidní, laskaví, pomocní. Ale zůstane jednou z tragédií Radokova života, že se nikdy nestaral o vlastní publicitu, takže trvalo po roce 1968 tolik let, než v Evropě začali chápat, jak velký umělec žije dnes na jejím severu. A když se dveře definitivně otevřely...

Ve Vídni dostal chřipku. Tolik zkoušené srdce se zastavilo před prahem, který se dychtivě chystal překročit.

Tady je ten dopis:

AJL

Narodil jsem se v Kolodějích nad Lužnicí právě, když začala světová válka. Svitilo se petrolejkou a já dovedl čekat celé dny na to, abych uviděl auto, doopravdické auto, které projíždělo vesnicí do pivovaru. Když se mně ptali, o čem jsem se učil ve škole, říkal jsem, že "o autu" a popisoval jsem dost přesně funkci výbušného motoru. Nejčastěji jsem však věřil, že jsme se učili "o bouři na moři". Tehdy jsem intenzivně vnímal vesnici: slavili se obřadně svátky křesťanské i židovské. O Vánocích přinášel Ježíšek stromeček, na návsi vytruboval slouha, o Velikonocích jsme po vzkříšení šli k dědečkovi "na sédr". Na návsi chodily maskary s řehlačkama a potom vyrukovala v čele průvodu slavnostně neparáděná hasičská kapela. Otec posílal z Haliče "C. und K. Postkarty" s několika slovy "Es geht mir gut" s oslovením "Meine Liebste" a maminka nám promítala na hrubě nabílenou stěnu venkovské kuchyně kulaté obrázky z Laterny magiky, v níž čoučila petrolejka. Zpívala nám k tomu písničky a vyprávěla pohádky. Obrázky byly křiklavě barevné. Nikdy jsem na ně nezapomněl. Také si pamatuji na ten okamžik, kdy u nás prvně otečili vypínačem u dveří a nad stolem se rozsvítila elektrická žárovka. Tatínek se vrátil z vojny. V jedenácti letech jsem odejel z domova — z vesnice — na "studie". Tatínek chtěl, "aby ze mne bylo něco pořádného". Zakrátko mi však dal natisknout vizitky "Alfred Radok-flákač". Byl jsem ten nejhorší žák v Budějovicích, Prachaticích a posléze v Písku na Obchodní Akademii. Touha po divadle byla palčivá, konkrétní a cílevědomá. Vedl jsem všechny možné, nebo spíše nemožné "kulturní spolky" a režíroval, kde se dalo. S oblibou jsem dělal průvodce cizincu, protože jsem tak mohl každému píseckému patníku přiřknout historický význam. Jezdíl jsem tajně z Písku do Prahy, abych viděl Osvobozené a Děčko.

Po maturitě přišla Praha. Představení jsem si, že se přes žurnalistiku dostanu k divadlu a k filmu. Při filosofické fakultě byla "Žurnalistická škola", ale záhy — než jsem se stačil pořádně rozhlédnout — přišla nacistická okupace, můj otec se stal Židem, zavřely se vysoké školy.

První vítězství: dostal jsem se k E. F. Burianovi jako elév, později jsem v Děčku pracoval jako asistent E. F. Buriana. Jeho vliv je podstatný. Vděčím mu za vše. Ale nejvíc za to, že jsem se naučil poznat obsah "přesnosti".

Od Protektorátu se zaplétám stále víc a víc do světa. Začínám věřit, že na druhé straně, v SSSR, je obrana a záchrana proti Hitlerem, Goebelsům a zejména Himmlerem. Pracuji pod různými pseudonymy, naposledy v Plzni a pak mně ještě Jiří Plachý skrýval nějaký čas ve Vinohradském divadle. Potom už přišel pracovní tábor pro židovské míšence. Otec byl zatčen, zemřel v cele č. 3 na Malé pevnosti. Příbuzní v různých koncentračních táborech.

Od roku 1945 až do 1948 nastává krátké období, kdy chrlím režie. Zejména mé operní inscenace tehdy v Divadle 5. května na sebe upozorňují. Neilustruji děj, pokouším se najít "opernost" ve vizuelním ztvárnění hudby. Současně píši scénáře svůj první film "Daleká cesta" začínám točit kolem roku 1947. Pak už dál střídám film a divadlo. V určitých údobích, kdy se stávám nebezpečným, nebo spíše nežádoucím, se stěhuji do Vesnického divadla, nebo přežívám v Operetě v Karlíně. To jsem byl tehdy buď "kosmopolita" nebo "formalista" a, jak to charakterizoval Štoll, "člověk, který stojí na druhé straně".

"Na druhou stranu" mne definitivně a zcela rozhodně postavily inscenované procesy. Lituji, že jsem nemohl uskutečnit film, na který jsem se vlastně od té doby připravoval: Dokumentární film o tom, že každý, kdo jakýmkoliv způsobem tyto procesy připravoval (počínaje vrátným na Pankráci a konče Urválkem) je bez viny. Kamera se měla vyptávat všech těchto "nevinných" na podrobnosti jejich života a jejich "zaměstnání". Kamera by se snažila dokázat otázkami, že všechno dělali na pouhý "příkaz" a soudruzi z Pankráce a Koloděj by dokazovali, že nikdo z nich za nic nemohl. K tomu jsem chtěl věcně a suše rekonstruovat realitu "výslechu" a "příprav na výslechy": aniž bych zakrýval, že se jedná o rekonstrukci, připravovanou herci a pro film. Komentář k filmu měl být autentický záznam z procesu a zápis z výslechu, doplněný fotografiemi, eventuálně již existujícím natočeným filmovým materiálem (výslech Slánského, proces, projevy členu ÚV KSČ a vlády).

Tohle byl můj "velký sen" o filmu. O filmu, který se rodil od roku 1950 a já doufal, že jej budu realizovat. Věřte mi, byl by to svým způsobem "velký film". Je to jediný způsob, který mohl postihnout nepostižitelnou a neověřitelnou skutečnost, kterou jsme prožívali. Lituji, že tahle kapitola mého životopisu není dokončena...

Švédsko je pěkná, klidná země, trochu smutná, ale dá se tu, myslím, lidsky žít. I když ne zrovna kumštýřsky. Ale kultura se neměří jenom divadlem a filmem, to víte

právě tak dobře jako já. A po Pankráci není ve Švédsku ani památky. Ani zmínky. A už je to moc a moc dávno, co tu naposledy upálili svou poslední čarodějnicí.

Dva dny s Viktorem Někrasovem

(O mnohém přemýšlíme znova, jinak, z odstupu daného geografii, časem, historií. Třeba o vztahu naší generace k sovětské literatuře. Jakkoli jsme brali smrtelně vážně svou bezmála uhlířskou viru poválečných let — mluvím pochopitelně jenom o těch z nás, o těch příslušnících své generace, kteří našli v téhle víře radikálně zjednodušenou odpověď na otázky jež je mučily v letech dospívání, ohraničených koncem první republiky, válkou a okupací — byli jsme jiní než ti, kteří nás v tomhle o generaci předešli a od nichž jsme tu viru převzali tak jak byla. Nebyli jsme už v situaci, kdy by nám třeba Gladkov svým objevením nového světa mohl splynout s představou skutečné velké literatury. Mnichov, okupace, všechno, co v nás vyvolávalo neúprosnou touhu po aktivitě a plném životě, nám zároveň znemožnilo nadchnout se patetickými obrazy kalendářového hrdinství. Česká zkušenost byla všechno, jenom ne tohle. Proto nám na první pohled imponoval Alexander Bek, a proto jsme tolik hledali, většinou marně, kdo by vydržel srovnání s jeho tvrdou, existenciální pravdou. Touha po pravdě tu neměla nic společného s ideologií, vždyť Bek byl tehdy ideologicky právě tak málo podezřelý jako později třeba Ažajev nebo Babajevskij. (Ti zase stále víc mimo podezření z pravdy.) Netoužili jsme číst mezi řádky a nacházet tam skrytá odhalení, vložená do mrtvých schránek druhého či třetího smyslu či dvojsmyslu. O pravdě myšlenek jsme tenkrát nepochybovali. Necháпали jsme však, k čemu je jim přičesaná skutečnost. Tím spíš pak skutečnost, kterou nepřičeš, aniž ji docela zkomolíš-zkušenost, vytýčená dvaceti miliony sovětských mrtvých ve druhé světové válce.

Román Viktora Někrasova Ve stalingradských zákopech byl v záplavě Meresjevů a jiných Polevých pravým zjevením, protože nepochybně mluvil pravdu, která byla už tenkrát drahým kořením a měla se stát ještě vzácnějším. Autor toho románu se nám pak stal jedním z měřítek, jimiž jsme postupně měřili nejenom sovětskou literaturu. V našem městě, Kira Georgijevna, Americký deník ... Nechci, nemohu, nedovedu soudit, možná, že v sovětské literatuře postalinského období bylo mnoho stejně dobrých či lepších knih. Ale Někrasov zůstal tím, který mluvil pravdu v době, kdy i mluvit o pravdě, a samo slovo pravda, vzbuzovalo podezření.

Proto jsme s napětím sledovali jeho osudy, proto nám byl a zůstal seismografem nejen situace sovětské literatury.

Nikdy jsem se s ním předtím nesetkal. Od chvíle, kdy se objevil ve Francii, jsem však věděl, že jsou možná větší, senzačnější jména

mezi těmi, kteří v posledních letech opustili SSSR, ale že já chci hovořit právě s ním. Že právě on je té části mé generace, k níž patřím, z mnoha důvodů nejbližší. Abych nemluvil za druhé: byl prostě nejbližší mně. Samozřejmě, byla tu i zvědavost, právě na něho, i to, že na rozdíl od druhých mluvil méně, a ne tak často, a ne na všechna témata. Ze všech důvodů byl však nejsilnější ten první, čtenářský dojem starý víc než pětadvacet let.

Když jsme se měli konečně setkat, vážně onemocněl. Mnohem vážněji, než jsme se obávali. Téměř dva měsíce v nemocnici, dvě — nebo tři? — operace, dlouhá, pomalá rekonvalescence. Na sadě v Suresnes, který vypadal tak docela jako u Štěchovic či v Peredělkínu, většinou ještě polehával. Ale v očích mu už zas jiskřilo, přesně, jak jsem si to kdysi představoval. Hovořil pomalu, tlumeně, s lehkou ironií — a sebeironií — v hlase i v koutku úst. I po těžké nemoci vypadal mladší, než ve skutečnosti je.

Pili jsme čaj, jedli hrušky, nejprve jsem musei vyprávěl já, o tom, co bylo, o společných přátelích, o včerejšku, o dnešku. Pak sad pomalu jakoby mizel a na jeho místo nastupovala jiná, vzdálená krajina, nová i dávno blízká, známá a přece plná překvapení. Vzpomínal, přemýšlel nahlas, uvažoval, hledal spojení mezi zdánlivě nesouvisejícími myšlenkami. A na bílém plátně se postupně vyjevoval obraz osudu, země, doby, viry i ironické skepse, naděje i beznaděje.

Spisovatelem jsem chtěl být odjakživa. Jako chlapec jsem miloval Knuta Hamsuna a psal jsem spoustu hloupostí. Maminka je schovávala, pochopitelně. Když to čtu dnes, jsem rád, že to četla jenom ona.

Druhý ideál byl Le Corbusier. Dokonce jsme si psali, když jsem byl student architektury. Začátkem třicátých let vypracoval soutěžní projekt paláce Sovětu. Cenu však dostali nikomu neznámí architekti. To byl tragický zlom. Moderní architektura zmizela a její místo zaujal všem známý parádní, pompézní styl. Napsali jsme Corbusierovi a on nám odpověděl. Ve dvašedesátém roce jsem se s ním setkal osobně. Na tuhle epizodu se už nepamatoval.

Třetí bláznivá láska mého mládí bylo divadlo, a tak jsem toužil být nejen Corbusierem a Hamsunem, ale také Stanislavským.

Vaše mládí, to byla třicátá léta...

Když Naděžda Mandělštamová vzpomíná na léta 1937-1938: Noc co noc jsme čekali zlou návštěvu...

V mé rodině nic takového nebylo, ačkoli nevím dost dobře proč. Patřili jsme k inteligenci, nebylo na nás nic, co by se tenkrát mohlo líbit. Maminčina sestra v jednom kuse psala protesty Ústřednímu výboru. Před revolucí žila v Anglii, ve Švýcarsku, přátelila se s bolševiky. Třetí maminčina sestra žije dodnes ve švýcarském Lausanne. Obě tety psaly vždycky co chtěly a kdy chtěly.

Žili jsme v Kyjevě, kde měli pochopitelně svoje aresty, svoje čistky. Maminka byla lékařka. A nikdy nic, jaksi nás ta hrůza minula. Já byl člověk nepolitický, všechno bylo pro mě spjaté s uměním, jezdil jsem do Moskvy za Stanislavským... Ale na rozdíl od starších jsem nikdy neuvěřil jedinému slovu z procesů. Takže jsem věděl, že se kolem mne odehrávají tragédie. Ale co chcete... V osmatřicátém jsem byl rok jako herec ve Vladivostoku — jako architekt jsem pracoval jen kratičko. Na zájezdu jsme hráli v městečku Vtoraja Rječka. Tam byl koncentrační tábor, ve kterém umřel Mandělštam. Já neměl o existenci tábora tušení a začínám věřit výmarským, když tvrdí, že nevěděli o Buchenwaldu. Kdyby mi byli tenkrát řekli, že tam umírá velký básník Osip Mandělštam, byl bych se zeptal: Kdo? — K sovětské literatuře jsem neměl žádný vztah, prostě pro mne a pro moje přátele nebyla. Snad s výjimkou trilogie Alexeje Tolstého, Sokolova, Babela, Ilfa a Petrova.

Když se ze mne za války stal ideový komunist, nevěřil jsem sice ve světový komunismus, ale věřil jsem, že jsme přinesli svobodu a lepší budoucnost zemím, které jsme osvobodili, Československu, Polsku. Ani mně ani nikomu z mých soudruhů nepřišlo na mysl, že by se mohlo stát, co se pak stalo.

Dostal jsem se do Vídně, a odtud krátce po osvobození do Prahy. Žil jsem tam u jednoho Rusa, emigranta, malíře, přivezl jsem si reprodukce, všichni se se mnou radovali, a já se jen utvrdil v tom, s čím jsem přijel. Nezapomínejte, že jsem nebyl spisovatel, ale pětatřicetiletý sovětský důstojník. Z Prahy jsem poslal do Moskvy rukopis Stalingradských zákopů. Pracoval jsem v novinách, byl jsem dokonce tajemníkem stranické organizace a přesvědčoval jsem druhé, aby vstupovali do strany. Teprve postupně a velice pomalu jsem zjišťoval, jak málo jako komunist mohu a jak mnoho nemohu. Celý můj pozitivní program i bilance byly nakonec jen negativní — co jsem nedělal, pro co jsem nehlasoval.

Pak se stalo co se stalo. Moje kniha "Ve stalingradských zákopech", vyšla v časopise Znamja současně s usnesením o případu Zoščenko-Achmatová. Musel jsem svolat stranickou schůzi, jenže kolektiv byl malý, přátelský, a tak se to odbylo rychle: Četli jste, tak co bych... a teď stranické příspěvky.

To byla první vlašťovka. Ale zas, dvě věci tu probíhaly současně. Můj velký úspěch, kniha "Ve stalingradských zákopech" dostala cenu, mluvilo se o ní, a současně, takřka vedle, souběžně, byli zničeni dva velcí spisovatelé. Od té chvíle všechny sny postupně

mizely, jeden za druhým, až to nakonec dospělo k tomu, že dnes sedíme a hovoříme v Paříži.

Mnozí to všechno dnes těžko chápou. Radost z vítězství, z návratu, z toho, že jste třeba našel svůj dum, že už nezabíjejí lidi, zakrývala tak mnohé. A byla tu pochopitelně i víra. Soudruh Stalin zařídil, že z toho všeho nic nezůstalo.

Jak se to stalo?

Odpovím vám, jako jsem tehdy odpověděl cenzorce. Vsevolod Višněvskij otiskl můj text ve Znamja jak jsem jej napsal. Nezměnil jediné slovo. Snad to bylo trochu i proto, že do války tu tiskli prózu jen spisovatelé a já byl první nespisovatel.

Když měl román vyjít knižně, pozvala si mě cenzorka: Hezky jste to napsal, soudruhu Někrasove — já byl tenkrát ještě ve vojenském — o Stalingradu. Ale válku vyhrál přece Stalin. Přidejte kapitolku, ukažte Stalina v pracovně, v genštábu, pár řádek.

Podívejte — řekl jsem — já nejsem spisovatel, ale důstojník z fronty. Spisovatel může fantazírovat, já ne.

A tak odpovídám i vám.

Jsou věci, které nechápu. Víím, že Fadějev vyškrtl moje jméno ze seznamu kandidátů Stalinyovy ceny: žádná generalizace, pohled ze zákopu... Druhý den jsem si přečetl v novinách, že jsem cenu dostal. Višněvskij mi řekl: To Stalin. — Proč zrovna on? Knihu, kde nebyli generálové, ani on a jeho génius? To jsou taková ta proč. Proč byl sedmnáctkrát na Bulgakovových Dnech Turbinových? Co tam bylo, co chtěl sedmnáctkrát vidět? V té hře o lidech kteří zůstávají věrní povinnosti, nezrazují, věří i za těžkých okolností.

Byl paranoik, schizofréní, měl komplex pronásledování, ale zároveň byl člověk, který prožil hrůzu, strach, prvních deset dní války. My čekali co nám řekne z rádia milovaný vůdce a místo něj 3. července koktal Molotov. Doslova bylo slyšet, jak cinkají sklenky na stole: Dělníci, kolchozníci, bratříčci, sestřičky, pomozte, mně je zle. — A oni: Nu, pomůžeme, ale na cos myslel předtím?

Odmlčel se, jako by sbíral myšlenky, co to vlastně chtěl ... a najednou s z ničeho nic zeptal:

Poslyšte, v létě v osmašedesátém, mysleli jste si, že vás obsadí?

Na odpověď nečekal.

My už dávno neměli iluze, aspoň jsme si mysleli, že nemáme. Ale po Maďarsku nám jedno připadalo jisté: Už nikdy tanky, už nikdy okupace. Ani jediný z lidí, které jsem znal, nevěřil, že se stane, co se stalo. Stalin už nežije 22 let. Všechny ty hrůzy, včetně Maďarska — byly už za nového vedení.

Neznal jsem jediného — ale koho já vlastně znal? Za Chruščeva mě zakazovali, pak zase rychle vydali knížku povídek, aby ukázali,

že napravují, nebo líp, kompenzují Chruščevovy křivdy, ale to byl jen okamžik...

Kdybyste věděl, jak jsme to prožívali. Já bych tam k vám nemohl jet, styděl bych se. Napsal jsem povídku, ale ztratila se. O tom, jak jsme jednou hned po ránu zašli na skleničku a najednou vešel člověk a ptá se, kde dostane čaj? Kdo jste? — Čech. Stavěl cosi na Kavkaze. Poradili jsme, on odešel, a za hodinu jsme ho znovu potkali na Kreščatiku. Koupil čaj? Koupil. Do odletu letadla má ještě tři hodiny. Tak pojďte, vypijeme na vaše úspěchy. Pochopil, že s námi může mluvit a vykládal, o Palachovi. Když už musel na taxík, koupili jsme kytici a poprosili, aby ji položil na Palachův hrob. Slíbil, že po návratu zavolá. A my za poslední zbylé peníze koupili další květiny, a tříbarevnou stuhu, na kterou jsme napsali: Ať žije svoboda! Položili jsme je k pomníku neznámého vojína. Ležely tam deset dní, jen ten nápis zmizel... Čech se za měsíc vrátil a zavolal. Na hřbitov se nedostal, ale kytici položil k pomníku sv. Václava. A jenom prý tiše řekl: Od sovětských přátel.

Ještě vám něco řeknu o květinách. Za Leninovým mauzoleem v Moskvě jsou pohřbení hrdinové revoluce. U každého pomníčku vždycky stejné květiny — gladioly. Co to znamená? Vláda je prostě rozpočtuje, někdo to má v popisu práce, je to mrtvá záležitost. Jen u pomníčku Gagarina je vždycky moře 'neorganizovaných' květů. Proslavil zem, mor-da u něj charošaja, a jak uměl vypít, po rusku...

Jak se díváte na Chruščevovo období?

Když jsem v prosinci 1962 přišel na výstavu v moskevské Manéži, užasl jsem. Nikdy mě nenapadlo, že u nás existuje takové umění. A jak lidé debatovali. Pak jsem přijel do Paříže s čerstvým číslem Nového Míru v ruce. Byla v něm povídka Jeden den v životě Ivana Děnisoviče. Mluvil jsem s ruskými emigranty, vykládal jsem jim o všem, co se dnes u nás děje. Nazítrí jsem si koupil Ruskou Mysl a dověděl jsem se, že den poté, co jsem tam byl já, Chruščev výstavu v Manéži zničil. — Ale vcelku ho vidím kladně. V kontextu, do kterého patří.

Mně ovšem zařídil těžký život. Tehdy mě začali vylučovat ze strany. Celkem na třikrát. Dvakrát se to odbylo důtkou, nakonec definitivně... Byl nesmírně nekulturní. Jeden člověk, který ho dobře znal, mi řekl: Pokud jde o kulturu je to prostě bílý list, který už zůstane nepopsaný. — Ale bylo v něm cosi lidského. A 20. a 22. sjezd — to je jeho osobní zásluha. Při všem zmatku, co měl v hlavě, kukuřici, nesmyslných plánech, přesvědčený, že všemu rozumí, a přesto, že málem vyvolal válku vychází v bilanci se znamínkem plus. Snažil se být upřímný a měl lidské rysy, které tak docela chyběly velkému vůdci, učiteli a otcí. Ovšem, i on měl krvavé ruce, na to se nedá zapomenout.

Jednou jsem kdesi četl údajně Chruščevův výklad o smrti Stalina. Zdá se mi, že je v něm aspoň kus pravdy: Zavolali ho, že musí

honem ke Stalinovi na daču. Po cestě viděl, že za ním jedou další auta a pochopil, že je poplach. A tu si vzpomněl, jak ho Stalin jednou povolal z fronty. Takový obrázek ze života našich vůdců. Bylo hrozné počasí, nelétalo se, on se dostal do Moskvy s velkým zpožděním. Když vešel do pracovny, stál na stole pullitr vodky a pod stolem rádka lahví. — Zpozdil jsem se, nelétali ani holubi. — Napij se, holoubku. Ještě jednou. Do třetice. A teď podej hlášení. — Jak jsem to hlášení podal dodnes netuším, ani nevím, co jsem hlásil, vím jen, že mne nějaký důstojník nakonec vynesl a že jsem se vždycky dokázal přinutit vykládat něco o dělech a tancích.

Berija dal jednou Podskrebyševovi pod zadek dort, a Stalin pak podal Berijovi nůž, aby Podskrebyševovi dort ze zadku odkrájel a snědl. Podskrebyševa pak hodili do potoka, aby se opláchl. Nemohli ho dostat ven, byl tlustý, těžký, tak Stalin nařídil potok vypustit.

Nebo na projekci jakéhosi filmu, Stalin dlouho mlčel a pak se obrátil k přítomnému režisérovi: Udělal jste velice nedobry film. Tak, tak, nádherný film jste udělal...!

Jednou mě zavolali telefonem, pár měsíců po tom co vyhnali Chruščeva. — Chce s vámi mluvit Petr Jefimovič. — Kdo? — Šelest. — Trvalo to dvě hodiny. Jak rodný otec? Jak pak se daří mamince, Zinaidě Nikolajevně, vyprávěli mi o ní, znamenitá žena, lékařka... Ze strany vás vylučovali, ale já to nechtěl, bránil jsem tomu. Dobře jste se držel, to je u nás vzácnost. Pak o životě, o práci, Chruščev kritizoval film, který jste napsal, Zastava Iljiča, viděl jsem ho, nechápu, co se mu nezdálo. — Že byl o mládeži, o otcích a synech — řekl jsem. A teď jsem se zas zeptal já: Strana a nová generace stojí proti sobě. Vy máte přece děti. Ptají se vás na Stalina, na Chruščeva? — Mhm, áno, áno, máme velké spory, ale já jim vždycky říkám, byl Stalin, byl Chruščev, ale strana se nemýlí... — Pochopil jsem, že s dětmi nemluví, a když, tak jim pohrdají.

Proč mě pozval, kvůli čemu tohle všechno? Dočkal jsem se: Plánuje se mítink kyjevské inteligence a já mám vystoupit a vypovědět, jak mě Chruščev mentoroval. Jenže já nemám ve zvyku šlapat po těch, co leží na zemi. Mítink se naštěstí nikdy nekonal.

Je třeba říci, že pronásledování inteligence na Ukrajině v pochruščevovském období neorganizoval Šelest. Ale přišel nový náčelník KGB a pěst dopadla na naše Ukrajince. To bylo když před šesti lety Ivan Dzuba napsal otevřený dopis Rusifikace nebo internacionalismus. Mluvil jsem tenkrát náhodou s jedním vysokým stranickým funkcionářem. Zvedl oči ke stropu: Viděl jste nového náčelníka KGB? Dobře se na něj podívejte. Má oči jako kat.

A po Chruščevovi?

Já naše vůdce neidealizuju. Zdá se mi, že jejich základní situace je charakterizovaná nerozhodností. Ovšem, není informací, jenom

pověsti, umění číst mezi řádky. Nejednají logicky, to západ do jejich jednání logiku teprve dodatečně vkládá. Vezměte třeba, jak jednoho štvou tak, druhého onak. Jde o to zbavit se inteligence. Ale proč Solženicyna a jiné pouštějí, a jiné nenechají odjet? Sdí desetitisíce, ale kdyby nechali odjet pár lidí, budou mít pokoj. Kde je logika? Nebo, proč svlékají Židy před odjezdem do naha a doslova je nutí, aby odjížděli s pocitem nenávisti k zemi, ve které prožili život? Čtyřletou holčičku podrobili gynekologické prohlídce. Když před ní dnes vyslovíte slovo Kyjev, třese se a pláče. Vědomě se chovají tak, aby se poslední dojem vryl lidem nezapomenutelně do paměti. Proč?

Se mnou je to jak anekdota:

Za hnusného Stalina mi bylo celkem dobře.

Za liberálního Chruščeva mě začali bít.

Za dnešního režimu mezinárodního uvolnění mě dohnali k tomu, že jsem opustil vlast.

Jak mám být objektivní?

Inteligence... Podívejte se na to, co se kdysi nazývalo inteligence, vzdělanstvo. Všechno znají, všemu rozumějí, vědí, že nic z toho, co se za pravdu vydává, není pravda. Ale mají dači, auta, jeden je velký lékař, druhý profesor, třetí akademik, všechno chápou a nic nedělají.

Největší kulturní postava na Ukrajině je Ivan Džuba. Napsal prosbu o milost, odřekl se vlastní minulosti — a přestal existovat jako intelektuál, jako představitel ukrajinské kultury. Kdežto jiní sedí. Proč? Protože chtějí, aby byla ukrajinská kultura. Zatímco lidé čtou makulaturu, která se prostě tiskne ukrajinsky. Totiž, čtou... nečtou.

Ve třiačtyřicátém, po Stalingradě, jste vstoupil do strany. Pak přišel rok třiapadesátý, třiasedesátý, třiasedmdesátý. Co to udělá s člověkem?

Stalingrad — hrdost a nadšení přiváděly lidi do strany. Tak to bylo se mnou a s milióny.

O deset let později umřel Stalin. Další radost, a trochu leknutí. Naučili nás, že nás musí držet za ruku. Jen díky otci a carovi jsme překonali tolik protivenství. Co bude teď? Mnozí se polekali.

Uplynulo deset let. Ničil mě Chruščev, začalo moje stranické martýrium.

Za dalších deset let poprvé přišla ke mně do bytu KGB. A od té chvíle jsem už byl trvale pod otevřeným policejním dozorem.

Co bylo uvnitř, pod tím vším?

Stalingrad končil v Berlíně. To byla ta víra, o které jsem mluvil.

Pak Achmatová, Zoščenko. Trpkost, rozčarování. Za války jsme jaksí zapomněli na třicátá léta, mylně jsme se domnívali, že jsou smytá krví.

Tehdy jsem přestal přemlouvat svoje přátele, aby vstupovali do strany, protože jen zevnitř strany se dá něco dělat. Léta tzv. boje proti kosmopolitismu byla nejhorší. Jako Rus a jako člen KS jsem se cítil dvojnásob odpovědný za stupňující se antisemitismus.

Tenkrát jsem se také rozešel se Svazem ukrajinských spisovatelů. Kornejčuk mě chtěl

přitáhnout. V době vrcholící kampaně proti kosmopolitismu se konala schůze v někdejší sídle ukrajinské Rady. Jeden za druhým vystupovali spisovatelé na tribunu. — Teď ty, zavelel Kornejčuk. — Ne. — Viš, co to znamená? — Epizoda neměla bezprostřední fyzické následky, ale přestali mě vydávat.

Pak umřel Stalin. Tání skončilo v Maďarsku. Budapešť — to byla strašná rána nám všem. Když jsem vydal Americký deník, prohlásil Chruščev, že je třeba mě vyhnat ze strany. Ukrajínští přátelé vyrazili v jednotné frontě. Pak Chruščev padl a Novyj Mir mě zase začal tisknout. Jenže to už se ve mně začaly dít věci. Podepsal jsem různé dopisy, protesty, následovala další řízení, důtky, v roce 1974 mě konečně vyloučili. Navíc se do věci vložilo KGB. To je důvod, proč sedím tady.

Nedávno jsem byl v Kanadě a denně jsem vystupoval před tamními Ukrajinci na obranu Vladimíra Moroze. Moc se mi ta kanadská ukrajinská mládež líbila. Samozřejmě, jejich vztah k Ukrajině je složitý, ale dá se s nimi hovořit. Se starší generací je to těžší.

Ptali se mě, zda jsem pro nedělitelnost SSSR nebo pro nezávislost Ukrajiny. Samozřejmě, říkal jsem jim, každý národ si musí zvolit svou cestu. Ale jak se to má stát, nevím. Trvali na nezávislosti, a já je nemohl ničím potěšit. Nezávislosti to na Ukrajině prostě nepáchne. Je tam spousta čestných, statečných lidí, to ano. Ale co dál? A tak jsem jim vykládal, položertem polovážně: Národ je unavený, sytý a opilý. Na práci není čas. Dnes žení Michalku, a tak jsou opilí tři dny, čtvrtý den po ránu začnou znova, pátý den umře starý. Mikola, potom je 1. máj, 9. květen, a to už jsou vlastně ruské velikonce za dveřmi. Nacpali jim žaludky, vybilili mozky a když vypiješ samohonky — 150 kopějek za litr — můžeš nadávat na vládu co hrdlo ráčí a nic se nestane. Milicionář dostane svou flašku.

Ta nepředstavitelná epidemie opilství je snad ze všeho nejhorší. Nejsou statistiky, ale v Litgazetě se nedávno objevil článek jakéhosi lékaře, který konstatoval, že od roku 1945 do roku 1975 vzrostla spotřeba alkoholu třikrát, čtyřikrát. A to mi věřte, že v pětáctyřicátém lidí nepili kefir a čaj s cukrem. Přitom jde o oficiální údaje, které neberou v úvahu samohonku a kražený lih. Nebo jen v nepatrné míře.

Závěr je spíš smutný. Totéž platí o dělnících, kteří si navíc nemohou zvat studenty, aby za ně sklídili úrodu. A tak pracují a pijí. Jak daleko je odtud k myšlenkám o demokracii, nezávislosti, svobodě slova. Vláda opíjí lid a všestranně z toho těží.

Na pozadí vyšší životní úrovně vystupuje skupina lidí v čele se Sacharovem, vykupuje hříchy většiny a dokazuje, že národ ještě docela neztratil svědomí. Kolik jich je? Ze 250 miliónů 150 miliónů neví, kdo je Sacharov. Vedení dělá co chce, nikomu nemusí skládat účty, klame svět i sebe, vyrábí nekonečné množství zbraní a všichni se jich bojí. Ideologie existuje jenom na stránkách novin.

Paradox téhle situace je, že vůdcové tak obrovské, a silné země se třesou. Důkaz? Solženicyn. Sám, proti všem — a zvítězil.

Na jedné straně opilý národ, a na druhé lidé, kteří bojují i v podmínkách koncentračních táborů, stávají se symbolem, a svou smělostí pomáhají i nám žít tady, v cizině, protože nedovolí, abychom se zastavili, zaspali, uklidnili. Díky jim má snad i naše zdejší existence nějaký smysl.

Zápas, který vede ta hrstka lidí z táborů a odevšad, nakonec přece jen nutí k ústupkům. Vedení musí propouštět politické vězně, vyhánět ze země místo zavírat. My tady nikdy nesmíme ztratit spojení s lidstvem, úporností, smělostí a trpělivostí, jež existují doma a v nichž je vždycky naděje.

A spisovatelé?

Dělí se do dvou kategorií. Jedni chválí, opevňují, mají pozice a peníze. Druzí píšou se snahou nelhat, ale přitom tak, aby je přece jen tiskli. Všichni chtějí, aby je tiskli. A musí žít. Tak vzniká umění kompromisu, triků, téměř cirkusového držení rovnováhy. Roste význam obratných redaktorů, kteří mají opravovat spisovatele a přitom se snaží neškodit, vědí, jak pomoci autoru, oklamat cenzuru, aby cenzura nepoznala a čtenář pochopil. Já a moji přátelé jsme se snažili kráčet po téhle druhé cestě. Najít způsob, jak nelhat a přece tisknout. Těch, kteří nelžou, není mnoho, ale jsou. Jednou však přijde chvíle, kdy všechna chytristika už nepomáhá a prostě vás netisknou. Co pak? Mně se tak nějak povedlo dožít do penze a nelhat. Úspěch jsem měl, takže tohle mě už nechává klidným. Netisknou? Budu psát pro potomstvo. Za pár let vydají. Neposílal jsem věci za hranice, psal jsem do šuplíku.

Pak přišli od KGB, rukopisy zabavili a nevrátili. Tehdy jsem pochopil, že není východiska a odjel jsem. Ještě předtím jsem však udělal pokus se Zápisky Čumila. Takové procházky, vzpomínky, komentáře, víceméně neutrální. Jedno jsem psal do stolu, tohle přece jen s myšlenkou na uveřejnění. Novyj mir přijal, vysázel, zaplatil — a pak sazbu rozmetali.

Tolik pokud jde o mě. Ale jsou jiní, Vladimír Vojnovič, Vladimír Kornilov, Lydia Čukovskaja... Těm je zvláště těžko. Otevřeně posílají své věci za hranice a co s nimi bude, to je, mírně řečeno, v mlhách.

Lidé rostou, chtějí mluvit, nechtějí už žít s nedovyprávěnými příběhy. A to mohou jen, když tak či onak získají možnost tisknout jinde.

Těch, kteří nelžou a dosud tisknou, je pořád ještě řádka. Ani těm není lehké, protože už není Tvardovského Novyj mir. Duší svůj hlas, ale to, co říkají, je přece jen zajímavé. Byl Šukšin, je Vasil Bykov, Jurij Trifonov, Jurij Belov, Fjodor Abramov, Možajev, Rasputin, Sjonim, Iskander. Musí procházet všemi uličkami, které tak dobře známe, a navíc vidí kolem sebe, vedle sebe ty, co se

už vnitřně docela osvobodili. Pochopitelně, i je to táhne vypovědět jednou všechno naplno a svobodně.

Tady se dostávám do slepé uličky. Teprve odtud, zdaleka vidím, jak je tam těžko. Každému skutečnému spisovateli. Ale svou cestu musí každý najít sám, tady nikdo nepomůže.

Co vaše vlastní literatura?

Člověku už se dnes nechce fantazirovat, vymýšlet, jak se Anna Ivanovna zamilovala. Rád bych jen sám za sebe vypověděl, co mi jde hlavou. To začalo kdysi mými cestopisnými črtami. Na věšák cesty za hranice jsem především věšel myšlenky, vznikající z cestovatelových dojmů, setkání, rozhovorů. Když jsem pak začal psát Čumila, řekl jsem si, že totéž je možné dělat s Moskvou, Kyjevem či Samarkandem.

Začínám přemýšlet o nové knize. Asi v téže tónině, z téhož zorného úhlu. Chtěl bych nějak vyjádřit srážku mezi novým, co jsem ještě nepoznal, a starým, o kterém jsem ještě nenapsal. O člověku, který prožil 30 let v KSSS a rád se rozešel.

Je to, co chci dělat, v souladu s tím, kam míří dnešní literatura? Nevím. Mám dvě věci, které ještě hned nevydám, a v nichž jde o takovou symbiózu fantazie s dokumentem. Ale v nemoci jsem znovu přečetl spoustu věcí, které jsem už skoro zapomněl. A zase jsem se nadchl některými věcmi Tolstého. Přitom je to docela proti tomu, co bych sám rád dělal. Takže, všechno je individuální. Je-li dobrý spisovatel, bude i dobrá kniha. Nebude-li...

Nejzajímavější v tvůrci je vždycky on sám.

Proč naše vedení tak nenávidí skutečně tvůrčí, nezávislé lidi, v literatuře, v umění? Mám jediné vysvětlení, a tím je jejich vlastní tupost a nevzdělanost. Vezměte třeba slavnou návštěvu Chruščeva na výstavě v Manéži. Domnívají se, že skutečně všemu rozumějí, a nenajde se nikdo, kdo by vstal a řekl: Vždyť nevíte, o čem mluvíte.

Žijete dnes na západě, ve Francii...

Neříkám, že jsem tu něco pochopil, a nedovolil bych si je poučovat nebo jim kázat. Ale tomu, co se děje u nás, rozumím. Líp než oni. A o tom je třeba mluvit, aby se nikomu nemohlo podařit udělat tady něco podobného.

Dva dny trvalo to hledání pravdy na sadě v Suresnes. Neboť pravda je těžká, nejtěžší, asi nemožná, nedosažitelná. Pravda především o sobě. Na různých polednicích, v různém čase, v různé historii.

Pravda byla a je údělem Viktora Někrasova. Na jeho hluboce zbrázděné tváři a v jeho zapadlých, tékajících, stále o všem pochybujících očích je to vidět.

Jizvy po pravdě. Po odvaze k pravdě.

AJL

DOKUMENTY:

Deníky Komunistické strany Itálie "Unità" a socialistické strany "Avanti" uveřejnily v předvečer XV. sjezdu KSČ podstatné výtahy z "Otevřeného dopisu", který adresoval komunistům a socialistům Evropy Zdeněk Mlynář, bývalý tajemník ÚV KSČ a člen předsednictva ÚV KSČ v roce 1968. Dopis měl velký ohlas v západním tisku a rozhlase a v komunistických a socialistických stranách, jimž byl doručen. Přinášíme jeho plné znění.

OTEVŘENÝ DOPIS komunistům a socialistům Evropy

Obracím se tímto osobním dopisem k soudruhům a přátelům v komunistických i socialistických stranách Evropy v naději, že tak mohu alespoň zčásti přispět k řešení naléhavých politických problémů v mé vlasti, které jsou dnes bez pomoci evropského dělnického hnutí sotva řešitelné.

Před osmi léty, srpnu 1968 byl z Československa odeslán docela jiný dopis, jehož adresátem byla jen malá skupinka vybraných komunistických stran a jehož autoři se báli nebo styděli podepsat. Jeho text uveřejnila sovětská "Pravda" dne 22. srpna 1968, aby jím zdůvodnila, proč vojska pěti států Varšavské smlouvy překročila státní hranice Československa a obsadila celé jeho území; dopis měl dokázat, že se tak stalo na přání odpovědných československých činitelů. Dodnes není známo, kdo byli autoři tohoto dopisu. Přesto však představitelé dnešního vedení KSČ a jejich zahraniční protektoři nejenom nepopírají jejich právo napsat a odeslat takový dopis, nýbrž naopak to vydávají za akt uvědomělého komunistického internacionalismu. Doufám proto, že ani mně nebude těmito politickými představiteli upíráno právo sdělovat v osobním dopise své názory na politickou situaci v Československu soudruhům a přátelům v komunistických a socialistických stranách Evropy. Nikoho při tom nežádám o vyslání armád na podporu mých názorů a navíc se také plným jménem podepisuji.

Ve strategii velmocenské politiky je československý problém lokálním a vnitropolitickým problémem, neboť nemůže vyvolat konflikt mezi velmocemi. V evropském komunistickém a socialistickém hnutí však tento problém zdaleka nemá jen lokální a vnitropolitický význam. Jsem přesvědčen, že některé politické koncepce, uplatňované oficiální mocí v dnešním Československu, nejenom poškozují rozvoj socialismu v této zemi, nýbrž jsou i vážnou hrozbou pro perspektivy rozvoje socialismu v celé Evropě.

V dnešní Evropě existují vedle sebe státy, v nichž byla ekonomická i politická moc kapi-

tálu a buržoazie svržena, v nichž vládou komunistické strany, a které tu realizují svůj program výstavby socialismu a komunismu, i státy, v nichž je vláda kapitálu, monopolů a buržoazie stále ještě nespornou skutečností. Perspektivy rozvoje socialismu v Evropě tedy může ohrožovat nejenom to, že monopolistický kapitál bude dál bránit dělnické třídy a pracující v řadě zemí převzít do svých rukou řízení společnosti, nýbrž také to, že v zemích usilujících o výstavbu socialismu a komunismu nebudou správně, pro pracující evropských zemí přesvědčivě řešeny životně důležité otázky osvobození pracujících lidí.

Perspektiva socialistické Evropy, Evropy zbavené diktátu kapitalistických monopolů a imperialistické zvrů, je i dnes programem všech evropských socialistických sil. Dnešní doba je však charakterizována navíc tím, že se po dlouhých letech konečně podařilo zformulovat i obecnou politickou platformu, vytvořenou konferencí o evropské bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách, která je reálně možným politickým rámcem dalšího vývoje Evropy. V zájmu všech evropských národů, v zájmu pracujících tříd celé Evropy je, aby tato politická platforma nebyla chápána jen jako takticko-politický manévr velmocenské politiky. Proto také evropské dělnické hnutí — komunisté i socialisté — z ní musí vyvodit závazné závěry i pro svůj vlastní politický postup. Socialistickou se má Evropa stát bez válečných konfliktů, v mírových vztazích, při respektování suverenity jednotlivých států a při zřeknutí se násilí ve vztazích mezi nimi a právě tak i při respektování základních demokratických práv a politických svobod občanů. Neboť právě tato práva a tyto svobody jsou neoddelitelnou součástí evropské civilizační tradice, jejímž plodem je konečně i samo socialistické a marxistické, komunistické hnutí.

Za podmínek míru a spolupráce v Evropě, kdy další rozvoj socialismu není spojován s představou válečného konfliktu, nemůže být za hlavní hybnou sílu socialismu považován vojensko-politický blok. Existence vojensko-

politických bloku je plodem takových poměrů, jaké by v Evropě postupně měly být cílevědomě překonávány ve jménu politické platformy helsinské konference. Ztotožňovat rozdělení zemí na kapitalistické a socialistické s rozdělením Evropy i světa do vojensko-politických bloku není za takových podmínek perspektivně možné. Za hlavní hybnou sílu socialismu je nutno považovat vnitřní socialistické síly v každé zemi. Internacionální cíle socialismu lze tedy dosahovat jenom tehdy, jestliže budou všemožně podporovány a sjednocovány tyto vnitřní socialistické síly v každé zemi. To se proto musí stát hlavním politickým cílem současného evropského dělnického hnutí.

Podobně i plné respektování základních demokratických práv a politických svobod občanů musí být komunisty i socialisty uznáváno jako něco, co nemůže být popíráno ani převzetím politické moci pracujícími třídami, ani dalším rozvojem socialistických společenských vztahů. V evropských podmínkách se má tedy socialismus konstituovat a rozvíjet jako společenský řád, garantující politické svobody občanů plněji a důsledněji než buržoazní demokracie. Tomu ovšem odporují koncepce, které tvrdí, že formální demokratická práva a politické svobody jsou bezpředmětné tam, kde "lid si vládne sám" a kde právo na práci i další sociální jistoty představují i bez toho vyšší stupeň demokracie. Jenom z té kritiky, kterou na svém XX. sjezdu i později provedla KSSS, je dostatečně známo, jak Stalin spojoval podobnou koncepci s masovým pošlapáváním elementárních práv občanů, s nezákonností a s masově užívaným hrubým násilím vůči socialistické společnosti. Nejenom tedy politická platforma helsinské konference, ale i dosavadní historické zkušenosti komunistického hnutí jsou pádným důvodem k tomu, aby podobná politická demagogie byla z evropského dělnického hnutí nenávratně vymýčena.

Poměr k politické demokracii se stále více dostává do popředí v každodenním politickém životě dnešní Evropy. Význam politické demokracie vzrůstá tou měrou, jakou se skutečně daří upevňovat atmosféru evropského míru a spolupráce, nepříznivou reakčním diktátorským režimům. Pád vojenských fašizujících diktatur v Řecku a Portugalsku, vzrůstající naděje pro možnosti demokratického vývoje ve Španělsku — to vše svědčí o tom, že v této politické atmosféře mizí z mapy Evropy poslední stopy éry fašismu. Politika míru a spolupráce v Evropě výrazně zeslabuje a může zcela znemožnit nebezpečí, že by proti socialistickým přeměnám v některé evropské zemi otevřeně intervenovala (zejména vojensky) některá kapitalistická mocnost.

Stoupenci socialismu v Evropě proto nemožnou problém politické demokracie bagatelizovat. Naopak — ve spojení s politickou demokracií je zřejmě jediná politicky reálná perspektiva vítězství i dalšího rozvoje socialismu v Evropě. Politická demokracie při tom pro dělnické hnutí není samoúčelem: je prostřed-

kem k provedení hlubších společenských převratů, k nastolení socialistických vztahů v ekonomice i v dalších oblastech společenského života a jedinou správnou cestou dalšího rozvoje těchto vztahů v zemích, kde byl kapitalistický řád již likvidován. Socialismus spojený s politickou demokracií musí pak rozvíjet i takové způsoby skutečné účasti pracujícího lidu na rozhodování, řízení a správě společnosti, jaké buržoazní demokracie nemůže realizovat: společenskou samosprávu dělníků a ostatních pracujících. Politická demokracie však při tom zůstává i pro dělnické hnutí také sama o sobě hodnotou: nemůže být omezována a potlačována ve jménu vyšších forem demokracie, neboť skutečně vyššími formami mohou být jen takové formy demokracie, které plně integrují a zároveň rozvíjejí i elementární, již za buržoazie známá demokratická práva a politické svobody občanů. Myslím, že právě v tom je smysl politického úsilí, které v tomto směru v poslední době vyvíjejí nejvýznamnější komunistické strany západní Evropy.

Je zcela samozřejmé, že za těchto podmínek se v evropském dělnickém hnutí rovněž znovu dostává do popředí známá kardinální otázka: je možná a žádoucí trvalá, nejenom taktizující, pevná politická spolupráce komunistů a socialistů? Otevřená nepřátelství i věcné rozpory mezi nimi mají svůj původ v podmínkách, které vládly v Evropě v předchozím padesátiletí. Nové podmínky dnešní Evropy však nutně i v této otázce otevírají nové možnosti. I dnes existují a budou v dělnickém hnutí existovat věcné, koncepční rozdíly v pojetí řady problémů socialistické přeměny společnosti. To však nemusí být nepřekonatelnou překážkou účinné politické spolupráce a jednoty komunistů i socialistů (i dalších levicových sil), jestliže při tom bude důsledně respektována plná autonomie obou směrů jako politických subjektů, jestliže se jejich vzájemné vztahy budou důsledně podřizovat pravidlům politické demokracie. Pak ovšem nezbyvá už místo ani pro reakční politiku zákazu činnosti komunistických stran, ani pro sektářskou politickou logiku, podle níž nekomunistické socialistické směry jsou jen dočasnými spojenci socialistické revoluce a po jejím vítězství je jim proto odňato právo nejen na samostatnou politickou existenci, ale i na jakýkoli projev vlastních názorů.

Řada politických dokumentů i postojů evropských komunistických i socialistických stran z poslední doby, průběh příprav konference evropských komunistických stran i jiné současné politické diskuse v evropském dělnickém hnutí svědčí o tom, že také uvnitř samotného komunistického hnutí musí být nezbytně řešena řada problémů, pokud se má toto hnutí opravdu vážně a s politickou odpovědností orientovat na vývoj socialismu za podmínek míru a spolupráce v Evropě. Jsou-li za rozhodující hybnou sílu socialismu opravdu uznávány vnitřní socialistické síly v každé evropské zemi, musí být reálně zaručena plná politická autonomie i suverenita jednotlivých evropských komunistických

stran. Jejich jednota se může utvářet jen jako demokraticky konstituovaná jednota, která předpokládá i nutnou existenci rozporu a vylučuje potlačování a umlčování početně nebo momentálním politickým vlivem menšinových názoru a politických postojů. Právě dnes je pro řešení řady problémů jednota hnutí ovšem potřebná; evropské komunistické hnutí ji však rozhodně nemůže dosáhnout jinak a snahy o sektářské, násilné vynucování zdánlivé jednoty potlačováním reálných rozporů a rozdílů mohou tedy zájmy jednoty hnutí jen ohrozit.

Demokratické principy je třeba důsledně uplatňovat i ve vztazích mezi komunistickými stranami, které již vládou — ať už některé z nich představují větší či menší státní a politickou sílu — i mezi stranami vládnoucími a těmi, které doposud podíl na státní moci ve svých zemích nemají. Je samozřejmé, že komunisté ve všech zemích podporují země, v nichž již zvítězila socialistická revoluce a kde komunisté představují vládnoucí stranu. Taková podpora však nikterak nesmí vylučovat možnost kritiky v těch případech, kdy se politika některé vládnoucí komunistické strany jeví komunistům jiných zemí jako nesprávná, chybná nebo i vysloveně nepřijatelná a scestná. Z faktu, že komunisté v určitých zemích mají v rukou monopol moci, nikterak nevyplývá, že mají i monopol na pravdu a právo potlačovat kritické postoje ostatních komunistů ve hnutí, znemožňovat jim řešit stejné otázky jinak a lépe. Představa, že jenom komunisté u moci představují "reálný socialismus" a že politika ostatních komunistů není snad reálným vývojem téhož socialismu v Evropě a ve světě, je představa nepravdivá a hluboce nemarxistická. Je to jen výraz nekritického sebevědomí držitelů monopolní politické moci.

Jakmile obecné socialistické a komunistické cíle přestávají být jen teoretickými postuláty a jsou realizovány politickou praxí, řeší je každá komunistická strana vždy jen zvláštním, specifickým způsobem, podle historických (a tedy zvláštních) podmínek své politické akce. Žádná praxe žádné strany tedy není a nemůže být přímým vtělením obecných zákonitostí, nutně závazných i pro všechny ostatní strany. Politické postupy a zkušenosti jednotlivých komunistických stran proto mohou být jinými stranami přijímány jen dobrovolně, demokraticky, shledaly-li tyto strany vlastním samostatným rozbořením, že takové zkušenosti jsou i pro ně platné, že jsou v souladu se zkušenostmi a snahami dělnické třídy a lidu v jejich zemi. Odsuzovat kteroukoli komunistickou stranu za to, že určité jinde uplatněné politické postupy nepřijímá, vylučovat ji za to z komunistického hnutí a vyhlášovat její představitele za renegáty a zrádce — to je vlastní jen sektářské politické logice, která už způsobila vývoji socialismu v Evropě mnoho škod a porážek. Uplatňoval ji J. V. Stalin, který své vlastní postupy povýšil na "obecně platné zákonitosti" a násilím si vynucoval jejich přejímání v celém komunistickém hnutí. Důsledné vymýcení všech

pozůstatků takové politické logiky v evropském komunistickém hnutí — to je nezbytná podmínka úspěšné socialistické politiky v dnešní Evropě.

Avšak je to právě tato zhoubná politická logika, jejíž plodem jsou dnešní politické poměry v Československu. Podle této logiky byla souzena KSČ za to, že v roce 1968 vstoupila na cestu demokratizace socialistického zřízení, konkrétně rozpracovanou v akčním programu KSČ. Při tom právě politika akčního programu KSČ plně navazovala na poválečné revoluční snahy KSČ o respektování demokratických tradic a snah československého lidu při výstavbě socialismu a získala také nepopíratelnou a zjevnou podporu drtivé většiny lidu. Bylo to tak zřejmé, že dokonce i autoři onoho dopisu, který je vydáván za žádost o vojenskou intervenci, v srpnu 1968 výslovně psali: "Základní občanská práva, jež byla vždy životně spjata s představami našeho lidu o demokracii a humanismu, byla znovu oživena v myšlenkách a v pokrokovém duchu akčního programu, této dlouhodobé platformy našeho socialistického vzestupu, jež získala nebyvalou masovou podporu našeho lidu".

Protože však tento politický vývoj roku 1968 se jevil jako nežádoucí tehdejšími politickým vedením několika jiných stran a států, byla komunistické straně Československa silou vnucena zcela jiná a protichudná politická koncepce. V roce 1970 bylo pod záminkou "výměny stranických legitimací" provedeno doslova rozbití KSČ právě podle toho, kdo se zřekl nebo nezřekl myšlenek akčního programu z roku 1968 a kdo byl nebo nebyl ochoten prohlásit vojenskou intervenci ze srpna téhož roku za "bratrskou pomoc k záchraně socialismu před kontrarevolucí". Zhruba půl milionu komunistů, kteří to odmítli (tj. asi třetina členů tehdejší KSČ), bylo násilně zbaveno členských legitimací strany a vyhlášeno za představitele "antisocialistických a antisovětských sil", za "pomocníky kontrarevoluce" apod. Podle téhož klíče byly rozbity funkcionářské kádry odboru, nejmasovější organizace dělnické třídy i ostatních pracujících. Stejněho politického oceňování se dostalo i dalším statisícům občanů, kteří členy KSČ nikdy nebyli, ale zachovali si přesvědčení o správnosti politické linie demokratických reforem v roce 1968.

V dnešním Československu tedy nikterak nejde jenom o problém tzv. disidentů, nejde o to, že jsou umlčováni jednotlivci, tlumočící kritiku a nespokojenost různých vrstev společnosti. Jde o to, že se umlčují a pronásledují statisíce lidí, kteří po dlouhá léta tvořili a i dnes tvoří určitý názorový proud v evropském komunistickém, socialistickém a demokratickém hnutí. Tento názorový proud je svými myšlenkami velmi blízký a někdy zcela totožný s názorovými proudy, které se stále větší měrou pozitivně uplatňují v evropském dělnickém hnutí, poslední dobou zejména výrazně v politickém vývoji komunistických stran v Itálii, Francii, v komunistické straně Španělska, Velké Británie, Švédska, Belgie i jinde. Je rovněž velmi blízký názorovému

proudu, který již po léta představují v evropském dělnickém hnutí jugoslávští komunisté; v některých otázkách se sblíží i s politickými stanovisky rumunských komunistů.

Tento můj dopis je samozřejmě jen osobním dopisem a nikdo, kdo zastává takové názory, jaké tlumočím, nemá v dnešním Československu možnost ověřit si přesně jejich ohlas u obyvatelstva, neboť je nesmí vůbec zveřejnit. Nepovažuji své názory ani v těch otázkách, o kterých tu pojednávám, ani v jiných otázkách za něco, co by nemělo být podrobeno diskusi a kritice a co by měli vyznávat všichni, kdo v Československu usilují o demokratický vývoj. Přesto však myslím, že mohu oprávněně říci, že názory na základní otázky a perspektivy vývoje socialismu v Evropě, jež stručně formuluji v tomto dopise, nejsou jen názory několika jednotlivců, nýbrž že charakterizují celý komunistický a socialistický myšlenkový proud, umlčovaný v dnešním Československu. Nechtě tedy evropské komunistické a socialistické strany posoudí, zda jsou to názory "antisocialistické a kontrarevoluční".

Rozhodující fakta o formách perzekuce komunistů a socialistů, kteří v Československu zastávají podobné názory, jsou všeobecně známa z řady v zahraničí publikovaných dokumentů. Tito lidé byli a jsou po desítkách bez soudu prakticky odsuzováni k nuceným pracím, neboť nesmějí pracovat téměř nikde jinde, než ve sféře nekvalifikované, obvykle fyzické práce, ať je jejich pracovní schopnost a kvalifikace jakákoli. Jejich rodiny jsou postiženy podobně, jejich děti nesmějí být přijímány na střední odborné a vysoké školy. Tito lidé nesmějí nikde v Československu zveřejňovat své názory, za pokusy o něco takového hrozí vězení, v němž jsou někteří z nich drženi již po léta. Kdo je podezřelý, že stále ještě myslí jinak, než jak to předepisuje oficiální linie, že své myšlenky píše nebo sděluje přátelům, je sledován politickou tajnou policií, která ruší svobodu jeho soukromí, provádí domovní prohlídky, odposlouchává a porušuje listovní tajemství, rozrušuje přátelské lidské vztahy tím, že pronásleduje každého, kdo se s podezřelým stýká, zakazuje cestovat do zahraničí, dává pokyny k vyhození z práce atd. Fakta o těchto perzekucích jsou pro evropské komunisty a socialisty lehce ověřitelná. Stačí k tomu, aby ve svých stycích s Československem vždy vyžadovali spolu s oficiálními informacemi a stanovisky také stanoviska a informace od těch, koho dnešní režim násilně umlčuje a chce izolovat od evropského dělnického hnutí.

Čím se tento stav liší od temného období Stalinových metod, které tak jednoznačně odsoudil již XX. sjezd KSSS a celé komunistické hnutí? Vlastně jen tím, že nedošlo k popravám politicky opozičních komunistů a dalších občanů a že počet politických vězňů je nesrovnatelně menší. To je ovšem podstatný rozdíl z hlediska života těch, kdo jsou perzekucím vystaveni. Z hlediska zásad politiky a z hlediska potřeb současného evrop-

ského dělnického hnutí to však není rozdíl tak podstatný. Sektářská, svými kořeny ze Stalinova období dovozená politická logika a z ní vyrůstající protidemokratická praxe je v dnešním Československu nejen konzervována, ale systematicky a důsledně rozvíjena.

Pro stoupence podobného názoru, jaké vyjadřuji v tomto dopise, přinesl podpis nejvyššího československého představitele na závěrečném aktu helsinské konference vlastně jen jedinou změnu, pokud jde o jejich postavení v dnešním Československu. Byli-li před tím označováni "jen" za antisocialisty a pomocníky kontrarevoluce, jsou po helsinské konferenci obviňováni ještě z protimírových snah. Tak například v ústředním orgánu KSC "Rudém právu" ze dne 4.1.1976 se píše, že buržoazní protisovětské a protimírové propagandě "slouží kromě jiného také pamflety československých renegátů. Jde o různé dopisy, stati a prohlášení Dubčeka, Mlynáře, Kriegla a několika jim podobných osob, žijících v Československu, ale překypujících nenávistí k jeho společenskému a politickému zřízení ... Antikomunistické síly se snaží takovým způsobem zvrátit konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v nástroj nepřátelství a nových studenovělečnických štvanic proti socialistickým zemím a komunistickým stranám".

Žádný z dopisů, žádná stať ani žádné prohlášení, jež tu "Rudé právo" napadá, neodporuje svým politickým obsahem v ničem názorům, které se snažím formulovat v tomto svém osobním dopise. Konečně mimo hranice státu Varšavské smlouvy si každý může přečíst texty, které má "Rudé právo" zřejmě na mysli. Je-li už zapotřebí známkovat tyto názory předponou "anti", pak je lze označit jedinečně za antistalinské. Ale lze ztotožňovat Stalinovy koncepce a metody s komunismem a socialismem v Evropě roku 1976? To je ovšem základní otázka, jejíž význam přerůstá měřítko vnitropolitických záležitostí dnešního Československa. Všichni evropští komunisté i socialisté mají nejenom plné právo, ale i přímou povinnost jasně a nedvojsmyslně odpovědět na tuto otázku.

Je tomu letos právě dvacet let, co na ni začala záporně odpovídat na svém XX. sjezdu KSSS. Od té doby ve všech komunistických stranách — ať už jsou stranami vládnoucími nebo ne — probíhá vnitřní zápas sil a tendencí, snažících se o důsledné překonání neblahého Stalinova dědictví, se silami a tendencemi, které se sice k němu slovně rovněž nehlásí, snaží se však v politické praxi zachovat co nejvíce z jeho logiky i metod. Tento zápas není vždy viditelný, zejména ve stranách, které vládnou. Probíhá však stále až do dnešních dnů a není ještě ukončen. Politická linie, ústící v mírovou iniciativu SSSR v duchu politické platformy konference v Helsinkách, je plodem tendencí, usilujících o překonání tohoto neblahého dědictví. Zároveň však jsme svědky toho, jak se protichůdné tendence pokoušejí o svou vlastní interpretaci této politické linie — v ideologii i v politice. Stává se, že v politice jediné strany

nebo i v politických krocích jediného stranického představitele lze pozorovat svár obou tendencí.

V dnešním Československu je však zcela zvláštní situace: Drtivá většina těch komunistů kteří v KSČ bojovali proti stalinskému dědictví a dovedli tento boj až do vítězství demokratické politiky v roce 1968, je dnes postavena nejen mimo řady KSČ, ale prakticky i mimo zákon, tvoří ghetto neplnoprávných či zcela bezprávných občanů. Jejich volání, aby také pro Československo platila cesta, vymezená politickými dokumenty helsinské konference, je pak vydáváno za hlas "antisocialistických sil", za výzvu k zasahování do "vnitřních záležitostí" a tím tedy za aktivitu, která je "proti duchu Helsinek" a slouží "studené válce". Co je to jiného než školský příklad politické demagogie stalinského ražení?

Ve skutečnosti jde o to, že pod záminkou řešení "vnitřních záležitostí" je v dnešním Československu vlastně mimo zákon postaven myšlenkový proud, usilující o spojení politické demokracie se socialismem, tj. týž proud, který je v evropském dělnickém hnutí hlavní pozitivní zárukou dalších vývojových perspektiv socialismu v Evropě. Nechtě tedy komunistické a socialistické strany Evropy posoudí, zda taková situace se jich opravdu nijak nedotýká, zda je to jen vnitřní záležitost současného vedení KSČ, nebo zda naopak tu jde o politický postup, hrubě poškozující zájmy evropského socialismu a tedy i jejich zájmy vlastní.

V evropské politice existuje nesporně i výrazná reakční tendence, která se snaží politickou platformu helsinské konference pohřbit jako nereálnou, naivní iluzi. Nejde teď o to, abych podrobněji ukazoval na nebezpečí kapitalistických monopolistických kruhů, jež stojí za touto tendencí. V souvislostech, jichž si všímá tento dopis, je důležité vidět, že tato tendence usilující o pohřbení helsinské politické platformy, získává ve svůj prospěch argumenty všude tam, kde se v politické praxi dělnického hnutí uplatňuje linie, představující anachronistické přežívání stalinských koncepcí a metod. Dnešní Československo je přímo pokladnicí takových argumentů. Neboť vskutku, je-li sám někdejší první tajemník komunistické strany "antikomunistou", jestliže "překypuje nenávistí" k socialismu a slouží protimírovým štváčům jen proto že má kritický postoj k diktátorským metodám svého nástupce a stále obhajuje spojení socialismu s politickou demokracií, jak asi bude potom nazýván ten, kdo vůbec nikdy nebyl a není komunistou, kdo zastává výchozí koncepci sociální demokracie anebo kdo vůbec není přesvědčením socialistou, chce však mír a demokracii v Evropě? Co s takovým člověkem udělá režim, který až do druhého kolena pronásleduje přesvědčené komunisty, kteří čtvrt století bojovali za komunistickou politiku, ale teď mají odlišné politické názory než oficiální vedení? Je vůbec reálné věřit, že takový politický režim chápe Helsinky jinak než jako politický manévr, že slovní uznání demokratických práv a svobod je pro takový

režim něčím jiným než fíkovým listem na choulostivém místě protidemokratické diktatury? Tyto a podobné otázky, které dnešní režim v Československu stále vrchovatou měrou plodí, jsou ovšem již samy o sobě argumentem ve prospěch těch sil, které chtějí politickou platformu Helsinek pohřbit jako nereálnou iluzi.

Jsem proto přesvědčen, že chce-li evropské socialistické hnutí opravdu reálně zabezpečit perspektivy, dané politickou platformou helsinské konference, nemůže se vyhnout tomu, aby pomohlo obnovit politickou demokracii v Československu. Z vnitřních sil lidu této země se zrodilo krátké období pokusu o demokratizaci socialismu v roce 1968. Během několika měsíců získala politika demokratické zace tak silnou lidovou podporu, že ji bez vojenské intervence zvenčí již nebylo možno zvrátit. Na to by neměli zapomínat ti, kdo váhají podpořit úsilí umlčovaných československých komunistů, socialistů a demokratů jenom proto, aby nebyli nařčeni z vměšování do vnitřních záležitostí. Kdyby vnitřní socialistické síly této země měly znovu možnost demokraticky volit směr dalšího vnitropolitického vývoje, stalo by se Československo zakrátko nikoli brzdou ale jednou z nejaktivnějších politických sil, posilujících socialistický vliv a politiku míru i spolupráce v celé Evropě.

Pomoci vývoji v tomto směru mohou především evropští komunisté. Právě oni mohou politicky nejúčinněji říci své "ne" k pokusům o to, aby českoslovenští komunisté a socialisté, usilující o spojení socialismu s politickou demokracií, byli považováni za jakési "antisocialistické síly", aby jim byla upírána jejich příslušnost k evropskému komunistickému a socialistickému hnutí.

Bude-li tento dopis podnětem k tomu, že alespoň v některých stranách evropského revolučního dělnického hnutí se znovu, se vši vážností, naléhavě a konkrétně budou hledat cesty, jak takovému cíli přispět, pak bohatě splní své poslání.

Praha, únor 1976

Zdeněk M l y n á ř

L45

NENÍ VE STÁTNÍM ZÁJMU

Okupace vyhnala desetitisíce československých občanů do zahraničí. Doma zůstali rodiče, dědeček a babička, sourozenci, děti. Mnozí z nich už po několik let sepisují žádosti o výjezdní povolení, aby se aspoň nakrátko mohli potěšit se svými příbuznými. Vnoučata v zahraničí mezitím už nejednou dorostla v slečny a mladé muže. Někdy se žádosti vyřizují kladně, v mnoha případech však příslušné československé úřady žádosti o povolení cesty k příbuzným podle striktních direktiv partajního aparátu zamítají.

Po zveřejnění helsinské deklarace v Rudém právu zasvítla nespočetným československým občanům naděje, že snad režim přece jen poleví ve své nelidské tvrdosti a umožní jim být jen kratičké shledání s rodinnými příslušníky, které už znají snad jen z fotografií. Na Správu pasů a víz doručila pošta hromady nových žádostí, tentokrát však s výstřižky či s citáty helsinské deklarace. Některým bylo vyhověno — a to je nesporně pozitivní krok. Naděje mnoha žadatelů však byly opět zklamány.

Správa pasů a víz Federálního ministerstva vnitra učinila jen jedno opatření — svou zamítací mašinerii "zracionalisovala".

První žádost je zamítnuta, žadatel se odvolá a o nějaký týden později mu listonoš přinese úřední obálku a spisem tohoto znění:

"Správa pasů a víz FMV"

Dne
Čj.: PC
Při odpovědi uveďte vždy toto číslo jednací!
Pan/Pani
(adresa)

Rozhodnutí

Krajský odbor pasů a víz v
zamítl rozhodnutím ze dne
čj. PC Vaši
žádost o povolení cesty do
k návštěvě

Správa pasů a víz FMV neshledala důvodu pro změnu uvedeného rozhodnutí, proto je potvrzuje a Vaše odvolání ze dne ve smyslu § 59 odst. 2 zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení, z a m í t á.

Odůvodnění:

Po posouzení všech podkladů nelze Vaši cestu povolit ani s přihlédnutím k důvodům, které v odvolání uvádíte.

Zamítnutí žádosti podle § 4 odst. 1 písm. a) zákona č. 63/1965 Sb., o cestovních dokladech a § 1 písm. b) vládního nařízení č. 114/

1969 Sb. je v plné míře opodstatněno. Ve smyslu těchto právních předpisů není v souladu se státními zájmy ČSSR povolovat cesty do zahraničí za čs. občany, kteří se zdržují v cizině bez povolení čs. úřadů.

Z tohoto důvodu bylo rozhodnuto, jak shora ve výroku uvedeno, Vaše odvolání zamítnout.

Proti tomuto rozhodnutí se nelze dále odvolat.

N á ě l n í k:

(podpis)

(razítko: Správa pasů a víz FMV)

681-75"

Českoslovenští představitelé se podpisem Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě mimo jiné zavázali, že na úseku lidských práv a základních svobod budou "jednat v souladu s cíli a zásadami Charty OSN a s Všeobecnou deklarací lidských práv". Českoslovenští občané, kteří pobývají v zahraničí — jak tvrdí Federální ministerstvo vnitra — "bez povolení čs. úřadů", jednali ve shodě s Všeobecnou deklarací lidských práv, podle níž má každý člověk právo zvolit si svobodně místo svého pobytu i mimo svou zemi. V rozporu s touto deklarací jednají tedy československé úřady, které uplatnění takového práva neuznávají. Argument, kterým odůvodňují odmítnutí žádosti o udělení cestovního povolení k návštěvě příbuzných v zahraničí, nemůže mít podle helsinské deklarace platnost.

V jiném odstavci Závěrečného aktu helsinské konference, který Husák a Štrougal svými podpisy také slavnostně přijali, se říká pak doslova:

"Zamýšlejíce napomáhat dalšímu rozvoji kontaktu na základě rodinných svazků zúčastněné státy budou příznivě posuzovat žádosti osob o povolení dočasné cesty z nebo do ostatních zúčastněných států a bude-li o to požádáno, i na pravidelné základně, k návštěvám členů jejich rodin.

Žádosti o krátkodobé cesty za účelem setkání se členy rodin budou posuzovány bez rozdílu, pokud jde o zemi původu nebo určení; existující předpisy pro vydání cestovních dokumentů a víz budou aplikovány v tomto duchu...".

Z dokladu, který uveřejňujeme, je zřejmé, že existující československé předpisy pro vydání cestovních dokumentů nejen nebyly aplikovány v duchu helsinské deklarace, nýbrž že jsou nadále v rozporu se závazky, které Československo podepsalo.

Nad dopisy čtenářů

Jiří Hochman

Nadcházející cesta pana presidenta do Německé spolkové republiky těší se velkému zájmu naší veřejnosti. Je to patrné i v dopisech, které do redakce dostáváme.

Velmi rozšířená je obava, aby se panu presidentovi cestou něco nestalo.

"Nemohl by se nám pan president zřítit s letadlem, jímž bude cestovat?" — táže se např. okresní odborová rada v Rakovníku. "A nemohl by přitom zahynout i celý jeho úřední doprovod?" — dodávají starostliví odboráři.

Podobně uvažují i manželé Indrovi z Prahy-Bubenče, nejspíše zaměstnaní v pohostinství. Usuzujeme tak z propagačního letáku Restaurací a jídelen, na jehož nám zadní straně píší. Na lici je heslo: "O knedlík méně, další úspěch RVHP".

Tito manželé, rovněž nadhazující případnost leteckého zřícení pana presidenta, kladou konkrétně dotaz, zdali bude v delegaci také ministr vnitra a ministr zahraničí. Čtenář Oborský z Mohelnice naopak navrhuje, aby v delegaci byl také předseda Sněmovny lidu, což by umožnilo lepší zastoupení různých složek státní správy mezi oběťmi havarie.

Prostě — co dopis, to jiný, iniciativní návrh.

Družstevníci z JZD "Vítězný prosinec" z obce Brežněves u Prahy patří mezi mnohé, kteří dávají přednost železniční dopravě.

Také závodní organizace strany ve Státním úřadě statistickém se přimlouvá za to, aby pan president, při své první cestě na západ od Františkových Lázní, cestoval vlakem.

"Z vlaku je lépe vidět na krajinu než z letadla" píší odborníci z nouzové stavby v Karlíně. "V poměru k dopravní frekvenci nejsou přitom železniční neštěstí o nic vzácnější než letecké havarie", upozorňují současně. "Statisticky zvažováno, může velká srážka vlaků, např. vládní soupravy s nákladním vlakem vezoucím hutní materiál, přinést větší výsledky než pouhé zřícení vládního letounu, pokud ovšem se tomuto nepodaří spadnout přímo na sjezdový palác v době zasedání".

Čtenářka Lenártová z Malacek v této souvislosti píše, že bude-li dána přednost železnici, mohla by s panem presidentem cestovat mnohem početnější delegace než v letadle. Navrhuje mj., aby v tom případě s panem presidentem odcestovala celá federální vláda i obě vlády národní, oba ústřední výbory, celá redakce Televizních novin a zbude-li místo, pak prý též předseda národního výboru v Malackách.

Zde se můžeme zmínit také o dopisu stranické organizace ve Státním úřadu důchodového zabezpečení, který vysvětluje zánik nároků na důchod v případě, že soudruzi si s sebou vezmou manželky.

"Spolu se zbývajícími dvěma členy celo — závodní organizace SS-mládeže v AZKG v

Mladé Boleslavi jsme u příležitosti našeho odchodu do penze projednali také možnosti cesty pana presidenta vlakem", píše nám tajemník s podpisem nečitelným, "a přimlouváme se za to, aby v delegaci byli také předsedové ROH, ČSTV a soudruh Varholík a aby dostali kupé hned za lokomotivou. Tendru netřeba", upadá pisatel v závěru do genitivu.

Tento dopis je mj. zajímavý tím, že kromě železničního neštěstí upozorňuje na možnosti otravy houbami.

J. F. z Opočna, nejspíše důstojník, naopak píše:

"Hostitelé by mohli rovněž vyzvat pana presidenta k projížďce na koni. Zdejší kníže pán odjel v roce 1911 na koni do lesa a teprve po válce z něho našli klobouk. I štětka se ztratila".

Zde již začínáme onen tématický okruh naší korespondence z domova kde čtenáři dávají přednost únosu, resp. jiným přidruženým formám ztráty našeho pana presidenta.

Tak např. čtenář Vasil Bejda, vedoucí provozovny 05 Barvy-Laky, Nábřeží Knížete Potěmkina v Praze 1, klade rovnou otázku, zdali by nám pan president nemohl být v Německu ukraden. V obsažném dopise tohoto čtenáře jsou sice trošku popleteny pojmy deformace, devastace, deflorace, degustace, defenestrace, defraudace, defekce a konfekce, avšak upřímný zájem tohoto čtenáře o důstojný rámcem případného ukončení kariéry paně presidentovy je i takto zřejmý.

Za zmínku stojí též dopis čtenáře Švestky z Karlína, jenž varuje před tím, aby jisté živly nezneužily toho, až pan president pronese v Německu první veřejný projev, a nezabavily ho státního občanství ve smyslu § 112 o poškozování zájmů republiky v zahraničí.

Nejromantičtější možnost nadhazuje však jakýsi JUC. Jaromír Prokop, praktikant z Generální prokuratury. Píše:

"Za několik dnů může německým tiskem proskočiti zastrčená zpráva, že leutnant Abwehru Gustav von Husske byl po splnění svých úkolů v cizině povolán zpět do vlasti, aby se mohl v klidu odebrat na odpočinek (in den Ruhestand versetzen, bude patrně v originále)".

JUC. Prokop, znalý němčiny patrně ještě ze svých předválečných studií v Augspurgu, klade posléze otázku: "Co pak budeme dělat?"

Ano, bylo by to pravdu žinantní východisko z normalizace, byl do jisté míry v souladu s naší národní odevzdaností vůči opatřením přicházejícím ze zahraničí.

Doufejme však, že se našemu panu presidentovi v cizině nic nepříhoda a že Němci, v dobré tradici laskavosti, jež jsme si v posledních dvanácti stoletích vzájemně prokazovali, nám ho pošlou v pořádku zpátky.

SPOLEČENSKÁ RUBRIKA

LOUPEŽNICE, nová původní hra Eduarda Petišky, "Bumerang", starší původní hra Otto Zelenky, "Zločin a trest" (nové nastudování v Realistickém divadle), Lermontovova "Maškaráda" a Tolstého "Živá mrtvola" — tyto a ještě další divadelní hry s podobnými tituly byly úředním příkazem staženy z repertoáru všech divadel s platností od 1. dubna až do období skončení XV. sjezdu KSČ. Copak asi konkrétního si pod těmito tituly odpovědní činitelé představují, že se jich tak bojí?

MIROSLAV VÁLEK, kdysi dobrý básník, nyní ministr kultury Slovenské socialistické republiky a člen ÚV KSČ a KSS vděčil za svou rychlou politickou kariéru v době normalizace svému manželství s dcerou bývalého sovětského velvyslance v Praze a později náměstka ministra zahraničních věcí SSSR, Zorou Zorinovou. Když byl jmenován v r. 1975 do předsednictva ÚV KSS, nesplňoval tehdy platný požadavek délky členství v KSČ aspoň 10 let a proto museli kvůli němu měnit stanovy strany. Protože se však nedávno se svou ženou Zorou rozvedl, vznikly v Bratislavě pověsti, že bude asi odsunut do diplomatické služby. Byla by to škoda, neboť provádí na Slovensku nesporně lepší kulturní politiku než jeho český partner Milan Klušák, zeť bývalého presidenta.

ARNOŠT KOLMAN, 84-letý sovětský akademik, řádný člen ČSAV a profesor Moskevské a Karlovy university, žijící nyní na penzi v Moskvě, se stal v dubnu středem pozornosti švédského tisku a televize. Kolman, který je téměř 60 let členem komunistické strany a jedním z mála dosud žijících starých bolševiků, kteří osobně znali Lenina si v interview, publikovaném ve Švédsku stěžuje na postup sovětských úřadů, které mu v posledních letech již po patnácté zamítly žádost o povolení návštěvy jeho jediné dcery Ady Kolmanové a vnuků (nejdříve v Československu, pak v Dánsku a nyní ve Švédsku, kde dnes jeho dcera žije se svým manželem, prof. F. Janouchem). Arnošt Kolman se v závěru ptá: "Jak je možné věřit prohlášením sovětské vlády o zmírňování napětí, když i v takovém jednoduchém případě sovětská vláda neplní helsinskou dohodu a nechce povolit rodičům návštěvu jejich jediné dcery?"

XV. SJEZD KSČ neměl sice ve světě velkou publicitu, ale k jeho popularitě nejvíc přispěl zážitek jednoho zahraničního návštěvníka sjezdové Prahy, který ve Vídni na otázku novinářů, jaký byl jeho nejsilnější dojem, vyprávěl tuto epizodu: Za svého pobytu doprovázel svou známou do jesli, kam šla vyzvednout svého čtyřletého synka. V šatně si přečetl pracovní rozvrh pro dítě tohoto věku na běžný týden, v němž stálo doslova: "Naučí se zavazovat tkaničky do bot a bude hovořit o XV. sjezdu KSČ".

HOTEL ÚV KSČ bude zřejmě jednou z nejnákladnějších, ale také nejdražších staveb v Praze. Staví se v Dejvicích Na Mlýnku a jeho náklady jsou rozpočteny na jednu miliardu Kčs. Jen speciální zařízení pro přívod tepla a elektřiny si vyžádá investice za 100 miliónů Kčs, ostatní pak slhnu přepychové pokoje, restaurace a zimní zahrada—to vše určeno pro hosty ÚV KSČ: tedy investice bez jakékoliv návratnosti v devizách či korunách. Za tuto částku by bylo možno postavit 10.000 bytu pro 40.000 osob nebo při vyšších nákladech 1.000 bytových jednotek nejvyšší kategorie. Není divu, že režim se snaží tuto stavbu cudně zatajit.

GUSTÁV HUSÁK by zřejmě nebyl dobrým volebním tahákem ve Švédsku. Vyplývá to z odpovědi švédského ministerského předsedy Olofa Palmeho, kterého někteří novináři obviňovali, že svou cestou do Portugalska chtěl pomáhat ve volební kampani portugalským socialistům Mario Soarese. Na otázku, co by tomu řekl, kdyby si předseda švédských komunistů Werner pozval na pomoc do podzimní volební kampaně vůdce komunistických stran, Palme odpověděl: "Kdyby si pozval Husáka, nemyslím, že by tím způsobil sociální demokracii nějakou škodu. Spíše naopak!"

LISTY (řídí Jiří Pelikán s redakční radou) vycházejí jako dvouměsíčník a jsou určeny především čtenářům v Československu. Přečtěte a předejte známým!

V ZAHRANIČÍ je možno časopis objednat za roční předplatné

20, - DM (nebo ekvivalent v cizí valutě) pro evropské země

25, - DM pro USA, Kanadu, Izrael a j. zámořské země (letecky)

27, - DM pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Již. Ameriku (letecky)

Předplatné a příspěvky na tiskový fond posílejte na

LISTY, PSchA München 112 76-802 složenkou nebo.

LISTY, Konto No 112844, Bayerische Vereinsbank, Leopoldstrasse, München.

Objednávky časopisu a knih (Tanky proti sjezdu, Zakázaný dokument) a ostatní korespondenci posílejte na adresu redakce:

LISTY, Via Torre Argentina 21, 00186 ROMA